

**TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR, 39 NUMARALI ULUSLARARASI MUHASEBE
STANDARDI VE AVRUPA MERKEZ BANKASI UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE TÜREV
ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE FİNANSAL TABLOLARA YANSIMASI**

Ebru UZUN

Danışman
Prof. Dr. Orhan Sevilengül

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Muhasebe Genel Müdürlüğü
Ankara, Nisan 2004

ÖNSÖZ

“Türkiye’deki Uygulamalar, 39 Numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı ve Avrupa Merkez Bankası Uygulamaları Çerçevesinde Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolara Yansması” konulu uzmanlık tezinin amacı finansal risklere karşı bir korunma aracı olarak ortaya çıkan türev ürünlerin (forward, swap, futures ve opsiyon) muhasebeleştirilme esaslarını incelemek ve bu bilgiler ışığında muhasebeleştirme yöntemleri belirlemektir.

Bu amaç çerçevesinde türev ürünlerin kayda alınması, değerlemesi ve finansal tablolardan gelir tablosu ve bilançoya yansıtılması konusu 39 Numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı, Avrupa Merkez Bankası uygulama esasları ve Türkiye’de konuya ilişkin yasal düzenlemeler ile Merkez Bankası uygulama esasları çerçevesinde incelenmiş, bu standartlar ve esaslar çerçevesinde çözüm önerileri ortaya konmuştur.

Bu çalışmamda bana büyük bir titizlik, özen ve sabırla yardımcı olan, emek harcayan tez danışmanım Prof. Dr. Orhan Sevilengül’e, benden desteklerini esirgemeyen Muhasebe Genel Müdürü Ali Vefa Çelik’e, beni hiçbir aşamada yalnız bırakmayan ve her türlü sıkıntıda yol gösteren Genel Müdür Yardımcısı Nazan Sertbudak’a ve tez konuyla ilgili kaynak bulmamda bana yardımcı olan Bilanço ve Hesapları İzleme Müdürü Mesut Arslan’a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	iv
KISALTMA LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ RİSK TANIMI VE MALİ RİSK YÖNETİMİ	4
1.1. Mali Risk Kavramı ve Türleri	4
1.1.1. Piyasa Riski.....	5
1.1.1.1. Döviz Riski.....	6
1.1.1.1.1. İşlem Riski.....	6
1.1.1.1.2. Çeviri Riski	7
1.1.1.1.3. Ekonomik Risk	7
1.1.1.2. Faiz Riski.....	7
1.1.2. Likidite Riski	8
1.1.3. Kredi Riski	9
1.2. Mali Risk Yönetimi.....	9
1.3. Genel Olarak Riskten Korunma Teknikleri	10

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	13
2.1. Finansal Türev Ürünlerin Muhaseleştirilme Esasları	13
2.1.1. Uluslararası Muhasebe Standartları	13
2.1.2. Avrupa Merkez Bankası Uygulaması	23
2.1.3. Diğer Uygulamalar.....	26
2.2. Finansal Türev Ürünlerin Muhaseleştirilmesi.....	27

2.2.1. Finansal Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesinde Genel Esaslar	27
2.2.2. Forward Sözleşmeleri.....	34
2.2.2.1. Döviz Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi..	38
2.2.2.2. Faiz Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	48
2.2.3. Swap Sözleşmeleri.....	59
2.2.3.1. Döviz Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	62
2.2.3.2 Faiz Swap Sözleşmesinin Muhasebeleştirilmesi	68
2.2.4. Futures Sözleşmeleri.....	77
2.2.4.1 Döviz Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	79
2.2.5. Opsiyon Sözleşmeleri.....	95
2.2.5.1. Döviz Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi..	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER..... 105

3.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Düzenlemeleri 105

3.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uygulamaları..... 108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 112

KAYNAKÇA..... 116

EK 121

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1. A İşletmesinin 31.12.2002 İtibarıyla hesapları (Milyon TL)	40
Tablo 2.2. A İşletmesinin 03.02.2003 İtibarıyla Hesap Durumu.....	42
Tablo 2.3. Döviz Forward Sözleşmesi Sonucu A İşletmesinin Net Maliyeti..	42
Tablo 2.4. A İşletmesinin 31.12.2002 İtibarıyla Hesapları (Milyon TL)	44
Tablo 2.5. A İşletmesinin 03.02.2003 İtibarıyla Hesap Durumu.....	45
Tablo 2.6. Döviz Forward Sözleşmesinin Satın Alınan Ticari Malın Maliyetine Etkisi	46
Tablo 2.7. A İşletmesinin 31.07.2002 İtibarıyla Hesap Durumu.....	55
Tablo 2.8. A İşletmesinin 31.12.2002 İtibarıyla Hesapları (Milyon TL)	57
Tablo 2.9. A İşletmesinin 01.02.2003 İtibarıyla Hesap Durumu.....	59
Tablo 2.10. V Firmasının 01.07 2003 Tarihi İtibarıyla Hesap Durumu.....	68
Tablo 2.11. A İşletmesinin 31.12.2001 İtibarıyla Hesapları (Milyon TL)	71
Tablo 2.12. A İşletmesinin 31.12.2002 İtibarıyla Hesapları (Milyon TL)	74
Tablo 2.13. A İşletmesinin 01.07.2003 İtibarıyla Hesapları (Milyon TL)	76
Tablo 2.14. Faiz Swap Sözleşmesinden Doğan Dönem Faiz Kazançları.....	77
Tablo 2.15. A İşletmesinin 31.12.2002 İtibarıyla Hesapları (Milyon TL)	83
Tablo 2.16. A İşletmesinin 01.03.2003 İtibarıyla Hesap Durumu.....	86
Tablo 2.17. Döviz Futures Sözleşmesine Taraf Olup Olmamasının A İşletmesi Açısından Kur Farkı Gideri Etkileri	87
Tablo 2.18. A İşletmesinin 31.12.2002 İtibarıyla Hesap Durumu (Milyon TL)91	91
Tablo 2.19. A İşletmesinin 01.03.2003 İtibarıyla Hesap Durumu.....	95
Tablo 2.20. Mega İşletmesinin 31.12.2002 İtibarıyla Hesap Durumu	101
Tablo 2.21. Mega İşletmesinin 01.04.2003 İtibarıyla Hesap Durumu	103
Tablo 2.22. Döviz Alım Opsiyon Sözleşmesinin Alıcısına Net Maliyeti.....	104

KISALTMA LİSTESİ

ARC	: Accounting Regulatory Commission
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
ECB	: European Central Bank
EFRAG	: European Financial Reporting Advisory Group
EUR	: Euro
FMS	: Finansal Muhasebe Standardı
FRA	: Faiz Forward Sözleşmeleri
GBP	: İngiliz sterlini
IAS	: International Accounting Standard
MDK	: Muhasebe Düzenleme Komisyonu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standardı
UMS 32	: 32 numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı
UMS 39	: 39 numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı
UMSK	: Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
USD	: Amerikan doları

ÖZET

“Türkiye’deki Uygulamalar, 39 Numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı ve Avrupa Merkez Bankası Uygulamaları Çerçevesinde Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolara Yansımaları” konulu uzmanlık tezinin amacı finansal risklere karşı bir korunma aracı olarak ortaya çıkan türev ürünlerin (forward, swap, futures ve opsiyon) muhasebeleştirilme esaslarını incelemek ve çözüm önerileri sunmaktır.

Bu amaçla türev ürünlerin kayda alınması, değerlemesi ve gelir tablosu ile bilançoya yansıtılması konusu 39 Numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı, Avrupa Merkez Bankası uygulama esasları ve Türkiye’de konuya ilişkin yasal düzenlemeler ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası uygulama esasları çerçevesinde incelenerek muhasebeleştirme önerileri ortaya konmuştur.

UMS 39 türev ürünleri de içeren tüm parasal varlık ve yükümlülüklerin muhasebeleştirme, kayıttan çıkarma ve değerlendirme esaslarını içeren ilk uluslararası muhasebe standardıdır. Bu standart; türev ürünlerin rayiç değerleri üzerinden yeniden değerlendirme gerekliliğini ve rayiç değer değişikliklerinden kaynaklanan kâr ya da zararların da bilanço içinde gösterilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Uluslararası muhasebe standartları 2005 yılından itibaren tüm Avrupa Birliğine dahil ülkeler tarafından kullanılacak olan ilkeler seti olması açısından önemlidir. Ancak Avrupa Birliği henüz UMS 39’un uygulanabilirliğine onay vermemiştir. Bu nedenle yeniden düzenlenmiş standarda ilişkin çalışmalar UMSK ve MDK işbirliği ve muhasebe uzmanlarının görüşleri alınarak devam etmektedir. Yeni standardın 2004 yılında Avrupa Birliği’nce onaylanması beklenmektedir.

Türk Bankacılık Sektöründe türev ürünler konusunda en son düzenleme Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Muhasebe Uygulamaları Yönetmeliği’ne ilişkin 1 sayılı tebliğ ile yapılmıştır. Finansal araçların muhasebeleştirilmesi standardını içeren bu tebliğin amacı

finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin esas ve usullerin belirlenmesidir. Tebliğ genel olarak UMS 39'da belirlenen kuralların uygulanmasını öngörmektedir. Türev ürünler şarta bağlı haklar ve yükümlülükler yarattığı için Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'ne ilişkin 17 sayılı tebliğde bu ürünlere bağlı gelişmelerin nazım hesaplarda detaylı bir şekilde takip edilmesi öngörülmüştür. Değerlemeye ilişkin sorunların çözümünde ise, işletmelerin bu sözleşmelere taraf olma amaçları göz önünde bulundurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında uygulanacak muhasebe standartları ve politikaları gereği türev ürünlerle ilgili olarak uygulanacak olan muhasebe politikalarında esas olarak 32 nolu "Finansal Araçlar Açıklama ve Sunuş", 39 nolu "Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi" başlıklı uluslararası muhasebe standardı hükümleri, Avrupa Birliği'nin Avrupa Merkez Bankaları için yayınlamış olduğu yönerge hükümleri ve Türkiye Muhasebe Standartlarında bu konu ile ilgili hükümler dikkate alınmış, bu çerçevede, sözleşme tarihinde gerçek bir değer hareketine neden olan finansal olaylar bilanço asli hesaplarında izlenirken, gerçek bir değer hareketine neden olmayan finansal olayların ise bilanço dışında nazım hesaplarda izlenmesi benimsenmiştir. Sözleşme tarihi ile teslim tarihi arasında meydana gelen değer değişimlerinin ise dönem içinde veya dönem sonunda dikkate alınacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Muhasebe Standartları, Türev Ürünler, Swap, Forward, Futures, Opsiyon, Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi, UMS 39

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to identify the recognition principles of derivative instruments (i.e., forwards, swaps, futures and options), which have been put forth as a tool for hedging financial risks and provide suggestions for the accounting procedures.

Based on this purpose, the recording, measurement and reflection of derivative instruments to the income statement and the balance sheet have been analyzed according to the International Accounting Standard number 39, application basis of the European Central Bank, related legal regulations in Turkey and the application basis of the Central Bank of Turkey and suggestions for solution was put forth in light of these standards and bases.

The International Accounting Standard (IAS) 39 is the first accounting standard including the recognition, derecognition and measurement basis of all financial assets and liabilities including all derivatives. This standard has put forth the requirement that derivatives should be measured at fair value and gains and losses resulting from changes in fair value should be shown on the balance sheet. International Accounting Standards are important, since they comprise the set of principles to be used by the European Union countries beginning from 2005. However, the European Union has not yet approved the applicability of the International Accounting Standard number 39. That is why the study on the newly adjusted standard is continuing with the collaboration of the International Accounting Standards Committee and the Accounting Regulatory Commission and by considering the views of accounting experts. It is expected that the new standard will be approved by the European Union in 2004.

In the Turkish banking sector, the most recent adjustment on derivatives was done by Banking Regulation and Supervision Agency, through Regulation on Accounting Practices Principles, notification number 1. The purpose of this notification is to identify the basis and principles

regarding the recognition of financial instruments. In general, the notification suggests the use of the rules identified in IAS number 39. Because derivatives create contingent rights and obligations, notification number 17, regarding Accounting Practices Principles, suggests the detailed trace of the developments based on these instruments in off balance sheet accounts. For the solution of the problems regarding measurement, the purposes of companies for taking part in these contracts have been taken into account.

Due to the requirements of the accounting standards to be used in the Central Bank of Turkey, the basis for the application of these standards regarding derivatives have been determined to be IAS 32 “Financial Instruments: Disclosure and Presentation”, IAS 39 “Financial Instruments: Recognition and Measurement”, european accounting directives for the European Central Bank and the relevant Turkish accounting standards. In light of this, it has been adopted that the financial events that result in a real value flow will be recorded in the balance sheet accounts and the financial events that do not result in a real value flow will be recorded in the off balance sheet accounts. It is suggested that the value changes between the trade date and the settlement date are to be taken into account either in the accounting period or at the end of the accounting period.

Keywords: International Accounting Standards, Derivatives, Swap, Forward, Futures, Options, Accounting for Derivatives, IAS 39

GİRİŞ

1970'li yıllarda Bretton Woods sisteminin çöküşünden sonra Dalgalı Kur Sistemine geçilmesi, işletmelerin fiyat ve faizlerde büyük dalgalanmalara maruz kalmasına ve gelecekle ilgili belirsizliklerin büyümesine neden olmuştur. Bununla birlikte değişen piyasa şartları, teknolojik gelişmeler ve uluslararası finansal ilişkilerin artması, dünya finansal piyasalarının birbirine bağlanarak tek bir piyasa haline gelmesi, bu piyasalardaki değişkenliğin hızla artmasına ve ülkelerarası geçişkenliğin kolaylaşmasına neden olmuştur. Faiz oranları, döviz kurları ve mal fiyatlarındaki dalgalanmaların yarattığı risklerden korunma ihtiyacına mevcut finansal ürünlerin yeterince cevap verememesi para ve sermaye piyasalarında yeni finansal ürünlerin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.

Yeni finansal ürünler "türev ürünler" başlığı altında toplanan forward, swap, futures ve opsiyon sözleşmeleridir. Türev ürünler sadece bunlarla kalmayıp sürekli gelişme ve çeşitlenme göstermektedirler. Bu nedenle bu ürünler hukuki nitelik, muhasebeleştirme özellikleri ve kontrol açılarından karmaşık bir yapıya sahiptirler. Türev ürünler işletmelerin maruz kaldıkları riskleri etkiledikleri ve işletmeleri riskten korudukları için kullanımları artarak devam etmektedir.

Türev ürünlere ilişkin muhasebe sorunlarının giderilmesi amacıyla uluslararası düzeyde çalışmalar devam etmektedir. 1989 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (UMSK)¹ Kanada Yeminli Müşavirler Enstitüsü² ile birlikte finansal araçların muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve sunumunu içeren detaylı bir standart oluşturma projesine başlamışlardır. Bu proje çerçevesinde Mart 1995'te "UMS 32: Finansal araçlar: Finansal Tabloların Açıklanması ve Sunumu" UMSK tarafından kabul edilmiştir. Bu projenin ikinci aşaması olan finansal varlık ve yükümlülüklerin kaydedilmesi,

¹ International Accounting Standards Committee(IASC)

² Canadian Institute of Chartered Accountants

kayıttan çıkarılması, değerlemesi ve riskten korunma muhasebesini içeren standart olan “UMS 39: Finansal rnlerin Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” 15 Mart 1999 yılında UMSK tarafından kabul edilmiştir.

UMS 39, türev ürünleri de kapsayan tüm parasal varlık ve yükümlülüklerin muhasebeleştirme, kayıttan çıkarma ve değerleme esaslarını içeren ilk uluslararası muhasebe standardı olması açısından önemlidir.

Cari uygulamada finansal ürünlerin muhasebeleştirilmesinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi karşılaştırma yapmanın zorlaşmasına ve yatırımcıların yanlış karar vermelerine yol açmaktadır. Özellikle türev ürünlerin bilanço içinde yer almaması yatırımcılar açısından kötü sürprizlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bunun dışında bazı işletmelerce finansal varlıklar maliyet değeriyle tutulurken, diğerleri maliyet veya piyasa değerinden kk olanıyla ya da rayiç değerleriyle tutulmaktadır. UMS 39 bu sorunlara zm getirmek üzere; türev ürünlerin rayiç değerleri üzerinden değerleneceğini (vadeye kadar elde tutulacaklar ve işletme kaynaklı borlar³ hariç olmak üzere), rayiç değer değişikliklerinden kaynaklanan kâr ya da zararların, kâr zarar tablosunda ya da zkaynaklar bölümünde gösterileceğini belirtmiştir. Standart, varlık ya da yükümlülüklerin kayıtlardan çıkarılmasını da kesin kurallara bağlamıştır. UMS 39 ayrıca işletmelerin risk yönetim ilkelerinin, amaçlarının, muhasebe politikalarının ve uygulamalarının açıklanmasını gerekli kılmıştır. UMSK tarafından onaylanan muhasebe standartları 2005 yılından itibaren tüm Avrupa Birliği ülkelerince kullanılmaya başlanacaktır.

UMS 39’un ilkelerinin, büyük portföyleri olan ya da türev ürün ve diğer finansal ürünleri riskten korunmak amacıyla kullanan şirketlerin yayımlanan mali tablolarında büyük etki yapması beklenmektedir. Standart, işletmeleri yatırım ve riskten korunma stratejilerini gözden geçirmeye yöneltmektedir.

Bu çalışmanın amacı, forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmelerinden oluşan türev ürünleri ve türev ürünlerin kullanımını gerektiren riskleri genel olarak tanımlamak , konuya ilişkin UMS 39’da

³ loans originated by the entity

belirtilen esaslar, diğer uygulamalar (Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Merkez Bankası) ve Türkiye'deki son düzenlemeleri de dikkate alarak muhasebeleştirme yöntemlerini belirlemektir.

Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde türev ürünlerin kullanım amacı olan mali risk ve risk yönetimi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi konusunda Uluslararası Muhasebe Standartları, Avrupa Merkez Bankası uygulamaları ve diğer uygulamalar açıklanmış ve özellikle riskten korunma amacı doğrultusunda kullanılan bu ürünlerin genel olarak muhasebeleştirme esasları incelendikten sonra, türev ürün bazında tanımlamalar yapılarak muhasebeleştirme esasları ve uygulama örnekleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde yer alan örnekler daha çeşitli olduğu için banka dışı işletmeler bazında verilmiş ve uygulamalar, ülkemizde en çok kullanılan türev ürün türleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye'de türev ürünlere dair son düzenlemeler üzerinde durulmuş ve T.C Merkez Bankası'nın yeni hesap planı ve muhasebe uygulamaları çerçevesinde türev ürünlere dair muhasebeleştirme esaslarına yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm olan sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ RİSK TANIMI VE MALİ RİSK YÖNETİMİ

1.1. Mali Risk Kavramı ve Türleri

Uluslararası mali piyasalar 1980 ve 1990'lı yıllarda esaslı bir geçiş dönemine tanık olmuş, bir taraftan karmaşık ve değişken işlemlerin ortaya çıkması piyasalarda belirsizliği artırırken öte yandan dinamik ve rekabetçi finans sektöründeki piyasa katılımcıları eskisinden daha büyük mali risklerle karşı karşıya kalmıştır.

Mali risklerin nitelik, tür ve boyutlarındaki değişiklikleri esas olarak aşağıdaki nedenler yaratmıştır.

i. Tek piyasaya dönüşme

Uluslararası piyasaların küreselleşmesi ve sermayenin serbest dolaşımındaki engellerin aşamalı olarak ortadan kaldırılması sonucu ulusal ölçekli piyasalar uluslararası ölçekli tek piyasa şekline dönüşmüştür. Bu, dünyanın bir bölgesinde ortaya çıkan sorunların başka bir bölgedeki piyasalara ve yatırımcılara hemen yansması gibi bir olguyu da beraberinde getirmiştir.

ii. Belirsizliklerde artma

Uluslararası piyasalar giderek daha da değişken bir hale gelmiş, bunun sonucu olarak finansal riskin ana kaynaklarından olan piyasa fiyatları inişli çıkışlı bir seyir izler olmuştur. Piyasadaki değişkenliğin artması, piyasa katılımcılarını daha büyük belirsizlik ve risklerle karşı karşıya bırakmıştır.

iii. Yeni finansal araçların piyasaya girişi

Uluslararası piyasalardaki şartların değişmesi sonucunda karmaşık yapılı yeni yatırım alternatifleri ortaya çıkmıştır. Yatırım araçlarının çeşitliliği, korunma (hedging) amaçlı türev ürünlerde olduğu gibi diğer yatırım araçlarını da gelişmeye yöneltmiştir.

iv. İşlem hacminde ve risk boyutlarında büyüme

Dünyada kredi fonları arzındaki artış, finansal risklerin de hızla artmasında önemli rol oynamıştır. Bu risklerin realize olması sonucu, büyük kayıplar ortaya çıkmıştır.

v. Uluslararası rekabette artış

Özellikle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinin aynı alanda rekabet etmeye başlaması ve büyük ölçekli bankaların bankacılık sektörü dışındaki finansal kurumlarla yoğun rekabete girişmeleri kredi riskini daha önemli ve fakat karmaşık hale getirmiştir (Erçel, 1999).

Bu gelişmeler riske karşı korunma ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Risk, kazanma ve kaybetme derecesindeki belirsizliktir. Risk kabul edilmesi gereken ve yatırımda sorunun temelini teşkil eden bir unsurdur. Finansal ürünler genel olarak yatırım, finansman, riskten korunma ve kâr sağlama amaçlarıyla kullanılabilirler. Ancak türev ürünlere daha çok işletmenin faaliyetleri nedeniyle söz konusu olan risklerden korunmak üzere başvurulur.

İşletmelerin karşı karşıya oldukları riskleri piyasa riski, likidite riski ve kredi riski olarak bölümleyebiliriz.

1.1.1. Piyasa Riski

Piyasa riski, alınacak, satılacak ya da elde bulundurulacak bir finansal ürünün değerindeki, döviz kuru ya da faiz oranındaki hareketlere baęlı⁴ belirsizliği ifade etmektedir. Eğer sahip olunan ürünün gelecekteki piyasa fiyatı kesin olarak biliniyorsa yani belirsizlik yoksa o zaman piyasa riskinden bahsetmek söz konusu olmayacaktır. Piyasa riski, vade yapısı,

⁴ Sadece döviz kuru ve faiz oranları üzerinden düzenlenen türev ürünler incelendiğinden, diğer fiyat değişimleri üzerinde durulmamıştır.

piyasanın likidite ihtiyacı, işletmelerin pozisyonundaki çeşitlilik gibi faktörlere bağlıdır (McKenzie, 1992, s.4). Piyasanın likit olup olmaması sahip olunan finansal ürünün nakde çevrilebilmesi açısından önemlidir. Finansal ürünlerin piyasa riskini iyi ölçebilmek için bütün bilanço içi ve bilanço dışı bilgileri kapsamlı bir şekilde ele almak ve incelemek gerekir. Bunun için de işletmelerin piyasa riskini takip eden ve buna karşı önlem alan risk yönetimi stratejilerinin bulunması ve bunların uygulanması gerekir (McKenzie, 1992, s.88).

Piyasa riski, finansal ürünlerin fiyatlarındaki belirsizliklerin yarattığı risk türüdür. Bu fiyatlar yabancı para fiyatı (döviz kuru) ve yabancı kaynak fiyatı(faiz oranı) olabilir. Bu iki fiyata ilişkin değişkenliğin birlikte söz konusu olması halinde; piyasa riski döviz ve faiz risklerinin bileşenidir.

1.1.1.1. Döviz Riski

Döviz riski, yerli para biriminin yabancı para birimi karşısındaki olumlu yada olumsuz değer değişimlerini ifade eder (Ebiçlioğlu ve Kahraman, 1999, s.3). Yerli paranın yabancı paralara göre değer kazanması durumunda, yabancı paralı varlıkları yabancı paralı yükümlülüklerinden fazla olan bir işletmenin zarar, tersi durumda da kâr elde edeceği; yerli paranın değer kaybetmesi durumunda ise bunun tam tersi durumun oluşacağı açıktır. Belirli bir anda aktifi yabancı paralı yükümlülüklerine eşit fakat para birimleri farklı olan bir işletme de, yabancı paralardan her birinin kurunun farklı şekilde değişmesine bağlı olarak (parite riski) zarar edebilir. Parite riski, ulusal paranın sadece yabancı paralara karşı değer yitirmesinden değil, bir işletmenin döviz pozisyonunda mevcut yabancı paraların paritelerinin değişiminden doğan alternatif zarardır (Kaval, 1998, s.17).

Döviz kuru değişimlerinin neden olduğu riski üçe ayırmak mümkündür.

1.1.1.1.1. İşlem Riski

İşlem riski, döviz işlemlerinde tahsil edilecek olan döviz miktarı ile ödenecek olan döviz miktarının yerli para birimine çevrilmeleri durumunda,

yerli para cinsinden nakit girişinin nakit çıkışından az olması durumudur (BPP Holdings plc(a), 1992, s.1).

1.1.1.1.2. Çeviri Riski

Çeviri riski, yabancı ülkelerde bağlı ortaklıkları olan işletmelerin, konsolide mali tablo düzenleme aşamasında bağlı ortaklıkların bulunduğu ülkelerin para cinsini ana işletmenin bulunduğu ülkenin para cinsine çevirmeden doğan risktir. Eğer bağlı ortaklıkların bulunduğu ülke parasında değer düşüklüğü olursa ana şirket bunu yatırımlarında kambiyo zararı olarak gösterecektir. Bununla birlikte, bağlı ortaklığın kârını ana işletmenin para birimine çevirirken de kârlılık bu değer farklılığı nedeniyle etkilenecektir. Çeviri riski, kârlılığı ve bilanço değerlerini etkilemekte ancak işlem riskinden farklı olarak nakit kâr ya da zarar doğurmamaktadır. Bu nedenle işletmeler için işlem riskinden daha az önemli bir risktir (BPP Holdings plc(a), 1992, s.3).

1.1.1.1.3. Ekonomik Risk

Ekonomik risk, işletmenin pozisyonunun döviz kurlarındaki değişkenliğe karşı hassas olmasından doğmaktadır. Bu kısa ya da uzun vadeli olabilmektedir. Bu risk doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılır. Doğrudan ekonomik risk, henüz herhangi bir işlem yapılmamış olsa da işletmenin olası alacakları ve borçlarına ilişkin risktir. Örneğin, satışlarının bir bölümünü sürekli olarak yabancı para üzerinden yapmak durumunda olan işletme, henüz herhangi bir işlem yapmamış olsa da yabancı para biriminin değişmelerinden gelecekte etkileneceğini bilir. Dolaylı ekonomik risk ise ülkedeki döviz kuru değişikliklerine neden olacak ekonomik gelişmelerin işletme üzerinde yaratacağı olumsuz durumdur (BPP Holdings plc(a), 1992, s.6).

1.1.1.2. Faiz Riski

Piyasalarda döviz kuru ve faiz oranlarındaki değişim finansal ürünlerin piyasa fiyatlarını etkilemektedir. Faiz oranlarındaki değişim serbest piyasa ekonomilerinde tamamen piyasa güçleri tarafından yaratılmaktadır.

Kaynak kullanım talebi, tasarruf ve yatırımların arzını etkileyen bir kısım faktörler vardır. Bunlar, büyüme ve enflasyon oranı gibi ekonominin geneline dair beklentiler, devletin kısa ve uzun dönemli borçlanma miktarı ve para politikası uygulamalarıdır. Yüksek miktarlarda borçlanmak isteyen bir devlet daha yüksek faiz oranları sunacak, bu da piyasada diğer ödünç verilebilir fonların maliyetini artıracaktır. Diğer taraftan yüksek enflasyonlu ülkelerin ve bu ülke firmalarının yatırımcılarının cezbedebilmek için yüksek oranlarda faiz vermesi gerekmektedir (BPP Holdings plc(c), 1992, s.16). Faiz riski, daha yüksek faiz giderine yol açan faiz oranı değişimidir (BPP Holdings plc(c), 1992, s.6). Bir firma faiz getiren bir varlığa sahipse ya da faiz ödenmesini gerektiren bir yükümlülük üstlenmişse, faiz riskiyle karşı karşıyadır (BPP Holdings plc(c), 1992, s.8). Toplam risk fonksiyonunun değişkenleri, aşağıda sıralanan büyüklüklerdir:

- i. Bilanço büyüklüğü: Riskin büyüklüğü, varlık ve yükümlülüklerin toplamlarına ve bu toplamlar arasındaki farkın büyüklüğüne bağlıdır.
- ii. Süre büyüklüğü: Daha uzun vadeli işlemlerde yüksek sapma oluşması olasılığı daha yükselebilir.
- iii. İşlem büyüklüğü: İşlem sayısı ve işlemlerin yenilenme sayısı arttıkça dalgalanmalara yakalanma olasılığı da artar.

Sabit faizli yatırımlar nominal değerleri üzerinden sabit kupon ödemelerine sahiptir. Ancak bunların piyasa değerleri de cari faiz oranlarına göre artar ya da azalır.

Faiz oranındaki değişimlerden kaynaklanan faiz riski sonucu işletme daha az faiz geliri ya da daha çok faiz gideriyle; borçlanma, borç verme ya da yatırım kararlarında olası minimum maliyeti ya da maksimum kârı elde edememekle karşı karşıya kalabilir (BPP Holdings plc(b), 1992, s.5).

1.1.2. Likidite Riski

Likidite riski, belli bir dönemde elde edilecek nakit giriş ve çıkışlarının dengeli götürülememesi riskidir. İşletmenin nakit giriş-çıkışları dengeli olmazsa bazı yükümlülüklerin karşılanamaması durumu ortaya çıkar. Bu durumun giderilmesi amacıyla da belirli bir süre için nakit temin etmek,

dolayısıyla bir maliyete katlanmak gerekecektir. Nakit giriş çıkışları miktar olarak uyumlu olmasına rağmen, giriş ve çıkışlar arasında zaman uyumsuzluğunun varlığı halinde de belirli bir süre için borçlanma zorunluluğu nedeniyle bir maliyete katlanması söz konusu olacaktır (Ebiçlioğlu ve Kahraman, 1999, s.5 ve Kaval, 2003, s.2).

1.1.3. Kredi Riski

Kredi riski, bir finansal işlemde taraflardan birinin sözleşmenin şartlarını yerine getirmeyerek ödemeyi zamanında yapamaması, ya da ödemeyi erteleyerek anlaşılan vadeden daha uzun bir vadeye çevirerek karşı tarafı zarara uğratmasıdır. Borçlunun ödemeyi yapamaması, alacağın şüpheli ya da değersiz alacak haline gelmesine ve alacak tutarı kadar zarar doğmasına neden olur. Ödemenin ertelenmesi de başlangıçta dengeli görülen nakit giriş ve çıkışlarını dengesiz hale getirir. Bu dengesizliğin giderilmesi ancak bir maliyete katlanılarak giderilebilir (BPP Holdings plc(c), 1992, s.4).

1.2. Mali Risk Yönetimi

Piyasa koşulları, finansal kuruluşların faaliyetlerinde daha dikkatli olmaları gereğini ortaya çıkarmıştır. Kârlılığı belirleyen risk yönetimidir. Risk yönetimi bir işletmenin, personel dahil, tüm varlıklarını korumak için koordine edilmiş bir çalışmadır. Dolayısıyla, bu amaca hizmet etmek için bütün oyuncular göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede ilk adım riskleri belirlemek ve tanımlamak, risklerin ortaya çıkış sıklığını ve etkisini analiz etmektir. İkinci adım riski azaltmak ya da ortadan kaldırmak için gerekli çalışmaları yapmaktır (Kaygusuz, 1998, s.10). Finansal kuruluşun faaliyetlerinden kaynaklanacak zararlar sadece finansal kuruluşun finansal durumunun zayıflamasına neden olmaz, aynı zamanda şöhretini de zedeler. Piyasa fiyatlarındaki değişimler, bu değişimlerden kaynaklanan risklerden korunmak isteyen finansal kuruluşları yeni risk yönetimi metotları geliştirmeye zorlamıştır. Finansal kuruluşlar bu gelişmeleri yeni finansal ürünler geliştirerek takip etmeye çalışmışlardır. Bu finansal ürünler, finansal kurumların işlemlerinden kaynaklanan riskleri yönetebilmelerini sağlayan

türev ürünler olarak adlandırılmıştır (McKenzie, 1992, s.4). Türev ürünler, riski, riskten korunmak isteyen taraflardan riski üstlenmek isteyen taraflara transfer etmede kullanılacağı gibi, kâr amacıyla da kullanılabilirler (Kaygusuz, 1998, s.11). Ancak bu ürünlerin taşıdığı riskler geleneksel ürünlerin taşıdığı risklerden daha fazladır. Örneğin bir opsiyon sözleşmesini satın alan tarafın sınırlı bir riski varken, bunu düzenleyen tarafın sınırsız bir riski vardır (McKenzie, 1992, s.9). Türev ürünlerin kullanım nedenleri şunlardır:

- a) Aktif ve pasiflerin değerlerindeki istenmeyen değişimlere karşı korunma sağlamak,
- b) Piyasa fiyatı ya da kur ve faiz oranlarındaki değişiklikleri önceden tahmin ederek kâr elde etmek amacıyla risk üstlenmek yani spekülasyon yapmak,
- c) Daha uygun şartlarda fon elde etmektir (Kaygusuz, 1998, s.11).

1.3. Genel Olarak Riskten Korunma Teknikleri

Gelecekteki faiz, fiyat veya döviz kuru dalgalanmalarından kaynaklanabilecek kayıpların en düşük düzeyde kalmasını sağlayacak korunma yöntemlerine “riskten korunma (hedging)” denilmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartlarından Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesini içeren 39 numaralı Standart (UMS 39) ise riskten korunma işlemi,

“bir ya da birden fazla riskten korunma aracının, söz konusu araçların rayiç değerlerinde meydana gelen değişimler ile riskten korunma işlemine konu edilen kalemin rayiç değeri veya nakit akımında meydana gelebilecek değişimlerin, tamamen veya kısmen dengelenmesi amacıyla tahsis edilmesi”

olarak tanımlamaktadır. Riskten korunma işlemine konu edilen kalemi (hedged item) ise,

“bir işletmeyi, rayiç değerinde veya ileride elde edilecek nakit akımlarında meydana gelebilecek değişimin yarattığı riske maruz bırakan ve riskten korunma işlemleri muhasebesi anlamında riskten korunma işlemine konu edilen varlık, yükümlülük, kesin taahhüt veya öngörülebilirleri vadeli bir işlem”

olarak tanımlamaktadır.

İşletmelerin karşılaşılabilecekleri risklerin bir kısmı aktif ve pasif yapılarıyla ilgili olabildiği gibi bir kısmı da ileriye dönük olarak yapılan

işlemlerle ilgili olabilir. İşletmeler bu tür risklerden kendilerini koruyabilmek amacıyla türev ürünlere dayalı sözleşmeler satın almakta veya kendileri yeni ürünler üretmektedirler. Bu sözleşme ve ürünler riskten korunma araçları (hedging instrument) olarak da adlandırılmaktadır (Selvi, 2000, s.73).

UMS 39 riskten korunma işlemleri muhasebesi anlamında riskten korunma aracını, “riskten korunma işlemine konu edilen kalemin rayiç değeri veya nakit akımlarında meydana gelebilecek değişikliği dengelemek amacıyla oluşturulan türev ürünü veya diğer bir finansal varlık ya da yükümlülük” olarak tanımlamaktadır. Amaç, riskten korunan kalemin zararının riskten korunma aracının kârları ile kısmen ya da tamamen telafi edilmesidir. Bu telafi UMS 39 tarafından “riskten korunma işleminin etkinliği” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre “riskten korunma işlemine konu edilen riskin rayiç değeri veya nakit akımlarında meydana gelebilecek değişikliklerin riskten korunma aracı tarafından dengeleme gücü” onun etkinliğini belirler. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, riskten korunma aracı ve riskten korunan kalem riskten korunma işleminin unsurlarını oluşturmaktadır.

İşletmeler riskten korunma araçlarıyla kendileri aleyhine gelişebilecek durumlardan korunurken, lehte gelişmelerden de mahrum kalmış olurlar. Ancak türev ürünleri bu konuda işletmelere seçmeansı verebilecek çeşitliliktedir. Forward sözleşmesi, işletmenin pozisyonunu bağlarken, opsiyon sözleşmesi işletmenin hem korunmasını hem de lehte oluşabilecek durumlardan faydalanmasına imkan verebilmektedir ki bunlar sırasıyla tek taraflı ve çift taraflı riskten korunma yöntemlerine birer örnek teşkil etmektedirler (Selvi, 2000, s.74).

Riskten korunma araçları olan türev ürünleri “getirisi başka bir kıymetin getirisine bağlanmış, diğer bir deyişle başka bir kıymetin getirisinden türetilmiş mali araçlardır”. Swap, Forward, Futures ve Opsiyon sözleşmeleri bu ürünlere örnektir. Bu tür enstrümanlar, döviz, faiz, altın gibi her türlü ürün üzerine yazılabilir (TCMB, 2003).

Riskten korunma araçlarının kullanılabilmesi için riskin var olması gerekir. Aksi takdirde işlem spekülasyon amaçlı olarak değerlendirilir ve oluşan kazanç ya da kayıpların cari dönemin sonuç hesaplarına yansıtılması gerekir (Selvi, 2000, s.74). İşletmelerin riskten korunma amacıyla yapmış

oldukları faaliyetlerle ilgili muhasebe sorunlarının çözülebilmesi için uygulanan riskten korunma muhasebesindeki temel amaç, riskten korunan kalem ile riskten koruyan aracın kazanç ve kayıplarını örtüştürmektir. Bunun için de öncelikle riskten koruyan aracın üzerinde oluşan kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilme esaslarının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

2.1. Finansal Türev Ürünlerin Muhaseleştirilme Esasları

2.1.1. Uluslararası Muhasebe Standartları

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (UMSK) 1989 yılında Kanada Yeminli Müşavirler Enstitüsü ile birlikte finansal araçların muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve sunumunu içeren bir projeye başlamışlardır. UMSK Eylül 1991'de E40, Ocak 1994'te E48 taslaklarını hazırlamış ve E48 taslağına gelen öneriler çerçevesinde projeyi aşamalara bölerek ilk olarak finansal tabloların açıklanması ve sunumunu ele almaya karar vermiştir. İlk aşama Mart 1995'te "Finansal Araçlar: Finansal Tabloların Açıklanması ve Sunumu" konulu 32 numaralı uluslararası muhasebe standardının (UMS 32) onaylanması ile tamamlanmıştır (International Accounting Standards 2000, s.1034). 1 Ocak 1996 tarihinde başlayan hesap dönemi itibarıyla yürürlüğe giren bu standart çerçevesinde, "finansal araçlar, bir işletmenin finansal varlıklarında ve diğer işletmenin finansal borç veya özkaynaklarında artışa yol açan sözleşmeler" olarak tanımlanmıştır. Finansal araçlar hem alacaklar, borçlar ve tahviller gibi temel finansal araçları hem de forward, futures, faiz swapı, döviz swapı ve finansal opsiyonlar gibi türev ürünleri de içermektedir. Ancak 32 numaralı standart, finansal araçların değerlemesi, kazanç ve kayıplarının tespiti ve kayıtlara alınması ile bu araçların kayıtlardan çıkarılma işlemlerine ilişkin muhasebe sorunlarına çözüm getirmemiş, sadece finansal araçların finansal tablolarda nasıl sunulacakları konusu ile ilgili raporlama ilkelerini ortaya koymuştur (Selvi, 2000, s.65). Konunun geliştirilmesi çalışmalarında önemli bir standart olan "Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi"ni konu alan 39 numaralı standardın temelleri E62 numaralı taslağına dayanmaktadır. Bu taslak

17 Haziran 1998'de uluslararası otoritelerin yorumuna sunulmuş ve gelen öneriler değerlendirilmiştir. 15 Mart 1999'da yayınlanan standardın, 1 Ocak 2001 tarihi ve sonrasındaki bilanço dönemleri için uygulanması öngörülmüştür (Anonim(a), 1999). Bu standart, mali tablolarında yer alan finansal varlık ve yükümlülüklerin muhasebeleştirilmesini, değerlemesini düzenlemekte ve dipnotlarda yapılması gereken açıklamaların ilkelerini ortaya koymaktadır (Deloitte Touche Tohmatsu, 2002, s.57). Standart özellikle yatırımları olan, borçlanma yoluyla fon sağlayan ve türev ürünleri kullanan banka ve şirketlerin uyguladıkları muhasebe sistemine göre önemli değişiklikler getirmektedir (Önder, 2003). Dünyada çok çeşitli uygulamaları olan finansal ürünlerin muhasebeleştirilmesinin çoğunda türev ürünler bilanço içinde yer almazlar. UMS 39, türev ürünleri bilanço dışı kalem olmaktan çıkararak, bilanço içinde yer almasını, türev ürünler de dahil olmak üzere çoğu finansal ürünlerin muhasebeleştirilmesinde rayiç değer kullanımını artırmayı amaçlamaktadır (Anonim(c), 1999).

Bu standardın rayiç değer kullanımını öngördüğü durumlar aşağıdaki gibidir (International Accounting Standards, 2000, s.1037-1038).

- a) Türev varlık ve yükümlülüklerin tamamına yakını,
- b) Alım satım amaçlı olarak tutulan tüm borçlanma senetleri, hisse senetleri⁵ ve diğer finansal varlıklar (UMS 25⁶ bunların maliyet değeriyle veya piyasa ya da rayiç değerinin düşük olanıyla kaydedilmesini öngörmüş, cari uygulama karışmıştır.),
- c) Alım satım amaçlı olmamasına karşın satılmaya hazır olarak tutulan tüm borçlanma senetleri, hisse senetleri ve diğer finansal varlıklar (UMS 25 bunların maliyet değeriyle veya piyasa ya da rayiç değerinin düşük olanıyla kaydedilmesini önerirken cari uygulama maliyet değeriyle kaydetme şeklindedir.)
- d) Genellikle cari uygulamada kayda alınmayan türev olmayan bir ürüne bağlı olan türevler.

⁵ equity securities

⁶ UMS 25- Yatırımların Muhasebeleştirilmesi

- e) Türev olmayan üründen ayrı olarak ele alınamayan ve bağılı türev ürün içeren türev olmayan finansal ürünler (cari uygulamada iskonto edilmiş maliyet değeriyle ölçülür⁷.)
- f) Türev ürünlerle riskten korunan türev olmayan varlık ve yükümlülükler (bugün riskten korunma muhasebesi standartları olmadığından, uygulamalar oldukça değişiktir.)
- g) Şirket tarafından “vadeye kadar elde tutulacak kıymet” sınıflandırmasına girmeyen sabit vadeli yatırımlar (UMS 25’e göre bunlar maliyet değerleriyle veya piyasa ya da rayiç değerlerinin düşük olanıyla tutulur, cari uygulama maliyet değeriyle tutmak şeklindedir.)
- h) İşletme tarafından “vadeye kadar elde tutulacak kıymet” sınıflandırmasına girmeyen krediler ve alacaklar (UMS 25’e göre bunlar maliyet değerleriyle veya piyasa ya da rayiç değerlerinin düşük olanıyla tutulur, cari uygulama genellikle maliyet değeriyle tutmaktır.)

Standart, maliyet değeriyle tutulacak olan finansal varlıkları 3 sınıfa ayırmıştır. Bunlar şirket tarafından verilen krediler ve alacaklar, şirketin vadeye kadar tutmak istediği ve tutabildiği sabit vadeli yatırımlar ile rayiç değerleri ölçülemeyen kote edilmemiş özkaynak kalemleridir⁸. Ayrıca çoğu yükümlülüğün -bütün türev yükümlülükler ve alım satım amaçlı alınan kıymetler hariç- bu standarda göre rayiç değeriyle tutulmadığı görülmektedir. Maliyet değeriyle tutulan kalemlerin rayiç değerleriyle tutulmasına olanak sağlayacak yöntemlerin geliştirilmesi konusunda çalışma grubunun faaliyetleri devam etmektedir (International Accounting Standards, 2000, s.1038).

Genel olarak bakıldığında UMS 39;

- Türev ürünleri de içerecek bütün finansal varlık ve yükümlülüklerin bilançoda gösterilmesini ve ilk kayıt yapıldığında rayiç değerini göstereceğinden maliyet değeriyle gösterilmesini öngörür (Bradbury, 2002).

⁷ amortised cost

⁸ equity instruments

- İlk kaydın ardından ise bütün finansal varlıkların, yukarıda belirtilenler hariç, rayiç değerleriyle yeniden değerlemesini öngörür (International Accounting Standards, 2000, s.1039).
- Elde edildikten sonra birçok yükümlülük ilk kayıt değerinden anapara ödemeleri ve amortisman düşülerek kaydedilir. Türev ürünler ve alım satım amaçlı alınan yükümlülükler ise rayiç değerleriyle değerlendirilir.
- Rayiç değerleriyle yeniden değerlendirilen tüm finansal varlık ve yükümlülükler için şirketin uygulayabileceği iki seçenek belirtmiştir;
 - i. Dönem boyunca bu değişimi kâr ya da zarar olarak kaydetmek,
 - ii. Alım satım amaçlı finansal varlık ve yükümlülüklerin değerindeki değişimleri dönem boyunca kâr zararda izlemek, alım satım amaçlı olmayan ürünlerin değer değişikliklerini özkaynaklarda takip edip, ancak bu ürün satıldığında gerçekleşmiş kâr veya zararı kaydetmek. Bu seçenekte türev ürünler bir riskten korunma ilişkisinin parçası değilse, her zaman alım satım amaçlı olarak kabul edilirler (International Accounting Standards 2000, s. 1040).

Alım satım amaçlı finansal varlık veya yükümlülükler piyasada kısa dönemde oluşan fiyat ve marj dalgalanmalarından kâr sağlama amacıyla elde edilen varlık ve yükümlülükler olarak tanımlanmıştır (International Accounting Standards 2000, s. 1049). Finansal varlık, elde edilme nedeninden bağımsız olarak, kısa dönemde kâr elde etme amacıyla oluşturulmuş bulunan bir portföyün parçasıysa, alım satım amacıyla tutulan finansal varlık olarak kabul edilir.

Türev ürünler, etkin riskten korunma araçları olarak tanımlanmadıkları sürece, alım satım amaçlı finansal araç olarak sınıflandırılır (International Accounting Standards 2000, s. 1049). Alım satım amaçlı yükümlülükler, riskten korunma aracı olarak kullanılanlar dışında kalan, türev yükümlülüklerini ve menkul kıymet açığa satış işlemlerindeki menkul kıymetin satıcı tarafından alıcıya iletilmesi yükümlülüklerini içerir. Bir

yükümlülüğün alım satım amaçlı işlemleri fonlamak amacıyla kullanılması o yükümlülüğün alım satım amaçlı yükümlülük olarak tanımlanmasını gerektirmez (International Accounting Standards, s.1053).

Standarda göre; finansal varlık veya yükümlülüğün devredilmiş olması için bunların üzerindeki kontrolün kaybedilmiş olması gerekir. Devir işleminde;

a) varlığı devralan tarafın varlığı satma ya da rehin verme hakkı varsa,

b) varlığı devreden tarafın, varlığı tekrar satın alması ancak o varlığın piyasa değerinden ya da rayiç değerinden ise

varlık üzerindeki kontrolün kaybedildiği kabul edilir ve buna göre muhasebeleştirme yapılır. Yükümlülüklerin kayıttan çıkarılmasında ise, borçlu tarafın borç sorumluluğundan kurtulduğunun hukuki olarak kesinleşmesi ya da alacaklı tarafından geçerli bir biçimde belirtilmiş olması gerekir (International Accounting Standards 2000, s. 1040).

UMS 39'a göre riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için riskten korunma ilişkisinin açık bir şekilde tanımlanması, ölçülmesi ve bu ilişkinin karşılıklı olarak kâr zararı telafi etmesi açısından etkili olması gerekmektedir (International Accounting Standards 2000, s. 1040). Bu çerçevede UMS 39'un 136. paragrafında riskten korunma muhasebesi "riskten korunma işlemine konu edilen kalemlerle riskten korunma aracının rayiç değerinde meydana gelen ve birbirini bertaraf eden değişikliklerin simetrik olarak kaydedilmesi" şeklinde tanımlanmıştır. Riskten korunma ilişkisi UMS 39'un 137. paragrafında aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

a) Rayiç değer riskinden korunma işlemi, kayıtlı bir varlık veya yükümlülüğün veya bunların belirlenmiş bir parçasının rayiç değerinde spesifik bir riske bağlı olarak meydana gelebilecek ve gelir tablosunu etkileyebilecek değişikliklerin riskinden korunma işlemidir.

b) Nakit akımı riskinden korunma işlemi, kayıtlı bir varlık veya yükümlülüğün (örneğin değişken faizli borçların gelecekteki ödemelerinin bir kısmı veya hepsi) veya "gerçekleşmesi

beklenen bir işlemin” (örneğin muhtemel bir alım/satım işleminin) taşıdığı spesifik bir riske bağlı olarak gelir tablosunu etkileyebilecek nitelikteki nakit akım değişikliklerinin riskinden korunma işlemine denir. Bir işletmenin, bir varlığı kendi raporlama para birimi cinsinden, sabit bir fiyattan alma veya satma kesin taahhüdü (kayıt edilmemiş olarak) bulunuyorsa, bu işlem rayiç değer riski taşısa da bir nakit akımı riskinden korunma işlemi olarak muhasebeleştirilir.

- c) Yabancı bir tüzel kişiliğe yapılan net yatırımların riskinden korunma işlemi.

Sabit faiz oranlı bir borcun, faiz oranlarındaki değişikliklere göre rayiç değerinde meydana gelecek değişikliklere karşı riskten korunma işlemine konu edilmesi, rayiç değer riskinden korunma işlemi için bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür bir riskten korunma işlemi, gerek borç alan gerekse borç veren tarafından gerçekleştirilebilir (International Accounting Standards 2000, s.1093). Nakit akımı riskinden korunma işlemlerine örnek olarak (International Accounting Standards 2000, s.1093):

- a) Bir havayolu şirketinin sabit bir yabancı para birimi üzerinden bir uçağı satın alma taahhüdünün taşıdığı, gelecekte yabancı para kurundaki değişimler nedeniyle oluşabilecek riskten korunma işlemine girilmesi;
- b) Bir elektrik dağıtım şirketinin yerel para birimi üzerinden sabit bir fiyattan petrol satın alma taahhüdünün petrol fiyatlarındaki olası değişikliklere karşı riskten korunma işlemine girilmesi,
- c) Değişken faiz oranlı bir borcun, bir swap ürünü kullanılarak sabit faiz oranlı bir borca dönüştürülmesi (bu aslında ileride gerçekleşecek olan bir işlemin riskinden korunma işlemidir; riskten korunma işlemine konu edilen nakit akımları ileride yapılacak olan faiz ödemeleridir.)

verilebilir.

Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için aşağıdaki koşulların tümünün var olması gerekir (International Accounting Standards 2000, s. 1094):

- a) Riskten korunma işlemine girildiği tarihte, riskten korunma ilişkisinin, işletmenin risk yönetim amacının ve riskten korunma işlemine girişmesinin stratejisini belirten yazılı bir doküman bulunmalıdır. Bu doküman, riskten korunma aracının, riskten korunma işlemine konu edilen kalem veya işlemin belirlenmesini, riskten korunma işlemine konu edilen riskin niteliğini ve işletmenin riskten korunma işlemi neticesinde riskten korunma aracının rayiç değerindeki değişimlerin riskten korunmaya konu edilen kalemin rayiç değeri veya riskten korunmaya konu edilen işlemin nakit akımlarını bertaraf etme etkinliğini ne şekilde değerlendireceğine dair bir açıklamayı içermelidir.
- b) Riskten korunma işleminin, riskten korunmaya konu edilen kalemin taşıdığı riskin rayiç değerindeki değişimleri veya nakit akımlarını bertaraf etme etkinliğinin yüksek ve işletmenin bu spesifik riskten korunma işlemine yönelik olarak belirlemiş olduğu riskten korunma stratejisi ile uyumlu olması beklenmelidir.
- c) Nakit akım riskinden korunma işlemleri için, bu işleme konu edilen işlemin gerçekleşme olasılığının yüksek olması ve nakit akımlarındaki değişikliklerin neticede işletmenin net kâr zararını etkileyebilecek nitelikte olması gerekmektedir.
- d) Riskten korunma işleminin etkinliğinin güvenilir biçimde ölçülebilmesi gerekir. Bunun için de riskten korunma işlemine konu edilen kalemin rayiç değerinin veya nakit akımlarının ve riskten korunma aracının rayiç değerinin güvenilir biçimde ölçülebilir olması gerekmektedir (bir finansal aracın rayiç değerinin ölçülebilir sayılması için a) bu değerlerle ilgili tahminlerdeki değişkenlik, finansal araç için önemli olmamalıdır b) bu tahminlerin gerçekleşme olasılıkları makul bir şekilde değerlendirilebiliyor ve rayiç değerin hesaplanmasında kullanılabilir olmalıdır). Genellikle, işletmeler mali tablolarına taşıyacakları finansal araçların rayiç değerlerini mali tablolarında kullanılabilecek ölçüde güvenilir şekilde tahmin

edebilmektedirler. Ancak bazen, makul rayiç değer tahminleri çok çeşitli olabilmekte ve ortaya çok fazla olasılık çıkmaktadır. Bu durum tek bir rayiç değer tahminini geçersiz kılmaktadır (International Accounting Standards 2000, s.1082).

- e) Riskten korunma işleminin sürekli olarak değerlendirilmesi ve raporlama dönemi süresince etkinliğinin yüksek olduğunun tespit edilmiş olması gerekmektedir.

Bu şartlar sağlandığı takdirde, UMS 39, herhangi bir türev ürünün riskten korunma muhasebesi açısından riskten korunma aracı olarak sınıflandırılabilmesi için sınırlama getirmemektedir. Türev ürünler her zaman riskten korunma veya alım satım amaçlı olarak elde tutulduklarından rayiç değerleriyle değerlemeye tabi tutulmaktadır. Teşkilatlanmış piyasalarda kote edilmeyen ve dolayısıyla rayiç değeri güvenilir bir şekilde belirlenemeyen türev ürünler için rayiç değerinin uygulanamayacağı açıktır. Değerleme sonucunda oluşan farklar hangi riskten korunulduğuna bağlı olarak ya kâr zarar hesaplarında ya da özkaynak hesaplarında gösterilmektedir. Türev olmayan ürünler ise bazen rayiç değerleri, bazen de iskonto edilmiş değerleri üzerinden değerlemeye tabi tutulmaktadır. Türev olmayan ürünlerin riskten korunma aracı olarak sınıflandırılabilmesinde herhangi bir sınırlamanın olmaması durumunda, söz konusu varlıkların değerlemelerinde bir takım tutarsızlıklar meydana gelebilecektir. Bu değerlendirme farklılığı nedeniyle, türev olmayan herhangi bir varlık veya yükümlülük, sadece yabancı para kur riskinden korunmak amacıyla riskten korunma aracı olarak sınıflandırılabilir (International Accounting Standards, s. 1089-1090).

UMS 39 herhangi bir şirketin kendi hisse senetlerini o şirketin finansal varlık veya yükümlülüğü olarak kabul etmemekte ve dolayısıyla bir riskten korunma aracı olarak sınıflandırmamaktadır. İskonto edilmiş değerleriyle bilançoya yansıtılan vadeye kadar elde tutulacak yatırımların ise yabancı para kurlarındaki değişikliklerden doğabilecek risklere karşı etkin bir riskten korunma aracı olarak kullanılabileceğini belirtmiştir (International Accounting Standards 2000, s. 1090).

Eğer riskten korunma aracı olarak kullanılmak istenen finansal varlık ya da yükümlülüğün rayiç değeri güvenilir bir şekilde belirlenemiyorsa, bunlar ancak a) belli bir döviz cinsinde⁹ b) yabancı para kur riskinden korunmak amaçlı olarak tutuluyorsa c) yabancı para karşılığı güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa riskten korunma aracı olarak sınıflandırılabilir (International Accounting Standards, s.1090).

UMS 39, riskten korunma işlemine konu edilen kalemlerin neler olduğunu da belirtmiştir. Bu bağlamda, riskten korunmaya konu edilen kalem, kayıtlarda bulunan bir varlık veya yükümlülük olabileceği gibi, gerçekleşmesi muhtemel olan gelecekteki bir işlem de olabilir. İşletmenin doğrudan tahsis ettiği kredilerin ve ticari alacakların aksine, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar faiz riskine karşı riskten korunma işlemine konu edilmezler. Çünkü zaten bu yatırımla ilgili gerçekleşen faiz değişikliklerinin muhasebeleştirilmemesi gerekir. Bu da söz konusu yatırımın faiz riskine karşı riskten korunmasını engeller. Ancak vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar yabancı para kur riski ve kredi risklerine ilişkin olarak riskten korunma işlemlerine konu edilebilir (International Accounting Standards, s.1091).

Riskten korunan araç bir finansal varlık veya yükümlülük ise, bunlar riskten korunma etkinliğinin ölçülmesinin mümkün olduğu durumlarda rayiç değerinin veya sağlayacağı nakit akımlarının sadece belirli bir kısmının taşıdığı risklerle ilgili olarak riskten korunmaya konu edilebilirler. Finansal olmayan bir varlık ve yükümlülük ise yabancı para kur riski veya rayiç değerinin ya da sağlayacağı nakit akımlarının tamamının taşıdığı risklerle ilgili olarak riskten korunma işlemine konu edilebilir. Bunun nedeni finansal olmayan bir varlık ya da yükümlülüğün belli bir parçasının fiyat değişimlerinin tahmin edilir ya da ölçülebilir olmamasıdır (International Accounting Standards, s.1091).

Yapılan bir riskten korunma işleminin etkinliğinin değerlendirilmesi, daha önce de belirtildiği gibi, tek bir riskten korunma aracının değerinde veya yarattığı nakit akımındaki değişikliklerle, riskten korunma işlemine konu edilen tek bir varlık/ yükümlülüğün değerinde veya yarattığı nakit akımında meydana gelen değişikliğin karşılaştırılmasına bağlıdır. Dolayısıyla, standart,

⁹ foreign currency denominated

bu riskten korunma aracının, riskten korunma işlemine konu edilen belirli bir varlık/ yükümlülük yerine, herhangi bir genel net pozisyonla karşılaştırılmasını, riskten korunma işlemi muhasebesinin uygulanması açısından gerekli koşulları taşımadığından hareketle, uygun görmemektedir. Bu tür bir riskten korunma ilişkisinde, riskten korunma işlemleri muhasebesinin net kâr zararda yaratacağı etkinin hemen hemen aynısı ancak net pozisyon içinde yer alan belirli kalemlerin riskten korunma işlemine spesifik olarak konu edilmesi yoluyla sağlanabilir. Örneğin, eğer bir bankanın aynı vade ve risk özelliklerine sahip 100 birim tutarında varlığı ve 90 birim tutarında yükümlülüğü varsa ve banka kalan 10 birim tutarındaki net pozisyonunu riskten korunma işlemine konu etmek istiyorsa, varlıkların içerisinden sadece 10 birimlik kısmı, riskten korunma işlemine konu edilen varlıklar olarak belirleyebilir. Eğer böyle bir işleme konu olan aktif ve pasifler sabit getiriliyse bu rayiç değer riskinden korunma işlemi, değişken getiriliyse bir nakit akımı riskinden korunma işlemi oluşturur. Aynı şekilde, eğer bir işletmenin 100 birim tutarında bir yabancı para satın alma taahhüdü ve 90 birim tutarında yabancı para satış taahhüdü varsa, işletme 100 birimlik satın alma taahhüdünün sadece net pozisyonu oluşturan 10 birime eşit kısmını riskten korunma işlemine konu etmek için bir türev ürünü satın alarak riskten korunma işlemini gerçekleştirebilir (International Accounting Standards 2000, s. 1092).

Riskten korunan bir kalemin rayiç değerinde veya nakit akımlarında meydana gelen değişiklikler, riskten korunma aracının rayiç değerindeki veya nakit akımlarındaki değişiklikler ile bertaraf ediliyorsa ve bertaraf etme oranı %80 ila %125 arasında ise, o riskten korunma işlemi etkin olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, riskten korunan kalemden 100 birim zarar edilmiş, riskten korunma aracından ise 120 birim gelir elde edilmişse, bertaraf etme oranı 120/100 olarak hesaplanır, bu da % 120'dir, veya 100/120 % 83'e eşittir. Bu durumda işletme, bu riskten korunma işleminin yüksek derecede etkin olduğu sonucuna varacaktır.

UMS 39'un uygulamaya konmasından önce gelen tepkiler genellikle uygulamada finansal araçları yeniden tanımlayan ve finansal varlıkların çoğunun rayiç değerleriyle, çoğu finansal yükümlüğün de maliyet değerleriyle

bilançoda gösterilmesini öngören bu standardın oldukça kapsamlı, karmaşık ve uygulamada güçlük yaratacak bir model olduğu şeklindedir. Özellikle riskten korunma muhasebesinin kullanılması için gerekli kılınan şartların birçok şirketin sistemini değiştirmesine sebep olacak kadar ağır olduğu belirtilmektedir. Bu standardın, Amerikan Muhasebe Standartlarında¹⁰ dört ayrı standart olarak yer alan konuları birleştirmesiyle de ilgi çekici olduğu belirtilmektedir (Anonim(b), 2002). Buna karşın birçok standart oluşturan grupların finansal araçların fiyatlandırılmasında, kabul edilmiş sermaye piyasası uygulamaları ve finans tanımlarına uygun olarak rayiç değer yaklaşımının benimsenmesinin gerekliliği ve bütün kazanç ve kayıpların da gelir tablosunda gösterilmesi görüşünde oldukları bilinmektedir (PriceWaterhouseCoopers Understanding IAS 39, 2001, s.8 ve Financial Instruments JWG, 2003). Ancak UMS 39'da her ne kadar yanlış sınıflandırmaya bir yaptırım getirilmişse de, finansal ürünlerin sınıflandırılmasının tamamen yönetime bırakılması, ürünler dahil oldukları gruba göre değerlendirileceğinden, kârlılığın da kıymetlerin sınıflandırılmasının değiştirilerek etkileneceği ve bir keyfiyetin söz konusu olduğu düşünülmektedir (PriceWaterhouseCoopers Understanding IAS 39, 2000, s.8).

2.1.2. Avrupa Merkez Bankası Uygulaması

Avrupa Merkez Bankası, birliğe dahil olan merkez bankalarında uygulanacak olan muhasebe politikalarını açıklayan yönergenin dördüncü bölümünde bilanço dışı kalemlerin gösterim ve muhasebeleştirme esaslarını belirlemiştir.¹¹ Bu yönerge, bilanço dışı enstrümanlara ilişkin olarak "Genel Esaslar" bölümünde, tüm türev ürünler için geçerli olan genel ilkelere yer vermiş ve türev ürünlerden kaynaklanan döviz alacaklarının ve borçlarının döviz pozisyonuna dahil edilmesini ve kambiyo kâr zararı hesaplanırken de bunların dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bunun dışında türev ürünlerden kaynaklanan kâr ve zararların bilanço içinde izlenmesi gerektiği ve faiz oranı türev ürünlerinin de bilanço içinde ayrı bir kalem olarak izlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

¹⁰ US Financial Accounting Standards

¹¹ Guideline of the European Central Bank, (ECB/2000/18)

Yönergede daha sonra ürün bazında muhasebeleştirme esasları üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede;

- a) Döviz forward işlemlerinden kaynaklanan alış ve satışlar işlem gününden ödeme gününe kadar nazım hesaplarda, spot değeri üzerinden kaydedilecektir.
- b) Hangi riskten korunma için yapıldığına bakılmaksızın, türev ürünün ödeme gününe kadar oluşan kâr ve zararları gerçekleşmemiş kabul edilecektir.
- c) Forward, fiyatı gelecekte belli olacak olan belirli tutardaki işlemin yarattığı bir hak ve yükümlülüğü gösterdiği için aynı döviz cinsine ait spot ve forward pozisyonları beraber değerlendirilerek oluşacak zararlar oluşan gerçekleşmemiş kârlardan mahsup edilecek, artan kısım ise sonuç hesaplarına yansıtılacaktır. Oluşan kârlar ise kâr yazılmayıp değerlendirme hesabına eklenecektir.
- d) Spot ve forward oranlar arasında oluşacak iskonto ve primler tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilecek, ödeme gününde ise türev ürünlerden kaynaklanan ve işlem gerçekleşene kadar bekletilen değer artış farkları(üç aylık dönem sonunda) sonuç hesaplarına aktarılacaktır.
- e) Döviz swap işlemlerinde ise döviz forward işlemleri için uygulanan esaslar geçerli olurken, bunlara ek olarak spot alış ve satışlar ödeme tarihinde bilanço hesaplarına kaydedilecektir.

Faiz oranı ürünlerinin tümü için esas; futures, swap ve forward işlemlerinin işlem gününde nazım hesaplara kaydedilmesi, işlemler için ödenen komisyonların doğrudan giderleştirilmesi ve yıl sonunda sonuç hesaplarına aktarılan kesinleşmemiş zararların, işlem kapatılıp ortadan kalkmadığı sürece, izleyen yıllardaki kesinleşmeyen kârlarla mahsup edilmemesi ve bu kârların pasifte değerlendirme hesabında bekletilmesidir.

Türev ürünün özelliğinden kaynaklanan muhasebeleştirme ilkeleri ise şu şekildedir:

Futures işlemlerinde, nakit olarak verilen başlangıç teminatı varlıklar içerisinde ayrı bir hesapta izlenir. Başlangıç teminatında meydana gelecek

günlük değişmeler geçici olduğu için ayrı bir hesapta kapanış gününe kadar bekletilir, kapanış gününde bu hesap kapatılarak sonuç hesaplarına yansıtılır. Başka bir döviz cinsinden yapılan futures işlemlerinin ulusal paraya dönüştürme işlemi vade tarihindeki kur üzerinden yapılır. Günlük değerlemelerden kaynaklanan kâr ve zararlardan, kesinleşmemiş zararlar doğdukları anda sonuç hesaplarına yansıtılırken, kesinleşmemiş kârlar ayrı bir hesapta bekletilir.

Faiz oranı swap işlemlerinden kaynaklanan faiz gelir ve giderleri tahakkuk esasına göre kaydedilir ve ödemelerde netleştirme yapılabilir. Tüm faiz oranı swap işlemleri için piyasa oranları kullanılır ve eğer gerekirse cari kurdan ulusal paraya çevrilir.

Faiz oranı forward işlemlerinde piyasa faiz oranı ile sözleşmedeki faiz oranı arasındaki farktan doğan kâr ya da zarar, hesaplama tarihinde kesinleşeceğinden, bu tarihte sonuç hesaplarına aktarılır. Ödenen tutarlar, ödeme gününde cari kurdan ulusal paraya çevrilir.

Türev ürünler için belirlenen genel esasların UMS 39'da belirtilen esaslara benzerliği olmakla beraber ayrı olan noktaları da vardır. Ancak Avrupa Parlâmentosu tarafından 2002 yılında çıkarılan kararda; birliğe üye ülkelerde, 2005 yılı ve sonrasında yayımlanmış ve Muhasebe Düzenleme Komisyonu (MDK)¹² tarafından kabul edilmiş ve Avrupa Komisyonunca onaylanmış olan uluslararası muhasebe standartlarının uygulanacağı belirtilmiştir. Bu kararda hakim olan görüş; finansal tablolarda şeffaflık ve karşılaştırılabilirlik niteliğinin sağlanmasının ve daha iyi işleyen bir iç piyasa sağlamak açısından iyi hazırlanmış, yüksek kalitedeki ilkeler setinin uygulanmasının gerekliliğidir. Bu ilkeler Avrupa Birliği tarafından çıkarılan yönergelerin temel esaslarına ters düşmeyecek şekilde düzenlenecektir. Söz konusu ilkelerin belirlenmesinde UMSK ile iletişim halinde olarak, muhasebe uygulamacılarının ve uzmanlardan oluşan teknik komitenin de görüşlerinin alınması suretiyle, en doğruya ve uygulanabilir olana doğru yol alınması benimsenmiştir (Regulation (EC) No 1606/2002). Avrupa Komisyonu şu an yayınlanmış olan tüm uluslararası muhasebe standartlarının, UMS 32 ve 39 hariç, uygulanabilir olduğunu açıklamıştır. Bu standartların birliğe üye tüm

¹² Accounting Regulatory Commission(ARC)

ülkelerin dillerine çevrilerek resmi gazetede¹³ yayınlanacağı da belirtilmiştir. UMS 39'un sadece rayiç değer esası kabul edilirken, diğer esaslar için UMSK'nın geliştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş standardının beklendiği belirtilmiştir (European Commission, 2001). Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu¹⁴, UMS 39 ile riskten korunma muhasebesi kullanılmasının çok fazla şarta bağlandığını, yeniden düzenleme aşamasında bu kuralların daha basit, anlaşılabilir ve uygulanabilir hale getirilmesinin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymuştur (EFRAG, 2002). Ancak diğer esaslar için UMSK'nın geliştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş standardının beklendiği belirtilmiştir. Komisyonun ve MDK'nın yeniden düzenlenmiş UMS 32 ve 39 için en geç Mart 2004'te karar alması gerekmektedir (ARC, 2003).

2.1.3. Diğer Uygulamalar

Amerika'da finansal muhasebe ve raporlama standartlarını belirleme ve geliştirmeyi amaçlayan Finansal Muhasebe Standartları Komitesi¹⁵ bilanço dışı kalemler için muhasebe kuralları eksikliğinden ve uygulamalardaki uyumsuzluktan dolayı 1986 yılında bu konuda çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde 1990 yılında bilanço dışı ürünlerin sunumunu içeren 105 nolu Finansal Muhasebe Standardı(FMS)¹⁶ ve 1992 yılında bu sunum tekniklerine daha kesin standartlar getiren FMS 107 nolu standartlarını yayımlamıştır (Chorafas ve Steinmann, 1994, s.130). Standartlar incelendiğinde FMS 105'in kredi riskine, FMS 107'nin ise piyasa riskine odaklandığı görülmektedir. FMS 105'in yayımlanmasının ardından gelen yorumlar çerçevesinde 1991 yılında "Finansal Ürünlerin Kaydedilmesi ve Ölçülmesi" adı altında bir yönerge yayımlanmış ve bu yönerge ile bilanço dışı finansal ürünleri de içerir şekilde finansal ürünlerin kayda alınması, ölçülmesi, değerlemesi ve kayıttan çıkarılması yöntemleri açıklanmıştır.

FMS 80 futures sözleşmeleri için muhasebe standartlarını içermektedir. Standart, işletmenin riskten korunma muhasebesi kullanması için, riskten korunmak istenen işlemin işletmeyi riske maruz bırakmasını, amacın bu riski azaltmak olmasını ve ayrıca riskten korunan varlık ya da

¹³ official journal

¹⁴ European Financial Reporting Advisory Group(EFRAG)

¹⁵ Financial Accounting Standards Board(FASB)

¹⁶ Financial Accounting Standard(FAS)

yükümlülükle riskten korunma aracı arasında bir ilişki olmasını gerekli kılmıştır (Güngör, 2001, s.198). Bu şartlar taşınmıyorsa işlemler spekülasyon amaçlı olarak değerlendirilecektir. FMS 80'den sonra 1999 yılında yayımlanan FMS 133 "Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Riskten Korunma İşlemleri" adı altında türev ürünlerin ve riskten korunma işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ve sunumuna yönelik standardı çıkarmıştır. Bu standart, şirketlerin türev ürünleri, varlık ya da yükümlülük olarak rayiç değerleriyle kaydetmelerini öngörmektedir. Bu çerçevede, işletmelerin türev ürün tutmadaki ya da çıkarmadaki amacının ne olduğunu, hangi risklere karşı korunduğunu da belirterek risk yönetim politikalarını açıklamaları gerekmektedir. İşletmeler böylelikle etkin olmayan riskten korunmalarının da detaylı araştırmasını yapmak durumunda bırakılmışlardır (Hwang, 2001). Riskten korunma araçları olarak belirtilmeyen türev ürünler için ise bu türev ürünlerin amaçlarının belirtildiği bir açıklama istenmektedir.

İngiliz Muhasebe Standartları Kurulu 1998 yılında çıkarılan türev ürünler ile diğer finansal araçların sunumuna ilişkin 13 numaralı finansal raporlama standardında şirketlerin karşı karşıya oldukları riskler hakkında detaylı bilgi vermelerini ve bu risklere karşı nasıl önlemler aldıklarını da açıklamalarını öngörmektedir (Basle Committee, 1998, s.9). Açıklanması gerekli bilgilerin başında ise faiz riski, para birimi, likidite ve vade ile rayiç değerlere ilişkin bilgiler ve riskten korunma muhasebesi kullanımının etkileri gelmektedir.

2.2. Finansal Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi

2.2.1. Finansal Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesinde Genel Esaslar

Muhasebe uygulamasının hedefi, muhasebeleştirilen işlemin ekonomik etkilerini ve işlemin amacını mümkün olduğu kadar açık bir biçimde yansıtmak olmalıdır. Döviz kurlarındaki ve faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle ortaya çıkan döviz ve faiz risk alanlarının riskten korunabilmesi için riskten korunma araçları kullanılarak muhasebe zararı ve ekonomik zarar azaltılabilir ya da yok edilebilir (Önce, 1995, s.48).

Bilanço dışı araçlar olan türev ürünlerin kaydedilmeleri, bunlara ilişkin kâr zararların hesaplanması ve kayıtlara geçirilmesi, finansal tablo veya raporlarda gösteriliş şekli ve işlemlerin kayıttan çıkarılmasına ilişkin muhasebe işlemleri önem taşır. Çünkü işletmenin karşı karşıya kaldığı risk, riskten korunma araçlarıyla gerçekte azaltılmış olsa bile bu durum muhasebe kayıtlarına uygun bir şekilde yansıtılamazsa riskten korunmanın beklenen etkileri finansal tablolara yansıtılamayacaktır. Riskten korunma işlemleriyle ilgili bu tür sorunların ortadan kaldırılabilmesi için riskten korunma muhasebesi geliştirilmiştir (Önce, 1995, s.48).

Riskten korunma muhasebesinin tanımı konusunda kesin ifadeler olmamakla beraber akla gelen ilk şey, bunun “risk azaltıcı faaliyetlerin niteliğine uygun muhasebeleştirme yöntemi” olduğudur. Geniş anlamıyla riskten korunma muhasebesi “riskten korunmanın her iki unsurunu içeren ve riskten korunma faaliyetlerinin sonuçlarıyla ilgilenmek üzere düzenlenen bir muhasebe yöntemidir”. Riskten korunma işlemleri olduğu halde bu yöntem uygulanmazsa, riskten korunan kalemler genellikle tarihi maliyetleriyle değerlendirilirken, riskten korunma araçları piyasa fiyatıyla değerlendirilir. Riskten korunmanın unsurlarının her ikisi de tarihi maliyet bazında değerlendirilse bile, zaman kayması nedeniyle kâr veya zararlardan biri diğerinden önce sonuç hesaplarına alınabilir. Böylece riskten korunan kalemlerde ve riskten korunma araçlarında ortaya çıkan sonuçların aynı dönemde karşılaştırılması olanağı kaybolur (Gündüz ve Tural, 1995, s.18).

Örneğin,

- i. Gerçekleşmesi kesin bir taahhüdün nakit akım riskinden korunması amacıyla yapılan işlemde; riskten koruyan araçlarda ortaya çıkacak kazanç ve kayıplar riskten korunan kalemden önce kayıtlara alınmış olacak ve henüz ortada işlem olmadığından da bunları dengeleyecek kazanç ve kayıplar finansal tablolara yansıtılmamış olacaktır (Selvi, 2000, s 76).
- ii. Kayıtlı bir varlık ya da yükümlülüğün rayiç değerindeki değişmelere karşı yapılan riskten korunmalarda ise, riskten koruyan aracın vadesi, riskten korunan kalemin vadesinden önce sona erebilir (Selvi, 2000, s 76).

Bu nedenlerle riskten korunma muhasebesi, riskten korunmanın unsurları arasındaki ölçme bazındaki farklılıkları uzaklaştırmaya çalışan bir yaklaşıma dayanır (Gündüz ve Tural, 1995, s.18).

Riskten korunma amaçlı türev ürünlerin muhasebeleştirilmesindeki sorunların ortadan kaldırılması amacıyla iki temel muhasebe yaklaşımı ortaya çıkmıştır: Ertelenmiş Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi ve Piyasa Değeri ile Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi.

Ertelenmiş Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi:

Bu yaklaşımda riskten korunma araçlarında gerçekleşen kâr ya da zararın kayıtlara alınması, riskten korunan kalem kayıtlardan çıkarılana kadar ertelenmekte ve riskten korunan kalem kayıtlardan çıktığında hem bu kalemden hem de riskten korunma aracından doğan kâr ve zararlar kaydedilerek gelir tablosunda eşleştirilmesi sağlanmaktadır. Ancak gerçekleşmiş kâr ve zararın kayıtlara geçirilmemesi dönemsel kavramına uygun düşmemektedir (Selvi, 2000, s.78).

Piyasa Değeriyle Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi:

Bu yaklaşım ertelenmiş riskten korunma işlemleri muhasebesine alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Riskten korunma aracı piyasa değeriyle değerlendirildiğinden, tarihi maliyetle değerlendirilmiş olan riskten korunan kalemi piyasa fiyatına çevirir. Böylelikle her iki unsurda oluşan kâr ve zarar eş anlamlı olarak cari dönemin sonuç hesaplarına yansıtılır. Bu yaklaşımdaki en büyük sorun riskten korunma aracının elde edildiği sırada riskten korunan kalemin maliyet ve piyasa değeri arasındaki farkın nasıl muhasebeleştirileceği konusudur. Bu farkın riskten korunma işlemine girildiği tarihte kaydedilmesi öngörülmüştür. Bu yaklaşım, uygulanabilirliğinin kolay olması ve gerçek finansal durumu yansıtması açısından tercih edilmiştir. Ancak bu yaklaşım sadece mevcut varlık ve yükümlülüklerin riskten korunmasında kullanılabilir, ileriye dönük kesin taahhütlerin riskten korunmasında bu işlemlerin gerçekleşmemiş olması nedeniyle bu yöntemin uygulanması mümkün olmayacaktır (Selvi, 2000, s. 78).

Riskten korunma muhasebesinin en temel problemi, riskten korunma faaliyetlerine ait özel bir muhasebeleştirme yaklaşımının uygulanıp

uygulanmayacağıdır. Uygulama sorunlarının başında ise bu iki yöntemden hangisinin uygulanacağı ve riskten korunma muhasebesinin uygulanmasında riskten korunma niteliklerine sahip bir işlemin tanımlanması gelmektedir.

UMS 39'da her iki yöntemden de bahsedilmemiştir. İlk kayda alma yöntemi 27-33. paragraflarda, kâr zarar etkileri ise hangi riskten korunulduğuna bağlı olarak 153-158. paragraflarda belirtilmiştir. Buna göre "bir işletme, bir finansal varlık ve yükümlülüğü ancak ve sadece bu finansal varlık ve yükümlülükten doğan hak ve yükümlülükler taraf olduğunda bilançosunda göstermek zorundadır". Bunun sonucu olarak türev ürünlerden doğan tüm hak ve yükümlülükler türevin rayiç değeri (varsayımsal tutarı değil) üzerinden bilançoda yer alır. Mevcut muhasebe uygulamalarında mal ve hizmetlerin kesin alım ya da satım taahhüdünden doğan teslim alma/ teslim etme hak ve yükümlülüğü doğuncaya kadar bilançoya yansıtılmamaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir işletme başka bir işletmeden sipariş aldığı zaman o mal veya hizmetler teslim edilmeden bir kıymet hareketi doğmamakta, siparişi veren taraf da mali tablolarında bir yükümlülük kaydetmemektedir. Ancak bu durumun aksine bir forward sözleşmesi asıl alım satımın yapılacağı vadeyi beklemeksizin, taahhüdün verildiği tarihte varlık veya yükümlülük olarak kayda alınır. Bir işletme forward sözleşmesi yaptığında, bu sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerin rayiç değerleri eşit ve dolayısıyla forwardın net rayiç değeri de sifıra eşit olduğundan, sadece hak ve yükümlülüklerin net rayiç değerini aktif ve pasiflerine yansıtır. Böyle bir forward sözleşmesi her ne kadar net değeri o dönem için sıfır da olsa her iki taraf açısından da ilk kayda alma prensiplerine uymaktadır. Forward sözleşmesinin rayiç değeri gelecekte zaman değeri ve alt değişkeni oluşturan araç veya emtianın değerini de içeren pek çok faktöre bağlı olarak bir varlık ya da yükümlülük oluşturabilir. Finansal opsiyonlar, opsiyonu alan ve satan tarafın sözleşmeye taraf oldukları tarihte varlık veya yükümlülük olarak bilançoya yansıtılmalıdır. Gelecekte yapılması planlanan işlemlerin, gerçekleşmesi ne kadar muhtemel olursa olsun işletme mali raporlama döneminde bir sözleşmeye taraf olmadığından ve işletmenin o dönem itibarıyla herhangi bir yükümlülük veya tahsilat hakkı bulunmadığından bilançoya kaydedilmemesi gerekmektedir.

UMS 39 finansal aktiflerin alım ve satımında 32. ve 33. paragraflarda belirtilen işlem tarihinde muhasebeleştirme ya da işlem gerçekleşme tarihinde muhasebeleştirme yöntemlerinden bir tanesinin kullanılmasını öngörmektedir.

İşlem tarihi, işletmenin herhangi bir varlığı almayı ya da satmayı taahhüt ettiği tarih olarak tanımlanmıştır. İşlem tarihinde muhasebeleştirme ise,

- a) Alınacak varlığın kayıtlara alınması, oluşan borcun bilançoya taşınmasının,
- b) Satılacak varlığın kayıtlardan çıkarılıp, oluşan alacağın bilançoya taşınmasının

işlem tarihinde yapılmasını öngörür. Genellikle işlem gerçekleşme tarihinden önce faiz tahakkuk ettirilmemektedir.

İşlem gerçekleşme tarihi, ilgili varlığın devredildiği tarihtir. İşlem gerçekleşme tarihinde muhasebeleştirme,

- a) Alınan varlığın, alan işletme tarafından devralındığı günde kayıtlara alınması,
- b) Satılan varlığın satan işletme tarafından devredildiği günde kayıtlardan çıkarılması

anlamındadır. Standart, işlem gerçekleşme tarihinde muhasebeleştirme yöntemi kullanan işletmenin, işlem tarihi ile işlem gerçekleşme tarihi arasında gerçekleşen rayiç değer farkını standardın 106. paragrafında belirtilen şekilde kayıtlarda bulunan varlıkların rayiç değer farkı ile aynı şekilde muhasebeleştireceğini belirtmiştir. Buna göre rayiç değer değişimi, maliyet ya da iskonto edilmiş maliyet değeri ile değerlendirilen varlıklar için kaydedilmez, alım satım amaçlı varlıklar için net kâr zararda, satılmaya hazır varlıklar için net kâr zararda veya özkaynaklarda kaydedilir. Bunu standardın ilgili maddeleri üzerinden biraz daha detaylandıracak olursak; 106. paragraf, işlem gerçekleşme tarihinde muhasebeleştirme prensibini benimseyen işletmenin, elde etme maliyeti üzerinden veya iskonto edilmiş değer üzerinden kaydedilen finansal varlıklar için, işlem tarihi ile ödeme tarihi arasındaki dönemde rayiç değerinde meydana gelen değişiklikleri, değer azalışına ilişkin zararlar hariç olmak üzere, dikkate almayacağını belirtmiştir. Ancak

standart, rayiç değere göre değerlendirilen varlıklar için (alım satım amaçlı finansal varlıklar ve satılmaya hazır finansal varlıklar için) rayiç değerdeki değişikliğin sonuç hesaplarında veya özkaynaklar içinde gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Herhangi bir riskten korunma ilişkisine konu edilen kalem ile bir riskten korunma aracı arasında riskten korunma ilişkisi mevcutsa, riskin rayiç değer riski ya da nakit akım riski oluşuna bağlı olarak muhasebeleştirme yöntemleri farklılık göstermektedir. Bu çerçevede 153. paragraf rayiç değer riskinden korunma işlemlerinin muhasebeleştirilme ilkelerini şu şekilde belirtmiştir:

- a) Riskten korunma aracının rayiç değere göre değerlemesinden doğan kâr ya da zarar olduğu anda kâr zarara kaydedilir,
- b) Riskten korunma işlemine konu edilen kaleminde işlemin konusu olan riske ilişkin olarak ortaya çıkan kâr ya da zarar olduğu anda kâr zarar hesabı karşılığında bu kalemin defter değerine yansıtılır. Bu şart, riskten korunma işlemine konu olan kalem için, işletmenin bu işlemin dışında rayiç değer değişikliklerini özkaynaklar altında takip etme yöntemini seçmiş olması ya da maliyet değeri üzerinden yansıtıyor olması durumunda da geçerlidir.

(Standart, riskten korunma aracının satılması, süresinin dolması, sona erdirilmesi ya da gerçekleşmesi durumunda veya riskten korunma işleminin riskten korunma işlemleri muhasebesi hükümlerine uygun olmaktan çıkmış olması durumunda riskten korunma işlemleri muhasebesi hükümlerinin uygulanmayacağını belirtmiştir.)

Standart (154. paragraf) bunu bir örnekle açıklamıştır.

ÖRNEK: Birinci yılda yatırımcı 100 birimlik bir borçlanma aracı almış ve bunu satılmaya hazır varlık olarak sınıflandırmıştır. Birinci yılın sonunda bu aracın rayiç değeri 110 olmuştur. Bu durumda 10 birim özkaynaklar bölümünde (yatırımcının bu yöntemi seçtiği varsayımıyla) muhasebeleştirilmiş ve borçlanma aracının bilançodaki değeri 110 birime yükselmiştir. Bu 110 birimlik değeri korumak için yatırımcı bir türev ürünü ile bu borçlanma aracını

riskten korunma işlemine konu etmiştir. İkinci yılın sonunda türev ürününde 5 birimlik kâr oluşmuş, ancak borçlanma aracının rayiç değeri aynı miktarda azalmıştır.

	Borç	Alacak
1. yılda yatırımcının muhasebe kayıtları:		
(Borçlanma aracının alımının muhasebeleştirilmesi)		
Borçlanma aracına yapılan yatırım	100	
Kasa		100
(Borçlanma aracının rayiç değerindeki artışın muhasebeleştirilmesi)		
Borçlanma aracına yapılan yatırım	10	
Rayiç değerdeki artış(öz kaynaklar içinde)		10
2. yılda yatırımcının muhasebe kayıtları:		
(Türev ürününün rayiç değerindeki artışın muhasebeleştirilmesi)		
Türev Varlığı	5	
Kâr		5
(Borçlanma aracının rayiç değerindeki azalışının muhasebeleştirilmesi)		
Zarar	5	
Borçlanma aracına yapılan yatırım		5

İkinci yılın sonunda, borçlanma aracının defter değeri $110-5= 105$ ve türev ürünün değeri 5 birim olarak görünecektir. Borçlanma aracına yapılan yatırımın değerinde meydana gelen 10 birimlik artış, borçlanma aracı satılana kadar özkaynaklarda değerlendirilerek olumlu farkı olarak tutulacak ve kesinleştiğinde kârların arasına katılacaktır. 2. yıldaki türev varlığının değer artışı ile borçlanma aracına yapılan yatırımın değer kaybetmesinin yarattığı gelir ve giderler gelir tablosunda eşleşecektir. Borçlanma aracının değerinde 2. yılda meydana gelen azalışın pasifte mevcut 1. yılda ortaya çıkan değer artışından indirmemek suretiyle, 2. yıldaki karşılıklı işlemlerin gelir tablosuna yansımaları sağlanacaktır. Riskten korunma işlemine konu edilen faiz taşıyan finansal aracın rayiç değerinde meydana gelen artışın faize düşen kısmı riskten korunma işleminin değil, tahsis edilen fonun geliri olduğundan, bu kısım faiz geliri olarak kaydedilir ve itfa edilerek kâr zarara yansıtılır. İtfa işlemi riskten korunma işlemine konu edilen kalemin rayiç değerinde

korunulan riskten kaynaklanan değişimler durduğu andan itibaren başlatılmalı ve vade süresinde tamamen itfa edilmelidir.

Nakit akım riskinden korunma işlemleri ise;

- a) Etkin olarak nitelendirilen bir riskten korunma işleminde riskten korunma aracından doğan kâr veya zararlar özkaynak bölümünde raporlanmalıdır.
- b) Etkin olarak nitelendirilmeyen kısmı,
 - i) Riskten korunma aracı bir türev ürünü ise kâr zarara kaydedilmeli,
 - ii) Riskten korunma aracının bir türev ürünü olmadığı sınırlı durumlarda finansal araçların niteliğine göre kaydedilmelidir (paragraf 158).

Eğer riskten korunma işlemine konu edilen kesin taahhüt veya gerçekleşmesi beklenen işlem bir varlık ya da yükümlülüğün doğması ile sonuçlanıyorsa, bu durumda varlık ya da yükümlülük kayda alınırken 158. paragraf hükümleri uyarınca daha önce özkaynaklara dahil edilmiş bulunan kâr ya da zararların özkaynaklardan çıkarılması ve varlık ya da yükümlülüğün ilk değerlemesinde alım maliyeti veya defter değeri içinde yansıtılması gerektiğini belirtmiştir.

Daha önce riskten korunma işlemi olarak muhasebeleştirilen işlem, bu niteliğini yitirirse veya taahhüt edilen ve gerçekleşmesi beklenen işlemin artık gerçekleşmeyeceği ortaya çıkmışsa özkaynaklar bölümünde yer alan birikmiş kâr ya da zarar dönemin sonuç hesaplarına aktarılacaktır.

2.2.2. Forward Sözleşmeleri

Forward sözleşmeler, sözleşmeye konu olan taraflardan birine sözleşmeye konu olan döviz, faiz, ticari mal vb. bir finansal varlığı sözleşmede belirlenen bir tarihte ve belirlenen fiyattan satın alma ve diğer tarafa da satma mecburiyeti yükleyen anlaşmalardır. Sözleşmede, sözleşmeye konu olacak finansal varlığın özellikleri, teslim ve ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri ve yöntemi, miktarı ve fiyatı olmak üzere tüm ayrıntılar taraflar arasında yapılacak olan görüşme sonucunda tarafların ihtiyaçlarına göre serbestçe belirlenir (Selvi, 2000, s.8). Alıcı belirli bir ihtiyacı

karşılıyacak varlık için sözleşme yapmak ister, bu sözleşmenin gerçekleşebilmesi için aynı özelliklere sahip ve aynı miktarda mal veya finansal aracı teslim etmeye istekli başka bir tarafın bulunması gerekir. Sözleşme kendine özgü ve spesifiktir (Yükçü ve Yücel, 1995, s.3). Dolayısıyla forward sözleşmelerin alım satımının yapıldığı belirli bir borsa yoktur, bu tür sözleşmeler borsa dışında işlem görür. Forward sözleşmeler ile taraflar fiyat hareketlerinden kaynaklanan piyasa riski ve karşı tarafın sözleşme hükümlerini yerine getirememesinden kaynaklanan kredi riskiyle karşı karşıya olduklarından risk derecesi yüksek sözleşmelerdir (Yükçü ve Yücel, 1995, s.3).

Diğer türev ürünler gibi forward sözleşmelerinde de muhasebe işlemleri işletmelerin bu sözleşmelere hangi amaçla girdiğine göre farklılık gösterir. Bu amaçlar (Selvi, 2000, s.80);

- a) Belirli bir döviz cinsinden mevcut bir alacak veya borca ilişkin kur riskinden korunmak,
- b) Belirli bir döviz cinsinden kesin bir taahhüde ilişkin kur riskinden korunmak,
- c) Belirli bir dövizdeki kur farklarından yararlanarak kâr elde etmek (spekülasyon),

olarak sıralanabilir. Spekülasyon amacıyla yapılan forward işlemleri, işletmenin bu işlemde dolayı durumunun gösterilmesi açısından, bilançoya piyasa değeri ile kaydedilir ve işlemde kaynaklanan kâr ya da zarar ile prim ya da iskonto sonuç hesaplarına yansıtılır (Kaygusuz, 1998, s.41). Riskten korunma amacıyla yapılan sözleşmelerde ise genel uygulama vade sonlarında sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen forward değeri üzerinden işlemin gerçekleştirilmesi ve bu süre içinde gerçekleşen cari fiyatlardaki değişimlerin dikkate alınmaması şeklindedir. Forward sözleşmelerinde sözleşmenin yapıldığı günlük cari fiyat ile sözleşmede geçerli fiyat arasındaki fark prim ya da iskontoyu belirler. Eğer sözleşmedeki fiyat cari fiyattan büyükse prim, küçükse iskontodan bahsedilir. Sözleşmeden doğan nakit akışı sözleşmede belirlenen forward fiyat üzerinden vade sonunda olmaktadır. Ortaya çıkan kazanç ya da kayıplar dönemin sonuç hesaplarına aktarılır. Sözleşmeye konu olan taraflar, sözleşmede belirlenen varlığın vade

sonunda oluşan cari fiyatı ile sözleşme fiyatı arasındaki fark kadar ödeme veya tahsilat yaparlar (Selvi, 2000, s.9 ve 81).

Forward sözleşmeler şarta bağlı bir yükümlülüğü ifade etmektedir. Sözleşmenin yapıldığı tarihte her iki taraf da sözleşme koşullarını yerine getirmemiş olduğundan vade sonuna kadar işletmelerin varlık ve yükümlülüklerinde bir değişme meydana gelmez. Bir kıymet hareketi doğmadığından forward işleme ilişkin gelişmeler sayısal bilgiler olarak nazım hesaplarda izlenir. Ancak, forward sözleşmelerin sağladığı satın alma hakkının bir varlık, belirli bir bedel ödeme yükümlülüğünün de bir borç gibi algılanarak bilanço hesapları arasında muhasebeleştirilmesi yolu da seçilebilir. Böylesi bir uygulama sonucunda, sözleşme konusu aracın piyasa değerindeki değişmeler dipnot olarak açıklanmalıdır. Dönem içinde ortaya çıkan değişmeler vade sonunda bir zararın doğacağını gösteriyorsa söz konusu zarar olasılığı için bir karşılık ayrılması, ihtiyatlılık kavramının gereğidir (Selvi, 2000, s.80-81).

UMS 39, forward sözleşmelerin net rayiç değerinden sözleşmenin gerçekleştiği anda bilançoya yansıtılmasını öngörmektedir. Sözleşmeden kaynaklanan borç ya da alacaklardan doğan kâr ya da zararlar bilanço içinde, riskten korunma şekline bağlı olarak ya doğrudan sonuç hesaplarında ya da özkaynaklar içinde gösterilmektedir. Ancak, sözleşmenin yapıldığı tarihte forward sözleşmesinin net rayiç değeri sıfır olacağından, forward sözleşmelerin nazım hesaplarda izlenip, değerlendirme farkları ve prim ya da iskontonun bilanço içinde gösterilmesinin gerçek finansal durumu yansıtmak açısından fark etmeyeceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, döviz ve faiz forward sözleşmeleri ile bunların muhasebeleştirilmesi üzerinde durulacaktır.

Döviz forward sözleşmelerinde taraflar sözleşmeye konu olan döviz kurunu sözleşmenin yapıldığı tarihte belirledikleri için vade sonuna kadar geçen süredeki kur değişimleri sözleşmede önceden belirlenen kuru etkilememekte ve dövizlerin alım satım işlemi vade bitiminden önce belirlenmiş olan bu kur üzerinden gerçekleşmektedir. Mevcut bir varlık ya da yükümlülüğün kur riskinden korunması amacıyla yapılan döviz forward sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde işlem nedeniyle gerçekleşen kur

farkı kâr ya da zararı riskten korunan varlık ya da yükümlülüğün kâr ya da zararından mahsup edilir. İkinci amaç olarak belirtilen belirli bir döviz cinsinden kesin bir taahhüde ilişkin kur riskinden korunmak amacıyla taraf olunan sözleşmelerin muhasebeleştirilmesinde ise farklı yaklaşımlar vardır. İşletmeler gelecekteki bir tarihte yabancı paralı bir işleme girme taahhüdünde bulunduğu taahhüt tarihinden işlem tarihine kadar olan taahhüt süresince bir döviz riskine maruz kalacaklardır. Bu tür taahhütlerde taraflar arasında herhangi bir ticari mal ya da hizmet değişiminin gerçekleşmemiş olması ve herhangi bir ödemenin yapılmamış olması nedeniyle, taahhüdün yapıldığı zaman herhangi bir kayıt yapılmamaktadır. Bu yüzden, bu işleme ilişkin kâr veya zarar bekletilir ve vade sonunda gerçekleşmesi taahhüt edilen işlemin maliyetini etkiler (Önce, Saime, s. 56).

Faiz forward sözleşmeleri (FRA)¹⁷ gelecekteki hesaplaşma tarihinde (settlement date), belirli bir dönem için, taraflarca belirlenmiş bir tutara, vade sonundaki (maturity date) faiz oranı ile hesaplaşma tarihindeki faiz oranı arasındaki farktan hesaplanacak faiz tutarının taraflar arasında el değiştirmesine yönelik bir anlaşmadır. Sözleşmenin yapıldığı tarihte, hesaplaşma tarihinde ve vade sonunda sözleşmeye konu olan tutar varsayımsal bir tutardır ve sadece hesaplaşma tarihinde faiz gelir ya da giderinin hesaplanmasında kullanılır. Bu nedenle bu tutar taraflar arasında nakit akışı yaratmaz. Faiz forward sözleşmeleri spekülasyon amacıyla da kullanılabilir ancak genellikle faiz riskinden korunmak amacı güdülür (Selvi, 2000, s. 99).

Faiz forward sözleşmesinin ciro edilmesi mümkün olmadığından vade sonundan önce piyasa fiyatı oluşmaz ve değeri, sözleşmenin imzalandığı tarihte değil, sözleşmenin hesaplaşma tarihinde belli olur. Bu nedenle faiz forward sözleşmelerinin dönemi içinde ay sonları itibarıyla kazanç veya kayıplarına ilişkin kayıt yapılmaz, kazanç ya da kayıp sözleşme sonunda hesaplaşma tarihinde belirleneceğinden o tarihte kayıtlara alınır ve doğrudan ilgili varlık ve kaynak hesaplarına alınarak vade sonuna kadar olan dönem süresince gelir ve giderlere yansıtılarak itfa edilir. İşletme borçlandığı zaman, faiz oranındaki artıştan korunmak, borç verdiği zaman ise faiz

¹⁷ Forward rate agreements

oranındaki azalıştan korunmak için bu sözleşmeleri satın alır (Önce, 1995, s. 78).

Faiz forward sözleşmelerinde, sözleşmenin hesaplaşma tarihinde hesaplanacak olan faiz tutarının hesaplanmasında aşağıdaki parametreler esas alınır:

a: anapara

m: sözleşmedeki faiz oranı

r: referans alınan faiz oranı

t1: sözleşmenin hesaplaşma tarihi

t2: sözleşmenin vade sonu

$$\text{Faiz}(R) = (a \times (m-r) \times [(t2-t1)/360]) \quad (1.1)$$

bu şekilde bulunan faiz gelir ya da gideri sözleşmenin hesaplaşma tarihinden vade sonuna kadar olan sürenin faiz tutarıdır. Bu miktarın bugünkü değer yöntemi ile hesaplaşma tarihindeki tutarı bulunur:

$$\text{Faizin bugünkü değeri} = R \times [1 / (1+r)^T] \quad (1.2)$$

2.2.2.1. Döviz Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

ÖRNEK 1 Riskten Korunmak Amacıyla Yapılan Forward Döviz Alımı (Selvi, 2000, s.84) ¹⁸

1 Kasım 2002 tarihinde A işletmesi, Almanya'daki B işletmesinden 3 Şubat 2003 tarihinde ödenmek üzere 1.000 Euro tutarında ticari mal satın almıştır. A işletmesi mevcut Euro borcunu vade sonuna kadar olan süre içinde gerçekleşebilecek olumsuz kur değişimlerinden korumak istemektedir. A işletmesi bu amaçla 1 Kasım 2002 tarihinde 90 gün vadeli 1.000 Euro alımı için bir döviz forward sözleşmesi satın almıştır (kur: 1 EUR= 1,705 milyon TL). İlgili tarihlere ilişkin cari kurlar aşağıdaki gibidir:

1 Kasım 2002	1 EUR= 1,640 milyon TL
31 Aralık 2002	1 EUR= 1,703 milyon TL
3 Şubat 2003	1 EUR= 1,769 milyon TL

¹⁸ Örneklerin tamamında muhasebe kayıtları (milyon TL) üzerinden yapılacaktır.

1 Kasım 2002 kayıtları,

----- 01 /11/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	1.000	
YURTDIŞI BORÇLAR HESABI(EUR)		1.000
----- 01 /11/2002 -----		
TİCARİ MALLAR HESABI	1.640	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		1.640
- EUR (TL)		
(EUR 1.000 x 1,640= 1.640 milyon TL)		
(Ticari mal alımı)		
----- 01 /11/2002 -----		
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH)	1.640	
FORWARD SÖZLEŞMESİ PRİMLERİ(NH)	65	
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)		1.705
(Forward sözleşmesinin nazım hesaplara kaydı)		
Sözleşme değeri	EUR 1.000 x 1,705 = 1.705 milyon TL	
Sözleşme günü değeri	EUR 1.000 x 1,640 = 1.640 milyon TL	
	Fark(Prim) = 65 milyon TL	
----- / -----		

31 Aralık 2002 kayıtları,

----- 31 /12/2002 -----		
KUR FARKI ZARARLARI HESABI	63	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		63
- EUR (TL)		
(EUR 1.000 x 1,703= 1.703- 1.640= 63)		
(Döviz alım satım hesabının evalüasyonu)		
----- 31 /12/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları	63	
KUR FARKI ZARARLARI HESABI		63
(EUR 1.000 x 1,703= 1.703- 1.640= 63)		
(Forward sözleşmesinden kaynaklanan olumlu değerlendirme farkının, yurtdışı borçlardan kaynaklanan kur farkından mahsup edilmesi.)		
----- 31 /12/2002 -----		
FORWARD SÖZLEŞME PRİM GİDERLERİ HESABI	43	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Prim Giderleri Karşılığı		43
(Forward sözleşme priminin 2002 yılına ait olanların(2 ay) itfası.)		
----- 31 /12/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	703	
YURTDIŞI BORÇLAR HESABI(EUR)		703
(EUR 1.000 x 1,703= 1.703- 1.000= 703)		
(Sabit kurla tutulan hesapların (döviz hesapları) evalüasyonu.)		
----- / -----		

----- 31 /12/2002 -----

FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH) 43
FORWARD SÖZLEŞMESİ PRİMLERİ(NH) 43

(Forward sözleşmesi prim itfasının nazım hesaplara kaydı)

Yukarıdaki kayıtlarda yer alan hesaplardan döviz vaziyeti ve döviz alım satım hesapları kompanse edilip kalan hesaplar bir tabloya döküldüğünde 31.12.2002 tarihi itibarıyla aşağıdaki oluşum ortaya çıkar (Tablo 2.1):

TABLO 2.1. A İŞLETMESİNİN 31.12.2002 İTİBARIYLA HESAPLARI (MİLYON TL)

	<u>Hesap</u>	<u>Borç Kalanı</u>	<u>Alacak Kalanı</u>
A) Bilanço Hesapları	Ticari Mallar	1.640	
	Türev Ürünler Değerleme Farkları	20	
	Yurt Dışı Borçlar (EUR)		1.703
B) Gelir Tablosu Hesapları	Forward Sözleşme Prim Gideri	43	
C) Bilgi Hesapları(Nazım Hesapları)	Forward Sözleşmesinden Alacaklar	1.640	
	Forward Sözleşmesi Primleri	22	
	Forward Sözleşmesinden Borçlar		1.662
		<u>3.365</u>	<u>3.365</u>

2 Ocak 2003 kaydı,

----- 02/01/2003 -----

YURTDIŞI BORÇLAR HESABI(EUR) 703
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR) 703

(Sabit kurla tutulan (döviz hesapları) hesapların evalüasyon iptali.)

3 Şubat 2003 kayıtları,

----- 03/02/2003 -----

KUR FARKI ZARARLARI HESABI 66
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI 66
- EUR (TL)

(EUR 1.000 x 1,769= 1.769- 1.703= 66)
(Döviz Alım Satım hesabının evalüasyonu)

----- 03/02/2003 -----		
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları	66	
KUR FARKI ZARARLARI		66
(EUR 1.000 x 1,769= 1.769- 1.703= 66)		
(Forward sözleşmesinden kaynaklanan olumlu değerleme farkının, yurtdışı borçlardan kaynaklanan kur farkından mahsup edilmesi.)		
----- 03/02/2003 -----		
FORWARD SÖZLEŞME PRİM GİDERLERİ HESABI	22	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Prim Giderleri Karşılığı		22
----- 03/02/2003 -----		
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)	22	
FORWARD SÖZLEŞMESİ PRİMLERİ		
(NH)		22
(Forward sözleşmesi prim itfasının nazım hesaplara kaydı)		
----- 03/02/2003 -----		
EFEKTİF KASASI(EUR)	1.000	
EFEKTİF VAZİYETİ (EUR)		1.000
----- 03/02/2003 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	1.769	
- EUR (TL)		
KASA (TL)		1.705
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları		64
(Sözleşme gereği EUR 1.000 alımı)		
Alınan yabancı paranın TL değeri	EUR 1.000 x 1,769 = 1.769 milyon TL	
Yapılan TL Ödemesi	EUR 1.000 x 1,705 = 1.705 milyon TL	
	Kur Farkı = 64 milyon TL	
----- 03/02/2003 -----		
YURTDIŞI BORÇLAR HESABI(EUR)	1.000	
EFEKTİF KASASI(EUR)		1.000
(EUR 1.000 tutarındaki borcun ödenmesi)		
----- 03/02/2003 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ (EUR)	1.000	
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)		1.000
----- 03/02/2003 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	1.769	
- EUR (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		1.769
- EUR (TL)		
(EUR 1.000 x 1,769= 1.769 milyon TL)		
----- 03/02/2003 -----		
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)	1.640	
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR		
(NH)		1.640
(Sözleşme hak ve yükümlülük hesaplarının kapatılması)		
----- / -----		

Dönem farkı göz ardı edildiğinde (sabit kurla tutulan hesaplar evalüe edilmeden) hesapların son durumu şöyle olur:

TABLO 2.2. A İŞLETMESİNİN 03.02.2003 İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Yurt Dışı Borçlar (EUR)	1.000	1.000		
Döviz Vaziyeti (EUR)	1.000	1.000		
Efektif Kasası (EUR)	1.000	1.000		
Efektif Vaziyeti (EUR)	1.000	1.000		
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Ticari Mallar	1.640		1.640	
Kasa		1.705		1.705
Döviz Alım Satım (EUR)	1.769	1.769		
Efektif Alım Satım (EUR)	1.769	1.769		
Gelir Tablosu Hesapları				
Kur Farkı Zararı	129	129		
Türev Ürünler Değerleme Farkları	129	129		
Forward Sözleşme Prim Giderleri	65		65	
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
Forward Sözleşmesinden Alacaklar	1.640	1.640		
Forward Sözleşmesinden Borçlar	1.705	1.705		
Forward Sözleşme Primleri	65	65		

Tablo 2.2.'de görüleceği üzere işletmenin kasasından 1.769 milyon TL yerine 1.705 milyon TL çıkmış, $1.769 - 1.640 = 129$ milyon liralık kur farkı zararı $1.769 - 1.705 = 64$ milyon TL kadar indirilmiştir.

Bir başka anlatımla 65 milyon liralık sözleşme priminden oluşan maliyete katlanılarak 129 milyon liralık bir koruma sağlanmıştır. Örnekte tek bir döviz cinsi olduğu için sözleşme gideri kadar zarar olmuştur. Başka dövizler devreye girdiğinde bu rakam farklılaşacaktır.

İşletmenin forward sözleşmesinden kaynaklanan net maliyeti Tablo 2.3'de gösterilmektedir :

TABLO 2.3. DÖVİZ FORWARD SÖZLEŞMESİ SONUCU A İŞLETMESİNİN NET MALİYETİ

(Milyon TL)	RİSKTEN KORUNMASIZ	RİSKTEN KORUNMALI
Yurtdışı borca ait kur farkı kazancı (kayıbı)		
(EUR1.000 x (1,769- 1,640)= 129 milyon TL)	-129	-129
Forward sözleşmesine ait kur farkı kazancı(kayıbı)		
(EUR1.000 x (1,769- 1,640)= 129 milyon TL)		129
Forward sözleşme prim gideri		-65
NET KAZANÇ(KAYIP)	-129	-65

**ÖRNEK 2 Riskten Korunmak Amacıyla Yapılan Forward Döviz Alımı
(Selvi, 2000, s.89)**

1 Kasım 2002 tarihinde A işletmesi, Almanya'daki B işletmesinden 3 Şubat 2003 tarihinde ödenmek üzere 1.000 Euro tutarında ticari mal satın alma taahhüdüne girmiştir. A işletmesi 3 Şubat 2003 tarihinde ticari malı alırken ödemeyi taahhüt ettiği Euro borcunu, işlem tarihine kadar olan süre içinde gerçekleştirebilecek olumsuz kur değişimlerinden korumak istemektedir. A işletmesi bu amaçla 1 Kasım 2002 tarihinde 90 gün vadeli ve forward kuru 1 EUR= 1,705 milyon TL'den 1.000 Euro alımı için bir döviz forward sözleşmesi satın almıştır. İlgili tarihlere ilişkin cari kurlar aşağıdaki gibidir:

1 Kasım 2002	1 EUR= 1,640 milyon TL
31 Aralık 2002	1 EUR= 1,703 milyon TL
3 Şubat 2003	1 EUR= 1,769 milyon TL

1 Kasım 2002 kayıtları,

----- 01/11/ 2002 -----		
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH)	1.640	
FORWARD SÖZLEŞMESİ PRİMLERİ(NH)	65	
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)		1.705
(Forward sözleşmesinin nazım hesaplara kaydı)		
Sözleşme değeri	EUR 1.000 x 1,705 = 1.705 milyon TL	
Sözleşme günü değeri	EUR 1.000 x 1,640 = 1.640 milyon TL	
	Fark (Prim) = 65 milyon TL	

----- 01/11/ 2002 -----		
GİDERE DÖNÜŞECEK FORWARD SÖZLEŞME PRİMLERİ HESABI	65	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Prim Giderleri Karşılığı		65
(Sözleşme gerçekleştiğinde ödenecek primin kaydı)		

----- / -----

31 Aralık 2002 kayıtları,

----- 31/12/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları	63	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU		
- Forward Sözleşmeler (Olumlu) Kur Farkları		63
(EUR 1.000 x (1,703- 1,640)= 63 milyon TL.)		
(Forward sözleşmesinin yıl sonu değerlendirme farkının kaydedilmesi)		
----- / -----		

TABLO 2.4. A İŞLETMESİNİN 31.12.2002 İTİBARIYLA HESAPLARI (MİLYON TL)

	Hesap	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
A) Bilanço Hesapları	Gidere Dönüşecek Forward Sözleşme Primleri	65	
	Türev Ürünler Değerleme Farkları		2
	Türev Ürünler Değer Artış Fonu		63
B) Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)	Forward Sözleşmesinden Alacaklar	1.640	
	Forward Sözleşmesi Primleri	65	
	Forward Sözleşmesinden Borçlar		1.705
		1.770	1.770

3 Şubat 2003 kayıtları,

----- 03/02/2003 -----			
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI			
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları		66	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU			
- Forward Sözleşmeler (Olumlu) Kur Farkları			66
(EUR 1.000 x (1,769- 1,703)= 66 milyon TL.)			
----- 03/02/2003 -----			
EFEKTİF KASASI(EUR)		1.000	
EFEKTİF VAZİYETİ (EUR)			1.000
----- 03/02/2003 -----			
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		1.769	
- EUR (TL)			
KASA (TL)			1.705
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI			
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları			64
(Sözleşme gereği EUR 1.000 alımı)			
Alınan yabancı paranın TL değeri	EUR 1.000 x 1,769 =	1.769	milyon TL
Yapılan TL Ödemesi	EUR 1.000 x 1,705 =	1.705	milyon TL
	Kur Farkı	=	64 milyon TL
----- 03/02/2003 -----			
EFEKTİF VAZİYETİ (EUR)		1.000	
EFEKTİF KASASI (EUR)			1.000
----- 03/02/2003 -----			
TİCARİ MALLAR HESABI		1.705	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU			
- Forward Sözleşmeler (Olumlu) Kur Farkları			129
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI			1.769
- EUR (TL)			
GİDERE DÖNÜŞECEK FORWARD SÖZLEŞME PRİMLERİ			65
(Alınması taahhüt edilen ticari malın alımı)			
----- / -----			

----- 03/02/2003 -----

FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)	1.705	
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR (NH)		1.640
FORWARD SÖZLEŞME PRİMLERİ		65

(Sözleşme hak ve yükümlülük hesaplarının kapatılması)

----- / -----

Dönem farkı göz ardı edildiğinde hesapların son durumu (sabit kurla tutulan hesaplar evalüe edilmeden) şöyle olur:

TABLO 2.5. A İŞLETMESİNİN 03.02.2003 İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Efektif Kasası	1.000	1.000		
Efektif Vaziyeti	1.000	1.000		
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Ticari Mallar	1.705		1.705	
Kasa		1.705		1.705
Türev Ürünler Değer Artış Fonu	129	129		
Türev Ürünler Değerleme Farkları	129	129		
Gidere Dönüşecek Forward Sözleşme Primleri	65	65		
Efektif Alım Satım (EUR)	1.769	1.769		
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
Forward Sözleşmesinden Alacaklar(NH)	1.640	1.640		
Forward Sözleşmesinden Borçlar(NH)	1.705	1.705		
Forward Sözleşme Primleri(NH)	65	65		

Tablo 2.5.'de görüleceği üzere işletmenin kasasından 1.769 milyon TL yerine 1.705 milyon TL çıkmış, $1.769 - 1.640 = 129$ milyon liralık kur farkı zararı $1.769 - 1.705 = 64$ milyon TL kadar indirilmiştir.

Bir başka anlatımla 65 milyon liralık sözleşme priminden oluşan maliyete katlanılarak 129 milyon liralık bir koruma sağlanmıştır.

Döviz forward sözleşmesi satın almakla, 64 milyon lira ($1.769 - 1.705$) kadar ticari mal maliyeti azaltılmıştır. Bu oluşum Tablo 2.6'da gösterilmiştir.

TABLO 2.6. DÖVİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNİN SATIN ALINAN TİCARİ MALIN MALİYETİNE ETKİSİ

	(Milyon TL)
Ticari malın 3 Şubat 2003 deki cari kurdan değeri	1.769
Forward Sözleşme Prim Gideri	65
Türev Ürünler Değer Artış Fonu	-129
Ticari malın alış maliyeti	1.705

ÖRNEK 3 Spekülatif Amaçlı Forward Döviz Satışı (Yücel, 2003)

A şirketi gelecek iki ay içerisinde ABD dolarının TL karşısında değer kaybedeceğini tahmin etmektedir. Bu kur değişiminden yararlanmak amacıyla 15.01.2003 tarihinde 2 ay vadeli olarak 1.000.000 ABD doları satmıştır. Belirlenen forward kuru 1 USD= 1,700 milyon TL'dir. Bugünkü spot kur ise 1 USD = 1,657 TL'dir.

31.01.2003 tarihinde spot kur 1 USD = 1,642 milyon TL, 15.03.2003 için forward döviz kuru 1 USD = 1,650 milyon TL'dir.

28.02.2003 tarihinde spot kur 1 USD = 1,602 milyon TL, 15.03.2003 için forward döviz kuru 1 USD = 1,620 milyon TL'dir.

15.03.2003 tarihinde forward işlemi gerçekleşmiş, şirket 1.000.000 ABD doları satmış ve karşılığında 1.700.000 milyon TL almıştır. Bu tarihteki spot kur 1 USD = 1,623 milyon TL'dir.

15 Ocak 2003 tarihindeki satış sözleşmesi,

----- 15/01/2003 -----

FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH)	1.000.000	
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR (NH)		1.000.000

(1.000.000 USD satım taahhüdünün nazım hesaplara kaydı.)

31 Ocak 2003 tarihindeki değerlendirme,

----- 31/01/2003 -----

TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları	50.000	
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI		
- Forward Sözleşmeler		50.000

USD 1.000.000 x (1,700- 1,650)= 50.000 milyon TL

28 Şubat 2003 tarihindeki değerlendirme,

----- 28/02/2003 -----

TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI	
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları	30.000
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI	
- Forward Sözleşmeler	30.000

USD 1.000.000 x (1,650- 1,620)= 30.000 milyon TL

----- / -----

15 Mart 2003 kayıtları,

----- 15/03/2003 -----

TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI ZARARLARI	
- Forward Sözleşmeler	3.000
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI	
- Forward Sözleşmeler Kur Farkları	3.000

USD 1.000.000 x (1,623- 1,620)= 3.000 milyon TL
(Forward sözleşmesinin cari kur üzerinden değerlemesi)

----- 15/03/2003 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	1.000.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		1.000.000

----- 15/03/2003 -----

KASA(TL)	1.700.000	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		1.623.000
-USD (TL)		
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Forward Sözleşmeler		77.000

(Sözleşmede belirtilen kurdan USD 1.000.000'nin satımı)

----- 15/03/2003 -----

FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)	1.000.000	
FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR (NH)		1.000.000

(Sözleşme hak ve yükümlülük hesaplarının kapatılması)

----- / -----

TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI	
31/1	50.000
28/2	30.000
	80.000

TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI	
	50.000
	30.000
	80.000

TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI ZARARLARI	
15/3	3.000
	3.000

Görüldüğü üzere; şirket işlemin kur değişimlerinden 80.000 milyon TL kâr, 3.000 milyon TL zarar etmiş, kârlar ve zarar aylık dönemler itibarıyla raporlanmıştır. Kayıtlar sonuçta işlemde 77.000 milyon TL kâr edildiğini sergilemektedir ki bu fark anlaşılabilir forward kuru ile ödeme günündeki spot kur farkına eşittir.

2.2.2.2. Faiz Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

ÖRNEK 4: Riskten Korunmak Amacıyla Yapılan Faiz Forward Sözleşmesi (Selvi, 2000, s.100)

2 Ocak 2002 tarihinde A firması bankadan bir yıl vadeli ve % 3 faizli 5.000.000 ABD doları kredi almıştır. Kredi, vadesiz döviz tevdiat hesabına alınmıştır. İşletme bu krediyi LIBOR+ % 1 değişken faizli kredi vermede kullanmıştır. Cari LIBOR oranı % 3'tür. A firması yılın ikinci yarısında LIBOR'da düşme beklemekte ve % 1'lik faiz kârını korumaya almak istemektedir. Bu amaç doğrultusunda % 3 faizli, 5.000.000 ABD doları nominal değerli 1 Temmuz'da başlayacak ve 31 Aralık'ta sona erecek bir faiz forward sözleşmesi satın almıştır.

a) 1 Temmuz 2002'de LIBOR % 2'ye düşmüştür.

2 Ocak 2002 kayıtları,

1 USD= 1,446 milyon TL

----- 02 /01/2002 -----
BANKALAR(USD) 5.000.000
ALINAN KREDİLERDEN BORÇLAR(USD) 5.000.000
(% 3 sabit faizden 1 yıl vadeli alınan kredinin kaydı.)

----- 02 /01/2002 -----
VERİLEN KREDİLER(USD) 5.000.000
BANKALAR(USD) 5.000.000
(Değişken faizden 1 yıl vadeli olarak verilen kredinin kaydı.)

----- 02 /01/2002 -----
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN
ALACAKLAR(NH) 1
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN
BORÇLAR(NH) 1
(Yapılan taahhüdün kaydı)

----- / -----

30 Haziran 2002 kayıtları,

1 USD= 1,602 milyon TL

LİBOR % 3

----- 30/06/2002 -----		
FAİZ GELİR TAHAKKUKLARI(USD)	100.000	
DÖVİZ VAZİYETİ (USD)		100.000
(USD 5.000.000 x % 4 x 6/12= 100.000 USD) (Değişken faizden verilen kredinin faiz tahakkuku)		
----- 30/06/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	160.200	
- USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		160.200
(USD 81.250 x 1,602= 160.200 milyon TL)		
----- 30/06/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	75.000	
FAİZ GİDER TAHAKKUKLARI(USD)		75.000
(USD 5.000.000 x % 3 x 6/12= 75.000 USD) (Sabit faizden alınan kredinin faiz tahakkuku)		
----- 30/06/2002 -----		
FAİZ GİDERLERİ	120.150	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		120.150
- USD (TL)		
(USD 75.000 x 1,602= 120.150 milyon TL)		
----- / -----		

1 Temmuz 2002 (hesaplaşma tarihi):

1 USD= 1,569 milyon TL.

LİBOR % 2

Vade sonunda elde edilecek faiz ve onun hesaplaşma tarihindeki değeri:

a: 5.000.000

m: % 3

r: % 2

t1: 1 Temmuz 2002

t2: 31 Aralık 2002

faiz= $a \times (m-r) \times (t2-t1) / 360$

faiz geliri(R)= $USD 5.000.000 \times (0,03- 0,02) \times (360-180)/360$
= 25.000 USD

Bugünkü değer = $R \times (1 / (1+ r)^T)$

= $25.000 \times (1 / (1+ 0,02)^{6/12}) = 24.752 \text{ USD}$

----- 01/07/2002 -----		
EFEKTİF KASASI (USD)	24.752	
GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GELİRLERİ(USD)		
- Faiz Forward Sözleşmesi Gelirleri		24.752
(Faiz forward sözleşmesinden elde edilen faiz gelirinin kaydı.)		
----- 01/07/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	24.752	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		24.752
----- 01/07/2002 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	38.835	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		38.835
-USD (TL)		
(USD 24.752 x 1,569= 38.835 milyon TL)		
----- 01/07/2002 -----		
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN		
BORÇLAR(NH)	1	
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)		1
(Faiz forward sözleşmesinin kapatılması)		
----- / -----		

31 Temmuz 2002

1 USD= 1,681 milyon TL.

LİBOR %1,94

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Döviz Alım Satım Hesabı(USD)	248	1,681	417	1.215	-798
Efektif Alım Satım (USD)	24.752	1,681	41.608	38.835	2.773
Evalüasyon Farkı					1.975

----- 31/07/2002 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	2.773	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		798
- USD (TL)		
KUR FARKI KARLARI		1.975
----- / -----		

----- 31/07/2002 -----		
FAİZ GELİR TAHAKKUKLARI(USD)	12.250	
DÖVİZ VAZİYETİ (USD)		12.250
(USD 5.000.000 x % 2,94 x 1/12= 12.250)		
(Değişken faizden verilen kredinin faiz tahakkuku)		
----- 31/07/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	20.592	
- USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		20.592
(USD 12.250 x 1,681= 20.592 milyon TL)		
----- 31/07/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	12.500	
FAİZ GİDER TAHAKKUKLARI(USD)		12.500
(USD 5.000.000 x % 3 x 1/12)		
(Sabit faizden alınan kredinin faiz tahakkuku)		
----- 31/07/2002 -----		
FAİZ GİDERLERİ	21.012	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		21.012
- USD (TL)		
(USD 12.500 x 1,681= 21.012 milyon TL)		
----- 31/07/2002 -----		
GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GELİRLERİ		
- Faiz Forward Sözleşmesi Gelirleri(USD)	4.125	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		4.125
(USD 24.752/ 6= 4.125)		
(Faiz forward sözleşmesi faiz gelirinin aylık itfası)		
----- 31/07/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	6.934	
- USD (TL)		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GELİRLER		6.934
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Geliri		
(USD 4.125 x 1,681= 6.934 milyon TL)		
----- / -----		

Faiz forward sözleşmesi faiz geliri aylık 4.125 ABD doları olarak, 31 Aralık 2002 tarihine kadar itfa edilecek, sabit faizden alınan kredi ile değişken faizden alınan kredilerin anapara ve faizleri vade sonunda kapatılacaktır.

Şirket 2002 yılının ilk altı ayı için (% 4-% 3) faiz farkından 25.000 ABD doları (USD 100.000- USD 75.000) faiz geliri elde etmiş, 1 Temmuz 2002'de LIBOR % 2'ye düştüğünde, ikinci altı ay için faiz farkı sıfır olduğundan bu işlemde gelir elde edememiştir. Ancak şirket, yapmış olduğu forward sözleşmesi ile ikinci altı aylık dönem için vade sonu değeriyle 25.000 ABD doları faiz elde ederek ikinci altı aylık faiz gelirini de faiz forward

sözleşmesini satın alma amacı doğrultusunda 25.000 ABD dolarında sabitlemiştir.

b) 1 Temmuz 2002'de LIBOR % 5'e yükselmiştir.¹⁹

30 Haziran 2002

1 USD= 1,602 milyon TL.

LIBOR % 3

----- 30/06/2002 -----		
FAİZ GELİR TAHAKKUKLARI(USD)	100.000	
DÖVİZ VAZİYETİ (USD)		100.000

(USD 5.000.000 x % 4 x 6/12)
(Değişken faizden verilen kredinin faiz tahakkuku)

----- 30/06/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	160.200	
-USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		160.200

(USD 100.000 x 1,602= 160.200 milyon TL)

----- 30/06/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	75.000	
FAİZ GİDER TAHAKKUKLARI(USD)		75.000

(USD 5.000.000 x % 3 x 6/12= 75.000 USD)
(Sabit faizden alınan kredinin faiz tahakkuku)

----- 30/06/2002 -----		
FAİZ GİDERLERİ	120.150	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		120.150
- USD (TL)		

(USD 75.000 x 1,602= 120.150 milyon TL)

----- / -----

1 Temmuz 2002 (hesaplaşma tarihi):

1 USD= 1.569 milyon TL.

LIBOR % 5

Vade sonunda elde edilecek faizi ve onun hesaplaşma tarihindeki değeri:

a: 5.000.000

m: % 3

r: % 5

t1: 1 Temmuz 2002

t2: 31 Aralık 2002

faiz= a x (m-r) x (t2-t1)/ 360

¹⁹ Alınan ve verilen kredilerin kayıtları ile forward sözleşmesi gereği taahhüdün kaydı (a) şıkkında gösterildiği şekilde yapılacaktır.

$$\text{faiz gideri(R)} = \text{USD } 5.000.000 \times (0,03 - 0,05) \times (360 - 180) / 360$$

$$= -50.0000 \text{ USD}$$

$$\text{Bugünkü değer} = R \times (1 / (1 + r)^T)$$

$$= -50.000 \times (1 / (1 + 0,05)^{6/12}) = -48.780 \text{ USD}$$

----- 01/07/2002 -----

GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GİDERLERİ		
- Faiz Forward Sözleşmesi Giderleri(USD)	48.780	
EFEKTİF KASASI(USD)		48.780

(Faiz forward sözleşmesinden kaynaklanan faiz giderinin kaydı.)

----- 01/07/2002 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	48.780	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		48.780

----- 01/07/2002 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	76.536	
- USD (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		76.536
-USD (TL)		

(USD 48.780 x 1,569 = 76.536 milyon TL)

----- 01/07/2002 -----

FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN		
BORÇLAR(NH)	1	
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)		1

(Faiz forward sözleşmesinin kapatılması)

----- / -----

31 Temmuz 2002

1 USD = 1,681 milyon TL.

LİBOR % 5,5

Alım Satım Hesaplarının Değerlendirmesi					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Döviz Alım Satım Hesabı(USD)	73.780	1,681	124.024	116.586	7.438
Efektif Alım Satım (USD)	-48.780	1,681	-81.999	-76.536	-5.463
Değerlendirme Farkı					1.975

----- 31/07/2003 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	7.438	
- USD (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI(USD)		5.463
- USD (TL)		
KUR FARKI KÂRLARI		1.975

----- / -----

----- 31/07/2002 -----		
FAİZ GELİR TAHAKKUKLARI(USD)	27.083	
DÖVİZ VAZİYETİ (USD)		27.083
(USD 5.000.000 x % 6,5 x 1/12)		
(Değişken faizden verilen kredinin faiz tahakkuku)		
----- 31/07/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	45.526	
- USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		45.526
(USD 27.083 x 1,681= 45.526 milyon TL)		
----- 31/07/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	12.500	
FAİZ GİDER TAHAKKUKLARI(USD)		12.500
(USD 5.000.000 x % 3 x 1/12)		
(Sabit faizden alınan kredinin faiz tahakkuku)		
----- 31/07/2002 -----		
FAİZ GİDERLERİ	21.012	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		21.012
- USD (TL)		
(USD 12.500 x 1,681= 21.012 milyon TL)		
----- 31/07/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	8.130	
GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GİDERLERİ		
- Faiz Forward Sözleşmesi Giderleri(USD)		8.130
(USD 48.780/ 6= 8.130)		
Faiz forward sözleşmesi faiz giderinin aylık itfası)		
----- 31/07/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER	13.666	
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Giderleri		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		13.666
- USD (TL)		
(USD 8.130 x 1,681= 6.934 milyon TL)		
----- / -----		

Faiz forward sözleşmesi faiz gideri aylık 8.130 ABD doları olarak, 31 Aralık 2002 tarihine kadar itfa edilecek, sabit faizden alınan kredi ile değişken faizden alınan kredilerin anapara ve faizleri vade sonunda kapatılacaktır. Hesapların son durumu (sabit kurla tutulan hesaplar evalüe edilmeden) Tablo 2.7'de gösterilmektedir.

TABLO 2.7. A İŞLETMESİNİN 31.07.2002 İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Bankalar (USD)	5.000.000	5.000.000		
Alınan Kredilerden Borçlar (USD)		5.000.000		5.000.000
Verilen Krediler (USD)	5.000.000		5.000.000	
Efektif Kasası (USD)		48.780		48.780
Faiz Gelir Tahakkukları (USD)	127.083		127.083	
Faiz Gider Tahakkukları (USD)		87.500		87.500
Gelecek Aylara Ait Türev Ürün Giderleri (USD)	48.780	8.130	40.650	
Döviz Vaziyeti(USD)	95.630	175.863		80.233
Efektif Vaziyeti(USD)	48.780		48.780	
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Döviz Alım Satım (USD)	289.700	154.828	134.872	
Efektif Alım Satım (USD)		81.999		81.999
Gelir Tablosu Hesapları				
Faiz Giderleri	141.162		141.162	
Faiz Gelirleri		205.726		205.726
Kur Farkı Kârları		1.975		1.975
Türev Ürünlerden Doğan Giderler	13.666		13.666	
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
Faiz Forward Sözleşmesinden Alacaklar	1	1		
Faiz Forward Sözleşmesinden Borçlar	1	1		

İşletme, 2002 yılının ilk altı ayı için (% 4- % 3) faiz farkından 25.000 ABD doları (USD 100.000- USD 75.000) faiz geliri elde etmiş, 1 Temmuz 2002'de LIBOR % 5'e yükseldiğinde, ikinci altı ay için (% 6- % 3)'lük faiz farkından 75.000 ABD doları (USD 150.000- USD 75.000) faiz elde etmiştir. Ancak şirket yapmış olduğu forward sözleşmesi ile ikinci altı aylık dönem için vade sonu değeriyle 50.000 ABD doları faiz ödeyerek bu ek faiz kazancından faydalanamamış ve ikinci altı aylık faiz gelirini de faiz forward sözleşmesini satın alma amacı doğrultusunda 25.000 ABD dolarında sabitlemiştir.

ÖRNEK 5 Spekülasyon Amacıyla Yapılan Faiz Forward Sözleşmesi (Yücel, 2003)

A Şirketi 1 Kasım 2002 tarihinde faiz oranlarının düşeceği beklentisi ile bir FRA satın almıştır. Sözleşme tutarı 1.000.000 ABD doları, faiz oranı % 3 ve sözleşme süresi "3 aya 6 aydır" yani hesaplama tarihi, 1 Şubat 2003 sözleşmenin bitiş tarihi ise 1 Mayıs 2003'tür.

31.12.2002 tarihinde faiz oranı beklenenin aksine % 5'e yükselmiştir.

01.02.2003 tarihinde faiz oranı % 6,2'ye yükselmiştir.

1 Kasım 2002 kayıtları,

----- 01/11/2002 -----

FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH)	1	
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)		1

(Yapılan taahhüdün kaydı)

----- / -----

31 Aralık 2002

1 USD= 1,634 milyon TL

Vade sonunda elde edilecek faiz ve onun hesaplaşma tarihindeki değeri:

a: 1.000.000

m: % 3

r: % 5

t1: 1 Şubat 2003

t2: 1 Mayıs 2003

faiz= a x (m-r) x (t2-t1)/ 360

faiz gideri(R) = 1.000.000 x (%3- % 5) x (90/360)
= -5.000 USD

Bugünkü değer = R x (1/ (1+ r)^T)
= -5.000 x (1/ (1+ 0,05)^{90/360})= -4.938 USD

----- 31/12/2002 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	4.938	
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR		
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Giderleri(USD)		4.938

(Faaliyet döneminin hesaplaşma tarihinden önce sona ermesinden dolayı forward sözleşmesine ilişkin faiz giderinin kaydı)

----- 31/12/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER	8.069	
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Gideri		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		8.069
- USD (TL)		

(USD 4.938 x 1,634= 8.069)

----- 31/12/2002 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	3.131	
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR		
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Giderleri(USD)		3.131

(USD 4.938 x 1,634= 8.069- 4.938= 3.131)

(Sabit kurla tutulan hesapların (döviz hesapları) evalüasyonu)

----- / -----

Döviz vaziyeti ve döviz alım satım hesapları kompanse edilip kalan hesaplar bir tabloya döküldüğünde 31.12.2002 tarihi itibarıyla aşağıdaki oluşum ortaya çıkar (Tablo 2.8):

TABLO 2.8. A İŞLETMESİNİN 31.12.2002 İTİBARIYLA HESAPLARI (MİLYON TL)

	<u>Hesap</u>	<u>Borç Kalanı</u>	<u>Alacak Kalanı</u>
A) Bilanço Hesapları	Türev Ürünlerden Doğan Borçlar		8.069
B) Gelir Tablosu Hesapları	Türev Ürünlerden Doğan Giderler	8.069	
C) Bilgi Hesapları(Nazım Hesaplar)	Faiz Forward Sözleşmesinden Alacaklar	1	
	Faiz Forward Sözleşmesinden Borçlar		1
		<u>8.070</u>	<u>8.070</u>

2 Ocak 2003 kayıtları,

1 USD= 1,639 milyon TL.

----- 02/01/2003 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Giderleri(USD) 3.131
DÖVİZ VAZİYETİ(USD) 3.131

(Sabit kurla tutulan hesapların (döviz hesapları) evalüasyon iptali.)

----- 02/01/2003 -----

KUR FARKI ZARARLARI 24
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI 24
- USD (TL)

(USD 4.938 x (1,634- 1.639)= 24 milyon TL)
(Döviz alım satım hesabının evalüasyonu.)

----- 02/01/2003 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Giderleri(USD) 4.938
DÖVİZ VAZİYETİ(USD) 4.938

(Forward sözleşmesine ilişkin faiz giderinin kaydının takip eden dönem başında kapatılması)

----- 02/01/2003 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI 8.093
- USD (TL)
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER 8.069
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Gideri
KUR FARKI KÂRLARI 24

(USD 4.938 x 1.639= 8.093 milyon TL)

----- / -----

1 Şubat 2003

1 USD= 1,635 milyon TL.

a: 1.000.000

m: % 3

r: % 6,2

t1: 1 Şubat 2003

t2: 1 Mayıs 2003

faiz= a x (m-r) x (t2-t1)/ 360

faiz gideri= 1.000.000 x (%3- % 6,2) x (90/360)

= -8.000 USD

Bugünkü değer = R x (1/ (1+ r)^T)

= -8.000 x 1/ (1+ 0,062)^{90/360})= - 7.878 USD

----- 01/02/ 2003 -----
EFEKTİF VAZİYETİ(USD) 7.878
EFEKTİF KASASI(USD) 7.878

(Forward sözleşmesine ilişkin faiz giderinin ödenmesi)

----- 01/02/ 2003 -----
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER 12.880
- Faiz Forward Sözleşmesi Faiz Gideri
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI 12.880
- USD (TL)

(USD 7.878 x 1,635= 12.880 milyon TL.)

----- 01/02/ 2003 -----
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN
BORÇLAR(NH) 1
FAİZ FORWARD SÖZLEŞMESİNDEN
ALACAKLAR(NH) 1

(Faiz forward sözleşmesinin kapatılması)

----- / -----

İşletmenin beklentilerinin aksine yükselen faiz oranı sonucu forward sözleşmesinden doğan toplam faiz gideri 7.878 ABD doları olmuştur. Ancak bu faiz giderinin 4.938 ABD doları 2002 yılına ait olduğundan, 2003 yılı faiz gideri hesabının bakiyesi 2.940 ABD dolarıdır (USD 7.878- USD 4.938). Dönem farkı göz ardı edildiğinde hesapların son durumu(sabit kurla tutulan hesaplar evalüe edilmeden) Tablo 2.9'da gösterilmektedir.

TABLO 2.9. A İŞLETMESİNİN 01.02.2003 İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Türev Ürünlerden Doğan Borçlar (USD)	8.069	8.069		
Döviz Vaziyeti(USD)	8.069	8.069		
Efektif Kasası (USD)		7.878		7.878
Efektif Vaziyeti (USD)	7.878		7.878	
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Döviz Alım Satım (USD)	8.093	8.093		
Efektif Alım Satım (USD)		12.880		12.880
Gelir Tablosu Hesapları				
Türev Ürünlerden Doğan Giderler	20.949	8.069	12.880	
Kur Farkı Kârları		24		24
Kur Farkı Zararları	24		24	
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
Faiz Forward Sözleşmesinden Alacaklar	1	1		
Faiz Forward Sözleşmesinden Borçlar	1	1		

2.2.3. Swap Sözleşmeleri

Swap sözleşmeleri, 1970'li yıllarda üzerinde anlaşılan bir zaman dilimi içerisinde iki farklı para biriminin değiş tokuşunu içeren döviz swap sözleşmelerinin kullanılmaya başlanmasıyla popüler olmuştur. Swap sözleşmeleri, sözleşme tarafları arasında belirli bir varlığın, belirli bir vade süresince, belirli miktardaki ödeme yükümlülüklerinin değiştirilmesi için yapılan forward tabanlı anlaşmalardır. Farklı kredi değerliliğine ve farklı para pazarlarında birbirlerine oranla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan taraflar bu tür sözleşmelere kredi maliyetlerini azaltmak, faiz ve döviz riskinden korunmak ve kâr elde etmek amacıyla girerler (Selvi, 2000, s,164). Swap sözleşmeleri karışık görünmelerine rağmen aslında uygulaması kolay olan sözleşmelerdir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse, A ve B gibi iki yatırımcı olduğunu (bunlar bir şirket ya da bireysel yatırımcı olabilir) ve 6 ay sonrası için, A'nın 1,44 milyon ABD doları karşılığında 1 milyon İngiliz sterlini ödeyeceğini varsayalım. Eğer durum böyle olsaydı buna bir forward sözleşmesi denilebilirdi ancak bir swap sözleşmesini forward sözleşmesinden ayıran en önemli özellik bir değiş tokuşun varlığıdır. Swap sözleşmesi, A'nın B'ye 1,44 milyon ABD doları karşılığında 1 milyon sterlin ödemesini gelecek 5 yılda, her altı ayda bir gerçekleştirmesini içerir. Bu da yılda iki kere ve 5

yıllığına bir anlaşma olduğundan 10 forward sözleşmesini içermesini beraberinde getirir. Swap sözleşmesinde her bir değişimi (ödeme, tahsil) şeklinde ifade edebiliriz. Bu A için 10 kere (1 milyon sterlin, 1,44 milyon ABD doları) şeklindeyken, B için 10 kere (1,44 ABD doları, 1 milyon sterlin) şeklinde olacaktır. Genellikle döviz swap sözleşmeleri bu şekilde gerçekleşir ama bazen bundan daha karışık görünebilir. Swap, faiz değişimi şeklinde de uygulanabilir; ana para el değiştirmez ancak anlaşılan anapara miktarı üzerinden hesaplanan faiz tutarı el değiştirir. Aynı örnek üzerinden gidecek olursak, varsayımsal anaparanın 20 milyon sterlin ve spot oranın 1 sterlin = 1,60 ABD doları (ABD doları karşılığı 32 milyon) olduğunu varsayalım. Swap, ABD doları tutarı için yıllık % 9 getiri karşılığında, sterlin tutarı için yıllık % 10'luk ödeme değiş tokuşu olarak da gündeme gelebilir. Altı ayda bir, A 1 milyon sterlin ($1/2 \times \% 10 \times 20$ milyon sterlin) B'ye öder ve karşılığında 1,440 milyon ABD doları ($1/2 \times \% 9 \times 1,60 \times 20$ milyon sterlin) elde eder. Varsayımsal anapara (N) 20 milyon sterlin iken, A'nın bakış açısından her bir değiş tokuşu (ödeme, tahsil) olarak (GBP 0,05N, USD 0,072N) olarak ifade edebiliriz (Bailey, 2003, s. 167-168).

Genellikle swap sözleşmeleri bir aracı yoluyla yapılır, bu şekilde yapılan sözleşmelerde bir tarafın verdiğiyle diğer tarafın eline geçen arasında aracıya ödenen komisyon kadar fark olur. Ayrıca bu komisyon swap sözleşmesinin gerçekleşememe riskine karşı aracının garantör olarak bulunmasını da temsil eder (Bailey, 2003, s.174). Ödenen bu komisyon swap sözleşmelerinin maliyetini artıran bir gider olarak taraflarca dikkate alınır.

Döviz swap sözleşmelerinde taraflar, sözleşme süresince sözleşmenin başlangıç tarihinde belirlenen kur ve faiz oranı üzerinden, farklı döviz bazındaki borçlarına ait yükümlülüklerini değiştirmektedirler. Döviz swap sözleşmelerinde paranın el değiştirmesi üç aşamalı olmaktadır. Birinci aşamada genellikle cari kur üzerinden sözleşmede belirlenen tutar kadar farklı döviz cinsinden olan anaparalar el değiştirir, ikinci aşamada bu değiştirdikleri anaparaların faizlerini karşılıklı olarak öderler üçüncü ve son aşamada ise sözleşme vadesi sonunda, faizlerin karşılıklı ödenmesinin yanı sıra, önceden belirlenen kur üzerinden anaparaları karşılıklı olarak geri öderler. Swap sözleşmeleri şarta bağlı yükümlülük olduklarından bunlar

nazım hesaplarda takip edilir, ancak sözleşme gereği, nakit transferleri gerçekleştiğinde transfer edilen bu tutarlar işletmelerin bilançolarında cari kurdan yer almak üzere döviz kasalarında gösterilecektir. Sözleşmenin başlangıç tarihinde taraflar arasında el değiştiren dövizin hangi amaçlı olarak kullanıldığına belli olmadığı durumlarda, sözleşme vadesi sonunda taraflar arasında karşılıklı olarak ödenecek olan döviz taahhütleri bilanço tarihlerindeki cari kurdan değerlemeye tabi tutulur ve hesaplanan kazanç veya kayıplar ilgili bilanço döneminin sonuç hesaplarına aktarılır (Selvi, 2000, s. 166).

Faiz swap sözleşmelerinde sözleşmeye konu olan taraflar farklı borçlanma kaynaklarından elde ettikleri aynı vadeli, aynı tutarda ve aynı para biriminde ancak farklı faiz oranlarındaki kredilerin faizlerini karşılıklı olarak değiştirmektedirler (Selvi, 2000, s.182). Swap sözleşmesinin başlangıcında anapara değiş tokuşu söz konusu olmadığından, genel uygulama ilgili borç ve yükümlülüğü başlangıçtaki işlem değeri ile değerlendirmektir (Gündüz ve Tural, 1995, s. 22). Anapara sadece taraflar arasında el değiştirecek olan faiz tutarının hesaplamasına baz teşkil etmektedir. Dolayısıyla da sözleşme tarihinde bilanço dışı nazım hesaplarda takip edilmekte ve finansal tabloların dipnotlarında açıklanmaktadır. Swap sözleşmeleri için aracı finansal kuruluşlara baştan ödenen hizmet bedelleri vade süresince itfa edilerek gider kaydedilebilir. Belirli bir varlık ya da borcu riskten korumak amacıyla taraf olunan faiz swap sözleşmeleri "tahakkuk esası"na göre kaydedilmektedir. Bu yaklaşıma göre ara dönem değerlemelerinde sadece dönemsel faiz giderlerinin ayarlanması yapılmakta ve swapların piyasa değerlerindeki değişimler vade sonuna kadar kayıtlara alınmamaktadır. Genel olarak riskten korunma amacıyla ve spekülasyon amacıyla taraf olunan faiz swap sözleşmeleri ise "piyasa değeri veya yeniden değerlendirme esası"na göre kaydedilmektedir. Bu yaklaşıma göre, ara dönem değerlemelerinde hem dönemsel faiz giderlerinin ayarlanması yapılmakta, hem de swapın piyasa değerindeki değişimler swap vadesi sonuna kadar kayıtlara aktarılmaktadır. Sözleşme değerinde meydana gelen değişimlerden oluşan gerçekleşmiş kazanç veya kayıplar cari dönemin sonuç hesaplarına aktarılmaktadır. Ancak, bu yöntemin pratik hayatta diğer forward sözleşmelerindeki yaygın

muhasebe uygulamalarına ters düşmesi ve swap sözleşmelerine ilişkin kazançlarda dönemler itibarıyla çok büyük dalgalanmalara sebep olduğu gerekçesiyle uygulamasına fazla rastlanmamaktadır (Selvi, 2000, s. 183).

2.2.3.1. Döviz Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

ÖRNEK 6 Riskten Korunma Amacıyla Yapılan Swap Sözleşmesi (Örten, 2001, s.389)

V Firmasının varlıkları arasında ihracattan sağlamış olduğu 5.000 Euro vardır. Ancak firma gelecek iki aydaki işlemleri için ABD Dolarına ihtiyaç duymaktadır. Gelecekte Euro'nun değer kazanacağını düşünen firma ABD Doları gereksinimini karşılamak amacıyla Y Firmasıyla 01.05.2002 tarihinde 2 aylık döviz swapı sözleşmesi yapmıştır.

V Firması 01.05.2002'de Y Firmasına 5.000 Euro verecek, Y Firması bunun karşılığında 4.505 ABD dolarını V Firmasına verecektir.

Sözleşmede ABD dolarının yıllık faiz oranı % 9, Euro'nun yıllık faiz oranı % 12'dir. Faizler ertesi ayın ilk gününde karşılıklı olarak ödenecektir. V Firması ABD Dolarının, Y Firması Euro'nun faizini ödeyecektir.

01.05.2002 kayıtları,

1 USD= 1,332 milyon TL, 1 EUR= 1,200 milyon TL

----- 01/05/2002 -----

EUR DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
ALACAKLAR (NH)	5.000
EUR DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
ALACAKLAR TAKİP HESABI (NH)	5.000

(Swap sözleşmesinden kaynaklanan EUR 5.000 alacağın nazım hesaplara kaydı.)

----- 01/05/2002 -----

USD DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
BORÇLAR TAKİP HESABI (NH)	4.505
USD DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
BORÇLAR (NH)	4.505

(Swap sözleşmesinden kaynaklanan USD 4.505 borcun nazım hesaplara kaydı.)

----- / -----

----- 01/05/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(EUR)	5.000	
EFEKTİF KASASI(EUR)		5.000

(Sözleşme gereği EUR 5.000'nun verilmesi.)

----- 01/05/2002 -----		
EFEKTİF KASASI(USD)	4.505	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		4.505

(Sözleşme gereği USD 4.505'nin alınması.)

----- 01/05/2002 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	6.000	
- USD (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		6.000
- EUR (TL)		

USD 4.505 x 1,332= 6.000 milyon TL.

EUR 5.000 x 1,200= 6.000 milyon TL.

----- / -----

31.05.2002 kayıtları,

1 USD = 1,413 milyon TL, 1 EUR = 1,324 milyon TL

----- 31/05/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN ALACAKLAR		
- Swap Sözleşmesi Faiz Alacağı(EUR)	50	
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)		50

(EUR 5.000 x % 12/ 12= 50 EUR)

----- 31/05/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	66	
- EUR (TL)		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GELİRLER		
- Swap Sözleşmesi Faiz Geliri		66

(EUR 50 x 1,324= 66 milyon TL.)

(Swap işlemlerinden kaynaklanan 1 aylık faiz gelirinin kaydı.)

----- 31/05/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	34	
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR		
- Swap Sözleşmesi Faiz Borcu (USD)		34

(USD 4.505 x % 9/ 12 = 34 USD)

----- 31/05/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER		
- Swap Sözleşmesi Faiz Gideri	48	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		48
- USD (TL)		

(USD 34 x 1,413= 48 milyon TL.)

(Swap işlemlerinden kaynaklanan 1 aylık faiz giderinin kaydı.)

----- / -----

----- 31/05/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI

- Swap Sözleşmesi Kur Farkları	255	
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI		
- Swap Sözleşmeleri		255

(Sözleşmede alacaklı olunan 5.000 EUR ve borçlu olunan 4.505 USD'nin değerlemesi sonucu oluşan net kur farkı kârının kaydı.)

Alacakların kur farkı EUR 5.000 (1,324-1,200)= 620 milyon TL.

Borçların kur farkı USD 4.505 (1,413-1,332)= (365) milyon TL.

Kur farkı kârı= 255 milyon TL.

----- / -----

01.06.2002 kayıtları,

1 USD = 1,438 milyon TL, 1 EUR = 1,348 milyon TL

----- 01 /06/2002 -----

EFEKTİF KASASI(EUR)	50	
EFEKTİF VAZİYETİ(EUR)		50

----- 01 /06/2002 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	50	
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN ALACAKLAR		
- Swap Sözleşmesi Faiz Alacağı(EUR)		50

(EUR 5.000 x % 12/ 12= 50 EUR)

(Swap sözleşmesinden kaynaklanan faiz alacağının tahsili.)

----- 01 /06/2002 -----

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	67	
- EUR (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		67
- EUR (TL)		

(EUR 50 x 1,348= 67 milyon TL)

----- 01 /06/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR		
- Swap Sözleşmesi Faiz Borcu(USD)	34	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		34

(USD 4.505 x % 9/ 12 = 34 USD)

(Swap sözleşmesinden kaynaklanan faiz borcunun ödenmesi.)

----- 01 /06/2002 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	34	
EFEKTİF KASASI(USD)		34

----- 01 /06/2002 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	48	
- USD (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		48
- USD (TL)		

(USD 34 x 1,438 = 48 milyon TL)

----- / -----

30.06.2002 kayıtları,

1 USD = 1,603 milyon TL, 1 EUR = 1,577 milyon TL ,

----- 30 /06/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN ALACAKLAR
- Swap Sözleşmesi Faiz Alacağı(EUR) 50
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR) 50
(EUR 5.000 x % 12/ 12 = 50 EUR)

----- 30 /06/2002 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI 79
- EUR (TL)
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GELİRLER
- Swap Sözleşmesi Faiz Geliri 79

(EUR 50 x 1,577= 79 milyon TL)
(Swap işlemlerinden kaynaklanan 1 aylık faiz gelirinin kaydı.)

----- 30 /06/2002 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(USD) 34
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR
- Swap Sözleşmesi Faiz Borcu(USD) 34

(USD 4.505 x % 9/ 12 = 34 USD)

----- 30 /06/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER
- Swap Sözleşmesi Faiz Gideri 54
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI 54
- USD (TL)

(USD 34 x 1,603= 54 milyon TL)
(Swap işlemlerinden kaynaklanan 1 aylık faiz giderinin kaydı.)

----- 30 /06/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI
- Swap Sözleşmesi Kur Farkları 410
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI
- Swap Sözleşmeleri 410

(Sözleşmede alacaklı olunan 5.000 EUR ve borçlu olunan 4.505 USD'nin değerlemesi sonucu oluşan net kur farkı kârının kaydı.)

Alacakların kur farkı EUR 5.000 (1,577- 1,324)= 1.265 milyon TL.

Borçların kur farkı USD 4.505 (1,603- 1,413)= (855) milyon TL.

Kur farkı kârı 410 milyon TL.

----- / -----

01.07.2002 kayıtları,

1 USD= 1,569 milyon TL, 1 EUR= 1,560 milyon TL

----- 01 /07/2002 -----

EFEKTİF KASASI(EUR) 50
EFEKTİF VAZİYETİ(EUR) 50

----- / -----

----- 01 /07/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	50	
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN ALACAKLAR		
- Swap Sözleşmesi Faiz Alacağı(EUR)		50
(EUR 5.000 x % 12/12 = 50 EUR)		
(Swap sözleşmesinden kaynaklanan faiz alacağının tahsili.)		
----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	78	
- EUR (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		78
- EUR (TL)		
(EUR 50 x 1,560 = 78 milyon TL)		
----- 01 /07/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR		
- Swap Sözleşmesi Faiz Borcu(USD)	34	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		34
(USD 4.505 x 0,09/12 = 34 USD)		
----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	34	
EFEKTİF KASASI(USD)		34
(Swap sözleşmesinden kaynaklanan faiz borcunun ödenmesi.)		
----- 01 /07/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	53	
- USD (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		53
- USD (TL)		
(USD 34 x 1,569 = 53 milyon TL)		
----- 01 /07/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Swap Sözleşmesi Kur Farkları	68	
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI		68
- Swap Sözleşmeleri		
(Sözleşmede alacaklı olunan 5.000 EUR ve borçlu olunan 4.505 USD'nin değerlemesi sonucu oluşan net kur farkı kârının kaydı.)		
Alacakların kur farkı EUR 5.000 (1,560-1,577)= (85) milyon TL.		
Borçların kur farkı USD 4.505 (1,569-1,603)= 153 milyon TL.		
Kur farkı kârı= 68 milyon TL.		
----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	4.505	
EFEKTİF KASASI(USD)		4.505
(Sözleşme gereği USD 4.505'nin verilmesi.)		
----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF KASASI(EUR)	5.000	
EFEKTİF VAZİYETİ(EUR)		5.000
(Sözleşme gereği EUR 5.000'nun alınması.)		
----- / -----		

----- 01 /07/2002 -----

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	7.800
- EUR (TL)	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	7.067
- USD (TL)	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI	733
- Swap Sözleşmesi Kur Farkları	

Alınan EUR 5.000 x 1,560= 7.800 milyon TL.
Verilen USD 4.505 x 1,569= 7.067 milyon TL.
Değişim kârı 733 milyon TL

----- / -----

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (USD)	-68	1,569	-107	-1.168	1.061
Efektif Alım Satım (EUR)	100	1,560	156	1.945	-1.789
Döviz Alım Satım (USD)	-	1,569	-	-1	1
Döviz Alım Satım (EUR)	-	1,560	-	0	
Evalüasyon Farkı					-727

----- 01 /07/2002 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	1
- USD (TL)	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	1.061
- USD (TL)	
KUR FARKI ZARARI	727
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	1.789
- EUR (TL)	

----- 01 /07/2002 -----

EUR DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
ALACAKLAR TAKİP HESABI(NH)	5.000
EUR DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
ALACAKLAR (NH)	5.000

(Nazım hesapların kapatılması.)

----- 01 /07/2002 -----

USD DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
BORÇLAR(NH)	4.505
USD DÖVİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN	
BORÇLAR TAKİP HESABI(NH)	4.505

(Nazım hesapların kapatılması.)

----- / -----

Hesap kalanları (sabit kurla tutulan hesaplar evalüe edilmeden) Tablo 2.10'daki gibi olacaktır:

TABLO 2.10. V FİRMASININ 01.07 2003 TARİHİ İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Efektif Vaziyeti (EUR)	5.000	5.100		100
Efektif Kasası (EUR)	5.100	5.000	100	
Efektif Vaziyeti (USD)	4.573	4.505	68	
Efektif Kasası (USD)	4.505	4.573		68
Türev Ürünlerden Doğan Alacaklar(EUR)	100	100		
Türev Ürünlerden Doğan Borçlar (USD)	68	68		
Döviz Vaziyeti (EUR)	100	100		
Döviz Vaziyeti (USD)	68	68		
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Türev Ürünler Değerleme Farkları	733	733		
Efektif Alım Satım (USD)	7.061	7.168		107
Efektif Alım Satım (EUR)	7.945	7.789	156	
Döviz Alım Satım (USD)	102	102		
Döviz Alım Satım (EUR)	145	145		
Gelir Tablosu Hesapları				
Türev Ürünlerden Doğan Giderler	102		102	
Türev Ürünlerden Doğan Gelirler		145		145
Türev Ürünler Kur Farkı Kârları		733		733
Kur Farkı Zararları	727		727	
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
EUR Döviz Swap Sözleşmesinden Alacaklar	5.000	5.000		
EUR Döviz Swap Sözleşmesinden Alacaklar				
Takip Hesabı	5.000	5.000		
USD Döviz Swap Sözleşmesinden Borçlar	4.505	4.505		
USD Döviz Swap Sözleşmesinden Borçlar				
Takip Hesabı	4.505	4.505		

Euro'nun değer kazanacağını düşünen V firmasının bu tahmininde haklı çıkmış, Euro TL karşısında % 30 değer kazanırken, ABD doları % 18 değer kazanmıştır. Böylelikle firma sözleşmeye girmekteki ana amacı olan Euro varlığını korumuş, bununla birlikte 829 milyon TL gidere karşılık, 878 milyon TL gelir oluşmuş, işlem 49 milyon TL kârla kapanmıştır.

2.2.3.2 Faiz Swap Sözleşmesinin Muhasebeleştirilmesi

ÖRNEK 7 Riskten Korunma Amacıyla Yapılan Faiz Swap Sözleşmesi (Selvi, 2000, S. 184)

A işletmesi 1 Temmuz 2001 tarihinde 5.000.000 ABD doları nominal değerli, % 5 sabit faizli iki yıl vadeli K işletmesi tahvillerinden satın almıştır. Tahvil faizleri her altı ayda bir ödenmektedir. Bu tahvilleri satın alabilmek için Y bankasından LIBOR+ % 1 değişken faizli ve iki yıl vadeli 5.000.000 ABD

doları kredi almıştır. Kredi faizleri her altı ayda bir ödenecektir. 1 Temmuz 2001 tarihinde LIBOR % 3,83'tür. A işletmesi LIBOR'da meydana gelecek artış sonucu, net faiz kazancında ($\% 5 - (\% 3,83 + \% 1) = \% 0,17$) oluşacak faiz kaybı riskine karşı korunmak istemektedir. Bu amaçla aynı tarihte Z swap bankası ile 5.000.000 ABD doları nominal değer üzerinden iki yıl vadeli faiz swap sözleşmesi yapmıştır. Sözleşme gereği A işletmesi Z bankasına % 3,83 sabit faiz ödeyecek ve Z bankasından (LIBOR- % 0,10) değişken faizi tahsil edecektir. Faiz ödemeleri her altı ayda bir yapılacaktır.

6 aylık dönemler itibarıyla LIBOR oranları ve ABD doları şu şekilde gerçekleşmiştir:

	LIBOR	ABD Doları (Milyon TL)
1 Temmuz 2001	% 3,83	1,253
31 Aralık 2001	% 2,45	1,440
1 Temmuz 2002	% 2,07	1,569
31 Aralık 2002	% 1,45	1,635
1 Temmuz 2003	% 1,20	1,408

1 Temmuz 2001,

----- 01/07/2001 -----		
EFEKTİF KASASI(USD)	5.000.000	
ALINAN BANKA KREDİLERİNDEN BORÇLAR HESABI(USD)		5.000.000
(Y Bankasından USD 5.000.000 kredinin alınması.)		
----- 01/07/2001 -----		
TAHVİLLER HESABI(USD)	5.000.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		5.000.000
(USD 5.000.000 K işletmesi tahvillerinin satın alınması.)		
----- 01/07/2001 -----		
FAİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH)	1	
FAİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)		1
(Faiz Swap sözleşmesinin nazım hesaplara kaydı.)		
----- / -----		

31 Aralık 2001,

----- 31 /12/2001 -----		
EFEKTİF KASASI(USD)	125.000	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		125.000
(USD 5.000.000 x % 5 x 6/12= 125.000 USD)		
(K işletmesi sabit faizli tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.)		
----- / -----		

----- 31 /12/2001 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	180.000	
- USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		180.000

(USD 125.000 x 1.440= 180.000 milyon TL.)

----- 31 /12/2001 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	86.250	
EFEKTİF KASASI(USD)		86.250

(USD 5.000.000 x % 3,45 x 6/12= 86.250 USD)
(Y bankasından alınan değişken faizli kredinin 6 aylık faiz ödemesi.)

----- 31 /12/2001 -----		
FAİZ GİDERLERİ	124.200	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		124.200
- USD (TL)		

(USD 86.250 x 1.440= 124.200 milyon TL.)

----- 31 /12/2001 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	37.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		37.000

(USD 5.000.000 x(% 3,83- (% 2,45- % 0,1)) x 6/12= 37.000 USD)
(Swap sözleşmesi gereği Z bankasına ödenecek sabit % 3,83 faiz gideri ile tahsil edilecek % 2,35 faiz gelirinin net faiz tutarının ödenmesi.)

----- 31 /12/2001 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER		
- Faiz Swap Sözleşmesi Faiz Giderleri	53.280	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		53.280
- USD (TL)		

(USD 37.000 x 1.440= 53.280 milyon TL.)

----- / -----

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (USD)	1.750	1,440	2.520	2.520	0

Sabit Kurla Tutulan Hesapların Evalüasyonu				
Hesaplar	Kalan	Kur	Değerlenmiş Tutar	Fark
Tahviller Hesabı	5.000.000	1,440	7.200.000	2.200.000
Efektif Kasası (USD)	1.750	1,440	2.520	770
				2.200.770
Alınan Kredilerden Borçlar	5.000.000	1,440	7.200.000	2.200.000
Efektif Vaziyeti (USD)	1.750	1,440	2.520	770
				2.200.770

----- 31 /12/2001 -----		
TAHVİLLER HESABI	2.200.000	
EFEKTİF KASASI(USD)	770	
ALINAN KREDİLERDEN BORÇLAR		2.200.000
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		770
----- / -----		

Vaziyet hesabı ile alım satım hesabı kompanse edildikten sonra kalan hesapların durumu Tablo 2.11'deki gibidir:

TABLO 2.11. A İŞLETMESİNİN 31.12.2001 İTİBARIYLA HESAPLARI (MİLYON TL)

Hesap		Borç Kalanı	Alacak Kalanı
A) Bilanço Hesapları	Tahviller Hesabı (USD)	7.200.000	
	Alınan Banka Kredilerinden Borçlar (USD)		7.200.000
	Efektif Kasası (USD)	2.520	
B) Gelir Tablosu Hesapları	Faiz Gelirleri		180.000
	Faiz Giderleri	124.200	
	Türev Ürünlerden Doğan Giderler	53.280	
C) Bilgi Hesapları(Nazım Hesaplar)	Faiz Swap Sözleşmesinden Alacaklar	1	
	Faiz Swap Sözleşmesinden Borçlar		1
		7.380.001	7.380.001

2 Ocak 2002 kayıtları,

----- 02 /01/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	770	
ALINAN KREDİLERDEN BORÇLAR(USD)	2.200.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		770
TAHVİLLER HESABI(USD)		2.200.000

(Sabit kurla tutulan hesapların(döviz hesapları) evalüasyon iptali.)

----- / -----

1 Temmuz 2002 kayıtları,

----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF KASASI(USD)	125.000	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		125.000

(USD 5.000.000 x % 5 x 6/12= 125.000 USD)

(K işletmesi sabit faizli tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.)

----- / -----

----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	196.125	
- USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		196.125

(USD 125.000 x 1,569 = 196.125 milyon TL)

----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	76.750	
EFEKTİF KASASI(USD)		76.750

(USD 5.000.000 x % 3,07 x 6/12= 76.750 USD)
(Y bankasından alınan değişken faizli kredinin 6 aylık faiz ödemesi.)

----- 01 /07/2002 -----		
FAİZ GİDERLERİ	120.420	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		120.420
- USD (TL)		

(USD 76.750 x 1,569 = 120.420 milyon TL)

----- 01 /07/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	46.500	
EFEKTİF KASASI(USD)		46.500

(USD 5.000.000 x(% 3,83- (% 2,07-% 0,1)) x 6/12= 46.500 USD)
(Swap sözleşmesi gereği Z bankasına ödenecek sabit % 3,83 faiz gideri ile tahsil edilecek % 1,97 faiz gelirin net faiz tutarının ödenmesi.)

----- 01 /07/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER		
- Faiz Swap Sözleşmesi Faiz Giderleri	72.958	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		72.958
- USD (TL)		

(USD 46.500 x 1,569 = 72.958 milyon TL)

31 Aralık 2002 kayıtları,

----- 31 /12/2002 -----		
EFEKTİF KASASI (USD)	125.000	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		125.000

(USD 5.000.000 x % 5 x 6/12= 125.000 USD)
(K işletmesi sabit faizli tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.)

----- 31 /12/2002 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	204.375	
- USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		204.375

(USD 125.000 x 1,635 = 204.375 milyon TL)

----- 31 /12/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	61.250	
EFEKTİF KASASI (USD)		61.250

(5.000.000 USD x % 2,45 x 6/12= 61.250 USD)
(Y bankasından alınan değişken faizli kredinin 6 aylık faiz ödemesi.)

----- / -----

----- 31 /12/2002 -----

FAİZ GİDERLERİ 100.144

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI 100.144

- USD (TL)

(USD 61.250 x 1,635 = 100.144 milyon TL)

----- 31 /12/2002 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(USD) 62.000

EFEKTİF KASASI(USD) 62.000

(USD 5.000.000 x(% 3,83- (% 1,45- % 0,1)) x 6/12= 62.000 USD)

(Swap sözleşmesi gereği Z bankasına ödenecek sabit % 3,83 faiz gideri ile tahsil edilecek % 1,35 faiz gelirinin net faiz tutarının ödenmesi.)

----- 31 /12/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER

- Faiz Swap Sözleşmesi Faiz Giderleri 101.370

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI 101.370

- USD (TL)

(USD 62.000 x 1,635 = 101.370 milyon TL)

----- / -----

Alım Satım Hesaplarının Evaluasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (USD)	5.250	1,635	8.584	8.128	456

----- 31 /12/2002 -----

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI 456

- USD (TL)

KUR FARKI KARLARI 456

----- / -----

Sabit Kurla Tutulan Hesapların Evaluasyonu				
Hesaplar	Kalan	Kur	Değerlenmiş Tutar	Fark
Tahviller Hesabı	5.000.000	1,635	8.175.000	3.175.000
Efektif Kasası (USD)	5.250	1,635	8.584	3.334
				3.178.334
Alınan Kredilerden Borçlar	5.000.000	1,635	8.175.000	3.175.000
Efektif Vaziyeti (USD)	5.250	1,635	8.584	3.334
				3.178.334

----- 31 /12/2002 -----

TAHVİLLER HESABI 3.175.000

EFEKTİF KASASI(USD) 3.334

ALINAN KREDİLERDEN BORÇLAR 3.175.000

EFEKTİF VAZİYETİ(USD) 3.334

----- / -----

Dönem farkı göz ardı edildiğinde, vaziyet hesabı ile alım satım hesabı kompanse edildikten sonra kalan hesapların durumu Tablo 2.12'deki gibidir:

TABLO 2.12. A İŞLETMESİNİN 31.12.2002 İTİBARIYLA HESAPLARI (MİLYON TL)

	Hesap	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
A) Bilanço Hesapları	Tahviller Hesabı (USD)	8.175.000	
	Alınan Banka Kredilerinden Borçlar (USD)		8.175.000
	Efektif Kasası (USD)	8.584	
B) Gelir Tablosu Hesapları	Faiz Gelirleri		580.500
	Faiz Giderleri	344.764	
	Türev Ürünlerden Doğan Giderler	227.608	
	Kur Farkı Kârları		456
C) Bilgi Hesapları(Nazım Hesaplar)	Faiz Swap Sözleşmesinden Alacaklar	1	
	Faiz Swap Sözleşmesinden Borçlar		1
		8.755.957	8.755.957

2 Ocak 2003 kayıtları,

----- 02 /01/2003 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	3.334	
ALINAN KREDİLERDEN BORÇLAR(USD)	3.175.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		3.334
TAHVİLLER HESABI(USD)		3.175.000

(Sabit kurla tutulan hesapların(döviz hesapları) evalüasyon iptali.)

----- / -----

1 Temmuz 2003 kayıtları,

----- 01/07/2003 -----		
EFEKTİF KASASI(USD)	125.000	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		125.000

(USD 5.000.000 x % 5 x 6/12= 125.000 USD)

(K işletmesi sabit faizli tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.)

----- 01/07/2003 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	176.000	
- USD (TL)		
FAİZ GELİRLERİ		176.000

(USD 125.000 x 1,408= 176.000 milyon TL.)

----- / -----

----- 01/07/2003 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	55.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		55.000

(USD 5.000.000 x % 2,20 x 6/12= 55.000 USD)
(Y bankasından alınan değişken faizli kredinin 6 aylık faiz ödemesi.)

----- 01/07/2003 -----		
FAİZ GİDERLERİ	77.440	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		77.440
-USD (TL)		

(USD 55.000 x 1,408= 77.440 milyon TL.)

----- 01/07/2003 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	68.250	
EFEKTİF KASASI(USD)		68.250

(5.000.000 USD x (% 3,83- (% 1,20-% 0,1)) x 6/12= 68.250 USD)
(Swap sözleşmesi gereği Z bankasına ödenecek sabit % 3,83 faiz gideri ile tahsil edilecek % 1,1 faiz gelirisinin net faiz tutarının ödenmesi.)

----- 01/07/2003 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER		
- Faiz Swap Sözleşmesi Faiz Giderleri	96.096	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		96.096
- USD (TL)		

(USD 68.250 x 1,408= 96.096 milyon TL.)

----- / -----

1 Temmuz 2003 tarihinde K işletmesinden alınan tahvillerin anaparalarının tahsili, Y bankasından alınan kredinin geri ödemesi ve Z bankası ile yapılan faiz swap sözleşmesinin kapatılmasına ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

----- 01/07/2003 -----		
EFEKTİF KASASI (USD)	5.000.000	
TAHVİLLER HESABI(USD)		5.000.000

(K işletmesi tahvillerinin anaparasının tahsili.)

----- 01/07/2003 -----		
ALINAN BANKA KREDİLERİNDEN		
BORÇLAR HESABI(USD)	5.000.000	
EFEKTİF KASASI (USD)		5.000.000

(Y bankasından alınan kredinin geri ödenmesi.)

----- 01/07/2003 -----		
FAİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)	1	
FAİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH)		1

(Faiz swap sözleşmesine ilişkin nazım hesapların kapatılması.)

----- / -----

Alım Satım Hesaplarının Evaluasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (USD)	7.000	1,408	9.856	11.048	-1.192

----- 01/07/2003 -----

KUR FARKI ZARARLARI	1.192	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		1.192
- USD (TL)		

----- / -----

Sabit Kurla Tutulan Hesapların Evaluasyonu				
Hesaplar	Kalan	Kur	Değerlenmiş Tutar	Fark
Efektif Kasası (USD)	7.000	1,408	9.856	2.856
				2.856
Efektif Vaziyeti (USD)	7.000	1,408	9.856	2.856
				2.856

----- 01/07/2003 -----

EFEKTİF KASASI(USD)	2.856	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		2.856

----- / -----

Dönem farkı göz ardı edildiğinde, vaziyet hesabı ile alım satım hesabı kompanse edildikten sonra kalan hesapların durumu Tablo 2.13'deki gibidir:

TABLO 2.13. A İŞLETMESİNİN 01.07.2003 İTİBARIYLA HESAPLARI (MİLYON TL)

Hesap		Borç Kalanı	Alacak Kalanı
A) Bilanço Hesapları	Efektif Kasası (USD)	9.856	
B) Gelir Tablosu Hesapları	Faiz Gelirleri		756.500
	Faiz Giderleri	422.204	
	Türev Ürünlerden Doğan Giderler	323.704	
	Kur Farkı Kârları		456
	Kur Farkı Zararları	1.192	
		756.956	756.956

A işletmesi, altışar aylık dönemler itibarıyla net faiz kazancını 1.750 ABD Dolarına sabitlemiş ve faiz swap sözleşmesine taraf olmakla % 0,17 olan mevcut net faiz kazancını Z bankasına % 0,10 bedel ödeyerek riskten korumuş olmakta ve LIBOR'daki değişme ne olursa olsun, iki yıl süreyle net % 0,07'lik sabit bir kazancını garanti altına almış olmaktadır. Her ne kadar A işletmesinin LIBOR'da artış beklentisi gerçekleşmemiş ve işletme eğer türev sözleşmesine girmemiş olsa daha fazla kâr elde edebileceksede, 1.7.2001-1.7.2003 tarihleri arasında altışar aylık dönemler itibarıyla LIBOR'da meydana gelecek artışlar sonucu oluşacak faiz riskinden korunmuştur. İşletmenin altışar aylık dönemler itibarıyla elde ettiği net faiz tutarları Tablo 2.14'de sunulmuştur.

TABLO 2.14. FAİZ SWAP SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN DÖNEM FAİZ KAZANÇLARI

FAİZ KAZANÇ VE KAYIPLARI (ABD Doları)	01.07.2001 31.12.2001	02.01.2002 30.06.2002	01.07.2002 31.12.2002	02.01.2002 30.06.2003
Tahsil edilen tahvil faiz geliri	125.000	125.000	125.000	125.000
Ödenen kredi faiz gideri	-86.250	-76.750	-61.250	-55.000
Faiz swap'ı faiz geliri(gideri)	-37.000	-46.500	-62.000	-68.250
Altı aylık net faiz kazancı	1.750	1.750	1.750	1.750
FAİZ KAZANÇ VE KAYIPLARI (Milyon TL)	01.07.2001 31.12.2001	02.01.2002 30.06.2002	01.07.2002 31.12.2002	02.01.2002 30.06.2003
Tahsil edilen tahvil faiz geliri	180.000	196.125	204.375	176.000
Ödenen kredi faiz gideri	-124.200	-120.420	-100.144	-77.440
Faiz swap'ı faiz geliri(gideri)	-53.280	-72.958	-101.370	-96.096
Altı aylık net faiz kazancı	2.520	2.747	2.861	2.464

2.2.4. Futures Sözleşmeleri

Futures sözleşmeleri organize borsalarda işlem gören ve alıcı tarafı döviz, faiz, mal gibi belirli bir finansal varlığı belirli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen fiyattan satın almaya mecbur tutan standart sözleşmelerdir. Sözleşmeye taraf olan satıcı da ilgili finansal varlığı teslim etmekle yükümlüdür (Selvi, 2000, s.111). Sözleşme tarihinde her bir sözleşme için önceden belirlenmiş standart bir işlem bedelinin borsaya ödenmesi söz konusudur. Futures sözleşmelerinde fiyatın dışındaki tüm kapsam ve özellikler standart hale getirilir. Futures sözleşmelerinin forward

sözleşmelerden farkı bu standart hale getirilmiş sözleşme, alım satım işleminin organize piyasalarda yapılması, taraflar arasındaki değişim işleminin ayrı bir takas odasında gerçekleştirilmesi ve takas odasının bu sözleşmede bir garantör rolü oynamasıdır (Yükçü ve Yücel, 1995, s. 4). Organize bir borsanın varlığı işlemlerin güven ortamı içinde yapılmasını sağlar. Tarafların sözleşme şartlarının yerine getirilme tarihinde ödeme güçlüğü yüzünden taahhüdü yerine getirememesi halinde takas odası devreye girer. Bütün alım satım işlemleri takas odası aracılığıyla yerine getirilir. Takas odası alıcı ve satıcı arasında bağlantı kurar ve her işlem gününün sonunda üyelerinin kazanç ve kayıplarını hesaplar (Yükçü ve Yücel, 1995, s.7). Üyeler sözleşmenin yapıldığı tarihte belirli bir tutarda başlangıç teminatı yatırır. Her sözleşme için bu teminatın bir alt limiti vardır ve genellikle sözleşme değerinin % 5 ile % 10'u arasında bir değerdir. Teminat miktarı günlük nakit akışları sonucunda bu tutarın altına düşerse ilgili tarafa teminat çağrısı yapılır ve sözleşme sahibinin depozitosunu nakit veya nakit benzeri bir finansal varlıkla bu tutara tamamlaması istenir. Teminat çağrıları gerçekleştikçe alıcı veya satıcı taraf belli miktarda zararı kabul ederek vade sonuna kadar beklemeden hesabını kapatabilmektedir. Buna karşın sözleşmedeki fiyat artışı nedeniyle bir kâr söz konusu olur ise bu kâr müşterinin teminat hesabına eklenir (Selvi, 2000, s.111, 117). Teminat para olarak yatırılabilir gibi kabul edilebilir bir menkul kıymetin rehin edilmesi şeklinde de olabilir. Bu durumda bu kıymetler nazım hesaplarda izlenir. Teminat olarak tutulan menkul kıymetlerin her türlü kazanç ve kayıpları diğer teminatlarda olduğu gibi rehin edene ait olur (Tenzer ve Sevilengül, 1994). Bu çalışmada döviz futures sözleşmesi üzerinde durulacaktır.

Döviz futures sözleşmeleri, belirli bir döviz gelecekteki belirli bir tarihte sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen kurdan satın alan tarafı satın almaya ve satan tarafı da satmaya mecbur tutan standart bir sözleşmedir. Organize piyasada işlem gören dövizin cinsi sınırlıdır. Sözleşme tarihinde, sözleşmeye konu olan döviz tutarı tarafların varlıklarında veya borçlarında gerçek bir artış veya azalış yaratmadığından bu tür sözleşmeler şarta bağlı bir yükümlülük olup bilanço dışında nazım hesaplarda takip edilir. Diğer taraftan döviz futures sözleşmelerinin her iki taraf için de bağlayıcı olması,

organize borsada işlem gördüklerinden her zaman bir piyasa fiyatının mevcut olması, vade sonu gelmeden istenildiği zaman kolayca satılabilir olması ve borsanın garantör olması nedenlerinden dolayı döviz forward sözleşmelerinde olduğu gibi bu sözleşmeler de piyasa fiyatları ile bilançoda gösterilebilir (Selvi, 2000, s.116). UMS 39 bu işlemlerden doğacak kâr ya da zararların bilanço içinde gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir. Futures sözleşmelerinde de diğer türev ürünler gibi rayiç değer riskinden korunmak için riskten korunma aracının rayiç değere göre değerlemesinden doğan kâr ya da zararın oluştuğu anda kâr zarar kaydedilmesini ve riskten korunan kaleme ilişkin risk sonucu ortaya çıkan kâr ya da zararın bu kalemin defter değerine yansıtılmasını ve oluştuğu anda kâr zarar tablosuna kaydedilmesini öngörmüştür. Eğer söz konusu risk nakit akım riski ise etkin olarak nitelendirilen bir riskten korunma işleminde riskten korunma aracından kaynaklanan kâr ya da zararın özkaynaklar altında kaydedilmesini, etkin olarak nitelendirilmeyen kısmında riskten korunma aracı bir türev ürün ise kâr zararda, değilse finansal varlığın türüne bağlı olarak muhasebeleştirileceğini öngörmüştür.

2.2.4.1 Döviz Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

ÖRNEK 8 Riskten Korunmak Amacıyla Yapılan Döviz Futures Sözleşmesi (Selvi, 2000, S. 118)

A işletmesi 1 Kasım 2002 tarihinde Almanya'daki B işletmesinden 500.000 Euro tutarında ve dört ay sonra ödenmek üzere mal almıştır. Varlıkları ABD doları ağırlıklı olan şirket, ABD dolarının Euro karşısında değer kaybına karşı aynı tarihte cari kur 1 EUR= 1,0499 USD'den Euro futures sözleşmesi satın almıştır. Başlangıç teminatı 8.000 ABD doları ve sözleşme bedeli 50 ABD dolarıdır. Takas odası, nezdindeki teminatın başlangıç teminatının % 80'inin altına düşmesini istememektedir. Cari parite ve kurlar;

1 EUR= 0,9867 USD

1 EUR= 1,640 milyon TL.

1 USD= 1,662 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

1 Kasım 2002 kayıtları,

----- 01/11/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	500.000	
YURT DIŞI BORÇLAR HESABI(EUR)		500.000

----- 01/11/2002 -----		
TİCARİ MALLAR HESABI	820.000	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		820.000
- EUR (TL)		

(EUR 500.000 x 1,640= 820.000)
(Yurtdışından ticari mal alışı.)

----- 01/11/2002 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)	500.000	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
BORÇLAR HESABI(NH)		500.000

(EUR 500.000 alımı için yapılan döviz futures sözleşmesinin nazım hesaplara kaydı.)

----- 01/11/2002 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	8.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		8.000

(USD 8.000 tutarındaki başlangıç teminatının ödenmesi.)

----- 01/11/2002 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	50	
EFEKTİF KASASI(USD)		50

(USD 50 tutarındaki sözleşme bedelinin ödenmesi.)

----- 01/11/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER	83	
- Döviz Futures Sözleşme Giderleri		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		83
- USD (TL)		

(USD 50 x 1,662= 83 milyon TL. tutarındaki sözleşme bedelinin ödenmesi.)

----- / -----

1 Aralık 2002 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,036 USD, cari kur 1 USD= 1,535 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 01/12/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	6.950	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)		6.950

(EUR 500.000 x (1,0499- 1,036) = 6.950 USD)

----- / -----

----- 01/12/2002 -----		
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI ZARARLARI		
- Döviz Futures Sözleşmeleri	10.668	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		10.668
-USD (TL)		

(USD 6.950 x 1,535= 10.668 milyon TL.)
(1 Aralık tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumsuz kur farkının kaydı.)

----- 01/12/2002 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	6.950	
EFEKTİF KASASI(USD)		6.950

(USD 8.000 tutarındaki başlangıç teminatının, USD 6.950 tutarındaki olumsuz kur farkından dolayı % 80'in altına düşmesi sonucu teminatın tekrar USD 8.000'ye çıkarılması.)

----- / -----

25 Aralık 2002 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,054 USD, cari kur 1 USD= 1,670 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 25 /12/2002 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	9.000	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		9.000

(EUR 500.000 x (1,054- 1,036) = 9.000 USD)

----- 25 /12/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	15.030	
- USD (TL)		
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI		
- Döviz Futures Sözleşmeleri		15.030

(USD 9.000 x 1,670= 15.030 milyon TL.)
(25 Aralık tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumlu kur farkının kaydı.)

----- / -----

31 Aralık 2002 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmesi kuru değişmemiş 1 EUR= 1,054 USD , cari kur 1 USD= 1,634 milyon TL., 1 EUR= 1,703 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (USD)	-50	1,634	-82	-83	1
Döviz Alım Satım (EUR)	-500.000	1,703	-851.500	-820.000	-31.500
Döviz Alım Satım (USD)	2.050	1,634	3.350	4.362	-1.012
Evalüasyon Farkı					-32.511

----- 31 /12/2002 -----

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI

- USD	1	
KUR FARKI ZARARLARI	32.511	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		31.500
- EUR (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		1.012
- USD (TL)		

----- / -----

Sabit Kurla Tutulan Hesapların Evalüasyonu				
Hesaplar	Kalan	Kur	Değerlenmiş Tutar	Fark
Efektif Vaziyeti (USD)	50	1,634	82	32
Döviz Futures Sözleşmesi Teminatı(USD)	17.000	1,634	27.778	10.778
Döviz Vaziyeti(EUR)	500.000	1,703	851.500	351.500
Döviz Futures Sözleşmesinden Alacaklar(NH)	500.000	1,703	851.500	351.500
				713.810
Efektif Kasası(USD)	15.000	1,634	24.510	9.510
Yurt Dışı Borçlar(EUR)	500.000	1,703	851.500	351.500
Döviz Vaziyeti (USD)	2.050	1,634	3.350	1.300
Döviz Futures Sözleşmesinden Borçlar(NH)	500.000	1,703	851.500	351.500
				713.810

----- 31 /12/2002 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	32	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	10.778	
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	351.500	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)	351.500	
EFEKTİF KASASI(USD)		9.510
YURT DIŞI BORÇLAR HESABI		351.500
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		1.300
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR		351.500

----- / -----

Vaziyet hesabı ile alım satım hesabı kompanse edildikten sonra kalan hesapların durumu Tablo 2.15'deki gibidir:

TABLO 2.15. A İŞLETMESİNİN 31.12.2002 İTİBARIYLA HESAPLARI (MİLYON TL)

	Hesap	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
A) Bilanço Hesapları	Ticari Mallar Hesabı	820.000	
	Yurt Dışı Borçlar Hesabı (EUR)		851.500
	Efektif Kasası (USD)		24.510
	Döviz Futures Sözleşmesi Teminat Hesabı (USD)	27.778	
B) Gelir Tablosu Hesapları	Türev Ürünler Kur Farkı Kârları		15.030
	Türev Ürünler Kur Farkı Zararları	10.668	
	Türev Ürünlerden Doğan Giderler	83	
	Kur Farkı Zararları	32.511	
C) Bilgi Hesapları(Nazım Hesaplar)	Döviz Futures Sözleşmesinden Alacaklar	851.500	
	Döviz Futures Sözleşmesinden Borçlar		851.500
		1.742.540	1.742.540

2 Ocak 2003 kayıtları,

----- 02 /01/2003 -----

EFEKTİF KASASI(USD)	9.510	
YURT DIŞI BORÇLAR HESABI	351.500	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	1.300	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR	351.500	
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		32
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	10.778	
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	351.500	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)		351.500

(Sabit kurla tutulan hesapların (döviz hesapları) evalüasyon iptali.)

----- / -----

3 Ocak 2003 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,04 USD, cari kur 1 USD= 1,648 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 03 /01/2003 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	7.000	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ TEMİNAT HESABI(USD)		7.000

(EUR 500.000 x (1,04- 1,054) = 7.000 USD)

----- 03 /01/2003 -----		
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI ZARARLARI		
- Döviz Futures Sözleşmeleri	11.536	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI - USD (TL)		11.536

(USD 7.000 x 1,648=11.536 milyon TL.)

(3 Ocak tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumsuz kur farkının kaydı.)

----- / -----

28 Şubat 2003 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,075 USD, cari kur 1 USD= 1,602 milyon TL., 1 EUR= 1,732 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 28 /02/2003 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ TEMİNAT HESABI(USD)	17.500	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		17.500

(EUR 500.000 x (1,075- 1,04) = 17.500 USD)

----- 28 /02/2003 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI - USD (TL)	28.035	
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI - Döviz Futures Sözleşmeleri		28.035

(USD 17.500 x 1,602= 28.035 milyon TL.)

(28 Şubat tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumlu kur farkının kaydı.)

----- / -----

1 Mart 2003,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,0778 USD, cari kur 1 USD= 1,588 milyon TL, 1 EUR= 1,712 milyon TL ve cari parite 1 EUR =1,0778 USD olarak gerçekleşmiştir.

----- 01 /03/2003 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ TEMİNAT HESABI(USD)	1.400	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		1.400

(EUR 500.000 x (1,0778- 1,075) = 1.400 USD)

----- / -----

----- 01 /03/2003 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	2.223	
- USD (TL)		
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI		
- Döviz Futures Sözleşmeleri		2.223
(USD 1.400 x 1,588= 2.223 milyon TL.)		
(1 Mart tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumlu kur farkının kaydı.)		
----- 01 /03/2003 -----		
EFEKTİF KASASI(USD)	28.900	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMELERİ		
TEMİNAT HESABI(USD)		28.900
(Futures sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle borsaya yatırılan ve günlük değişimlerin yansıtıldığı teminat hesabının kapatılması)		
----- 01 /03/2003 -----		
EFEKTİF VAZİYETİ (USD)	538.900	
EFEKTİF KASASI(USD)		538.900
EUR 500.000 x 1,0778= 538.900 USD		
(Futures sözleşmesi gereği EUR 500.000 karşılığı USD 538.900'nin ödenmesi.)		
----- 01 /03/2003 -----		
EFEKTİF KASASI (EUR)	500.000	
EFEKTİF VAZİYETİ(EUR)		500.000
(Futures sözleşmesi gereği EUR 500.000'nun borsadan alınması)		
----- 01 /03/2003 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	856.000	
- EUR (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		855.773
- USD (TL)		
ARBİTRAJ KÂRLARI		227
EUR 500.000 x 1,712= 856.000 milyon TL.		
USD 538.900 x 1,588= 855.773 milyon TL.		
----- 01 /03/2003 -----		
YURT DIŞI BORÇLAR HESABI(EUR)	500.000	
EFEKTİF KASASI(EUR)		500.000
(Yurtdışı borcun ödenmesi)		
----- 01 /03/2003 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
BORÇLAR (NH)	500.000	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)		500.000
(Nazım hesapların kapatılması)		
----- / -----		

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (EUR)	500.000	1,712	856.000	856.000	0
Efektif Alım Satım (USD)	-538.950	1,588	-855.853	-855.855	2
Döviz Alım Satım (USD)	13.950	1,588	22.153	22.072	81
Döviz Alım Satım (EUR)	-500.000	1,712	-856.000	-851.500	-4.500
Evalüasyon Farkı					-4.417

----- 01 /03/2003 -----		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	2	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	81	
- USD (TL)		
KUR FARKI ZARARLARI	4.417	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		4.500
- EUR (TL)		
----- / -----		

Dönem farkı göz ardı edildiğinde hesapların son durumu(sabit kurla tutulan hesaplar evalü edilmeden) Tablo 2.16'daki gibidir:

TABLO 2.16. A İŞLETMESİNİN 01.03.2003 İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Yurt Dışı Borçlar(EUR)	500.000	500.000		
Döviz Futures Sözleşmesi Teminat Hesabı(USD)	42.850	42.850		
Efektif Kasası(USD)	28.900	553.900		525.000
Efektif Kasası(EUR)	500.000	500.000		
Döviz Vaziyeti(EUR)	500.000		500.000	
Döviz Vaziyeti(USD)	13.950	27.900		13.950
Efektif Vaziyeti(EUR)		500.000		500.000
Efektif Vaziyeti(USD)	538.950		538.950	
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Ticari Mallar	820.000		820.000	
Döviz Alım Satım(EUR)		856.000		856.000
Efektif Alım Satım(EUR)	856.000		856.000	
Efektif Alım Satım(USD)	2	855.855		855.853
Döviz Alım Satım(USD)	45.369	23.216	22.153	
Gelir Tablosu Hesapları				
Kur Farkı Zararı	36.928		36.928	
Türev Ürünlerden Doğan Giderler	83		83	
Türev Ürünler Kur Farkı Zararı	22.204		22.204	
Türev Ürünler Kur Farkı Kârı		45.288		45.288
Arbitraj Kârları		227		227
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
Döviz Futures Sözleşmesinden Alacaklar	500.000	500.000		
Döviz Futures Sözleşmesinden Borçlar	500.000	500.000		

A işletmesi döviz kuru riskinden korunmak amacıyla taraf olduğu döviz futures sözleşmesiyle, sözleşmeye taraf olmasaydı katlanacağı 45.550 ABD doları kur farkı giderini, sözleşme sayesinde pariteyi 1.0499'da sabitleyerek 31.600 ABD doları ile sınırlandırmış ve gerçekleşen futures fiyatları sonucu 13.950 ABD doları kur farkı geliri elde etmiştir. Sözleşme gideri olarak ödenen 50 ABD doları dikkate alındığında gelirler toplamı 13.900 ABD doları olmuştur (Tablo 2.17).

TABLO 2.17. DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNE TARAF OLUP OLMAMASININ A İŞLETMESİ AÇISINDAN KUR FARKI GİDERİ ETKİLERİ

		(USD)	
	İşlem(USD/EUR)	Sözleşmesiz	Sözleşmeli
01.11.2002	Cari Kur 0,9867	493.350	493.350
01.03.2003	Cari kur 1,0778	538.900	524.950 (*)
	Kur farkı Gideri	45.550	31.600

(*) Sözleşme kuru 1,0499

		(USD)
Tarih	İşlem(USD/EUR)	Sözleşmeli
01.12.2002	Borsa kuru 1,036	-6.950
25.12.2002	Borsa kuru 1,054	9.000
31.12.2002	Borsa kuru 1,054	-
03.01.2003	Borsa kuru 1,04	-7.000
28.02.2003	Borsa kuru 1,075	17.500
01.03.2003	Cari kur 1,0778	1.400
	Kur Farkı Geliri toplamı	13.950
	Sözleşme Gideri	-50
	Gelirler Toplamı	13.900

ÖRNEK 9 Riskten Korunmak Amacıyla Yapılan Döviz Futures Sözleşmesi (Selvi, 2000, S. 127)

A işletmesi 1 Kasım 2002 tarihinde Almanya'daki B işletmesinden 500.000 Euro tutarında ve dört ay sonra teslim alınmak ve bedeli yine aynı tarihte ödenmek üzere mal satın alma taahhüdüne girmiştir. Varlıkları ABD doları ağırlıklı olan şirket, ABD dolarının Euro karşısında değer kaybına karşı aynı tarihte cari kur 1 EUR= 1,0499 USD'den Euro futures sözleşmesi satın almıştır. Başlangıç teminatı 8.000 ABD doları ve sözleşme bedeli 50 ABD dolarıdır. Takas odası nezdindeki teminatın başlangıç teminatının % 80'inin altına düşmesini istememektedir. Cari parite ve kurlar;

1 EUR= 0,9867 USD

1 EUR= 1,640 milyon TL.

1 USD= 1,662 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

1 Kasım 2002 kayıtları,

----- 01/11/2002 -----

DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)	500.000	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN		
BORÇLAR(NH)		500.000

(EUR 500.000 alımı için yapılan döviz futures sözleşmesinin nazım hesaplara kaydı.)

----- 01/11/2002 -----

DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	8.000	
EFEKTİF KASASI(USD)		8.000

(USD 8.000 tutarındaki başlangıç teminatının ödenmesi.)

----- 01/11/2002 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(USD)	50	
EFEKTİF KASASI(USD)		50

(USD 50 tutarındaki sözleşme bedelinin ödenmesi.)

----- 01/11/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER	83	
- Döviz Futures Sözleşme Giderleri		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		83
- USD (TL)		

(USD 50 x 1,662= 83 milyon TL. tutarındaki sözleşme bedelinin ödenmesi.)

----- / -----

1 Aralık 2002 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,036 USD, cari kur 1 USD= 1,535 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 01/12/2002 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	6.950	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)		6.950

(EUR 500.000 x (1,0499- 1,036) = 6.950 USD)

----- 01/12/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU		
- Döviz Futures Sözleşmeleri(USD)	6.950	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		6.950

----- / -----

----- 01/12/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	10.668	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		10.668
-USD (TL)		

(USD 6.950 x 1,535 = 10.668 milyon TL.)
(1 Aralık tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumsuz kur farkının kaydı.)

----- 01/12/2002 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	6.950	
EFEKTİF KASASI(USD)		6.950

(USD 8.000 tutarındaki başlangıç teminatının, USD 6.950 tutarındaki olumsuz kur farkından dolayı %80'in altına düşmesi sonucu teminatın tekrar USD 8.000'ye çıkarılması.)

----- / -----

25 Aralık 2002 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,054 USD, cari kur 1 USD= 1,670 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 25 /12/2002 -----		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	9.000	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		9.000

(EUR 500.000 x (1,054- 1,036) = 9.000 USD)

----- 25 /12/2002 -----		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	9.000	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU		
- Döviz Futures Sözleşmeleri(USD)		9.000

----- 25 /12/2002 -----		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	15.030	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		15.030
-USD (TL)		

(USD 9.000 x 1,670= 15.030 milyon TL.)
(25 Aralık tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumlu kur farkının kaydı.)

----- / -----

31 Aralık 2002 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmesi kuru değişmemiş 1 EUR= 1,054 USD , cari kur 1 USD= 1,634 milyon TL., 1 EUR= 1,703 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (USD)	-50	1,634	-82	-83	1
Döviz Alım Satım (USD)	0	1,634	0	0	0
Evalüasyon Farkı					1

----- 31 /12/2002 -----

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI
- USD (TL) 1 1
KUR FARKI KÂRLARI / -----

Sabit Kurla Tutulan Hesapların Evalüasyonu				
Hesaplar	Kalan	Kur	Değerlenmiş Tutar	Fark
Efektif Vaziyeti (USD)	50	1,634	82	32
Döviz Futures Sözleşmesi Teminatı(USD)	17.000	1,634	27.778	10.778
Döviz Futures Sözleşmesinden Alacaklar(NH)	500.000	1,703	851.500	351.500
				362.310
Efektif Kasası(USD)	15.000	1,634	24.510	9.510
Türev Ürün Değer Artış Fonu(USD)	2.050	1,634	3.350	1.300
Döviz Futures Sözleşmesinden Borçlar(NH)	500.000	1,703	851.500	351.500
				362.310

----- 31 /12/2002 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(USD) 32
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ
TEMİNAT HESABI(USD) 10.778
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH) 351.500
EFEKTİF KASASI(USD) 9.510
TÜREV ÜRÜN DEĞER ARTIŞ FONU(USD) 1.300
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH) 351.500
----- / -----

Vaziyet hesabı ile alım satım hesabı kompanse edildikten sonra kalan hesapların durumu Tablo 2.18'deki gibidir:

TABLO 2.18. A İŞLETMESİNİN 31.12.2002 İTİBARIYLA HESAP DURUMU (MİLYON TL)

	Hesap	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
A) Bilanço Hesapları	Efektif Kasası (USD)		24.510
	Döviz Futures Sözleşmesi Teminat Hesabı (USD)	27.778	
	Türev Ürün Değer Artış Fonu (USD)		3.350
B) Gelir Tablosu Hesapları	Türev Ürünlerden Doğan Giderler	83	
	Kur Farkı Kârları		1
C) Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)	Döviz Futures Sözleşmesinden Alacaklar	851.500	
	Döviz Futures Sözleşmesinden Borçlar		851.500
		879.361	879.361

2 Ocak 2003 kayıtları,

----- 02 /01/2003 -----			
EFEKTİF KASASI(USD)	9.510		
TÜREV ÜRÜN DEĞER ARTIŞ FONU(USD)	1.300		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR(NH)	351.500		
EFEKTİF VAZİYETİ(USD)		32	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ TEMİNAT HESABI(USD)		10.778	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR(NH)		351.500	

(Sabit kurla tutulan hesapların(döviz hesapları) evalüasyon iptali.)

----- / -----

3 Ocak 2003 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,04 USD, cari kur 1 USD= 1,648 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 03 /01/2003 -----			
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	7.000		
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ TEMİNAT HESABI(USD)		7.000	
(EUR 500.000 x (1,04- 1,054) = 7.000 USD)			
----- 03 /01/2003 -----			
TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU			
- Döviz Futures Sözleşmeleri(USD)	7.000		
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		7.000	

----- / -----

----- 03 /01/2003 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	11.536	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		11.536
- USD (TL)		

(USD 7.000 x 1,648=11.536 milyon TL.)
(3 Ocak tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumsuz kur farkının kaydı.)

----- / -----

28 Şubat 2003 kayıtları,

Mart 2003 vadeli Euro futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,075 USD, cari kur 1 USD= 1,602 milyon TL., 1 EUR= 1,732 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

----- 28 /02/2003 -----

DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	17.500	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		17.500

(EUR 500.000 x (1,075- 1,04) = 17.500 USD)

----- 28 /02/2003 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	17.500	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU		
- Döviz Futures Sözleşmeleri (USD)		17.500

----- 28 /02/2003 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	28.035	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		28.035
- USD (TL)		

(USD 17.500 x 1,602= 28.035 milyon TL.)
(28 Şubat tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumlu kur farkının kaydı.)

----- / -----

1 Mart 2003,

Mart 2003 vadeli EUR Futures sözleşmelerinin fiyatı 1 EUR= 1,0778 USD, cari kur 1 USD= 1,588 milyon TL, 1 EUR= 1,712 milyon TL ve cari parite 1 EUR =1,0778 USD olarak gerçekleşmiştir.

----- 01 /03/2003 -----

DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ		
TEMİNAT HESABI(USD)	1.400	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		1.400

(EUR 500.000 x (1,0778- 1,075) = 1.400 USD)

----- 01 /03/2003 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(USD)	1.400	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU		
- Döviz Futures Sözleşmeleri(USD)		1.400

----- / -----

----- 01 /03/2003 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	2.223	
- USD (TL)		
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		2.223
- USD (TL)		

(USD 1.400 x 1,588= 2.223 milyon TL.)
(1 Mart tarihinde gerçekleşen futures fiyatları çerçevesinde olumlu kur farkının kaydı.)

----- 01 /03/2003 -----

EFEKTİF KASASI(USD)	28.900	
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMELERİ		
TEMİNAT HESABI(USD)		28.900

(Futures sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle borsaya yatırılan ve günlük değişimlerin yansıtıldığı teminat hesabının kapatılması)

----- 01 /03/2003 -----

EFEKTİF VAZİYETİ (USD)	538.900	
EFEKTİF KASASI(USD)		538.900

EUR 500.000 x 1,0778= 538.900 USD
(Futures sözleşmesi gereği EUR 500.000 karşılığı USD 538.900'nin ödenmesi.)

----- 01 /03/2003 -----

EFEKTİF KASASI (EUR)	500.000	
EFEKTİF VAZİYETİ(EUR)		500.000

(Futures sözleşmesi gereği EUR 500.000'nun borsadan alınması)

----- 01 /03/2003 -----

EFEKTİF VAZİYETİ(EUR)	500.000	
EFEKTİF KASASI (EUR)		500.000

(Ticari mal alımı için EUR 500.000 ödenmesi.)

----- 01 /03/2003 -----

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	856.000	
- EUR (TL)		
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI		856.000
- EUR (TL)		

(EUR 500.000 x 1,712= 856.000 milyon TL)

----- 01 /03/2003 -----

TÜREV ÜRÜN DEĞER ARTIŞ FONU		
- Döviz Futures Sözleşmeleri(USD)	13.950	
DÖVİZ VAZİYETİ(USD)		13.950

(Değer artış fonunda biriken USD 13.950'nin ticari malın maliyetinden düşülmesi.)

----- / -----

----- 01 /03/2003 -----

TİCARİ MALLAR HESABI	833.620
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	22.153
-USD (TL)	
EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	855.773
- USD (TL)	

EUR 500.000 x 1.0499= 524.950 USD Ticari malın anlaşma paritesinden USD tutarı.
USD 524.950 x 1,588 = 833.620 milyon TL. Ticari malın maliyeti.
USD 13.950 x 1,588 = 22.153 milyon TL. Değer Artış Fonunda biriken olumlu kur farkı.
USD 538.900 x 1,588= 855.773 milyon TL.. Anlaşma gereği ödenen USD tutarının TL karşılığı.

----- 01 /03/2003 -----

DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN	
BORÇLAR (NH)	500.000
DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİNDEN	
ALACAKLAR(NH)	500.000

(Nazım hesapların kapatılması.)

----- / -----

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Efektif Alım Satım (USD)	-538.950	1,588	-855.853	-855.855	2
Döviz Alım Satım (USD)	13.950	1,588	22.153	22.153	0
Evalüasyon Farkı					2

----- 01 /03/2003 -----

EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	
- USD (TL)	2
KUR FARKI KÂRLARI	2

----- / -----

Dönem farkı göz ardı edildiğinde (sabit kurla tutulan hesaplar evalüe edilmeden) hesapların son durumu Tablo 2.19'daki gibidir:

TABLO 2.19. A İŞLETMESİNİN 01.03.2003 İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Döviz Futures Sözleşmesi Teminat Hesabı(USD)	42.850	42.850		
Türev Ürün Değer Artış Fonu(USD)	27.900	27.900		
Efektif Kasası(USD)	28.900	553.900		525.000
Efektif Kasası(EUR)	500.000	500.000		
Döviz Vaziyeti(USD)	13.950	27.900		13.950
Efektif Vaziyeti(EUR)	500.000	500.000		
Efektif Vaziyeti(USD)	538.950		538.950	
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Ticari Mallar	833.620		833.620	
Efektif Alım Satım(EUR)	856.000	856.000		
Efektif Alım Satım(USD)	3	855.856		855.853
Döviz Alım Satım(USD)	45.369	23.216	22.153	
Gelir Tablosu Hesapları				
Kur Farkı Kârı		3		3
Türev Ürünlerden Doğan Giderler	83		83	
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
Döviz Futures Sözleşmesinden Alacaklar	500.000	500.000		
Döviz Futures Sözleşmesinden Borçlar	500.000	500.000		

Gerçekleşecek işlemin taahhüt aşamasında olması ve şirketin nakit akım riskinden korunmak amacıyla futures sözleşmesine girmesi sonucu ortaya çıkan kâr ya da zararlar yabancı para olarak takip edilen “Türev Ürün Değer Artış Fonu” altında işlem gerçekleşene kadar bekletilmiş ve bakiyesi kadar alınan ticari malın maliyetini azaltmıştır. Yıl sonunda türev ürünlerle ilgili olarak bilançoda bulunan borsa teminatları ve değer artış fonu sözleşme sona erdiğinden kapatılmıştır.

2.2.5. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon bir finansal aracın belirlenen bir tarihte veya bu tarihten önce, önceden belirlenmiş bir fiyattan satılması veya satın alınması hakkını veren sözleşmedir. Opsiyon sözleşmesinde, taraflardan birine sözleşmedeki

hakları kullanmak veya vazgeçme hakkı tanınırken diğer tarafa da sözleşmenin gereklerini yerine getirme sorumluluğu yüklenir (Sevilengül ve Akdoğan, 2002, s.96).

Buna göre, bir opsiyon sözleşmesinde sözleşmenin gereklerini yerine getirecek olan “keşideci (writer veya seller)” ile sözleşmenin sağladığı seçim hakkını kullanacak olan “lehdar (buyer)” sözleşmenin taraflarını oluşturur (Sevilengül ve Akdoğan, 2002, s.96). Opsiyon sözleşmeleri finansal aracı alma hakkı veren alım opsiyonu (call option) ve finansal aracı satma hakkı veren satım opsiyonu (put option) olarak iki şekilde gerçekleşir.

Alım opsiyonu lehdarına belli bir varlığı, belli bir kullanım fiyatından (exercise price veya strike price)²⁰ belli bir tarihte veya bu tarihten önce satın alma hakkı verir. Örneğin kullanım fiyatı 5 milyon TL.’den Garanti Bankası hisse senedi satın alma hakkı veren opsiyon, lehdarına belirlenen tarih ve öncesinde Garanti Bankası hisse senedini 5 milyon TL.’den alma hakkını verir. Bu opsiyonu satın alan lehdarın bunu uygulama zorunluluğu yoktur. Lehdar bu opsiyonu eğer belirlenen günde hisse senedinin cari değeri 5 milyon TL.’nin üzerindeyse uygulamaya koyar.

Satım opsiyonu lehdarına belli bir varlığı, belli bir kullanım fiyatından (exercise price veya strike price) belli bir tarihte veya bu tarihten önce satma hakkı verir. Örneğin kullanım fiyatı 5 milyon TL.’den Garanti Bankası hisse senedini satma hakkı veren opsiyon, lehdarına belirlenen tarih ve öncesinde, bu hisse senedinin cari fiyatı 5 milyon TL.’nin altında bile olsa, 5 milyon TL.’den satma hakkı verir. Alım opsiyonunda lehdarın kârı belirlenen finansal varlığın değeri artarken artış gösterirken, satım opsiyonunda belirlenen finansal varlığın değeri düştükçe lehdar kâr eder. Bunun tam tersi durum keşideci için geçerlidir. Bu nedenle lehdar açısından alım opsiyonu cari fiyat kullanım fiyatından büyük olduğu sürece uygulanabilir durumdayken, satım opsiyonunda, cari fiyat kullanım fiyatından küçükse uygulanabilirliği vardır. Opsiyonlar uygulanmazsa lehdarın prim kadar gideri, keşidecinin prim kadar geliri olur (Bodie, Kane ve Marcus, 1999, s. 610).

²⁰ opsiyonun alıcı tarafından uygulandığında, işlemlerini gerçekleştireceği önceden belirlenen fiyattır.

Opsiyon sözleşmesi yapıldığı tarihte, alıcı satıcıya “opsiyon primi” denen bir bedel öder. Opsiyon primi, opsiyon kontratıyla sağlanan alım ve satım hakkı karşılığında, alıcının satıcıya ödediği fiyattır. Diğer bir deyişle, satıcının kontratı düzenlemekle opsiyon dönemi boyunca karşılaşacağı riske karşın talep ettiği bedeldir (Akkum, 2000). Opsiyon priminin gerçek değer ve zaman değeri olarak iki bileşeni vardır. Gerçek değer (intrinsic value) opsiyonun üzerine yazıldığı varlığın cari fiyatı ile kullanım fiyatı arasındaki farktır ve riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesinde kullanılır. Sözleşme tarihinde kullanım fiyatı cari fiyattan büyükse gerçek değer sıfıra eşittir (Selvi, 2000, s. 191, Dhar, 2002). Zaman değeri ise, olası fiyat hareketleri sonucu vade sonuna kadar kalan zaman içinde, opsiyon priminde meydana gelebilecek olumlu gelişmenin beklentisini yansıtır. Zaman değeri opsiyon priminden gerçek değer çıkartılarak bulunur (Selvi, 2000, s. 191).

UMS 39 riskten korunma araçlarını tanımladığı bölümün 124. paragrafında daha önce de belirtildiği gibi, yazılan opsiyonları, satın alınmış herhangi bir opsiyonla eşleştirilmediği durumlarda bir riskten koruma aracı olarak sınıflandırmamaktadır. Bunun nedeni de yazılmış bir opsiyonun taşıdığı olası zararın, riskten korunma işlemine konu edilen kalemin değerinde meydana gelebilecek olası kârdan çok daha fazla olmasıdır. Buna karşılık satın alınmış bir opsiyonun taşıdığı olası kâr, riskten korunma işlemine konu edilen kalemin değerinde meydana gelebilecek olası zarardan çok daha fazla olduğu için ve rayiç değer veya nakit akım değişikliklerinden doğabilecek riskleri azaltma potansiyeli bulunduğu riskten korunma aracı olarak sınıflandırılmaktadır. UMS 39, riskten korunan kalemin, riskten korunan rayiç değer ve nakit akım değişikliklerini örtüştürmede opsiyonun zaman değerinin etkisi olmadığını, çünkü riskten korunan kalemde buna karşılık gelecek bir seçeneğin olmadığını, verilen primin sözleşme gereği ve opsiyonel olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de sadece gerçek değerdeki değişikliklerin riskten korunmanın etkinliğini belirlemede göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir (Dhar, 2002). Gerçek değer değişiklikleri riskten korunma süresi boyunca özkaynaklar altında gösterilirken, zaman değeri sonuç hesaplarına yansıtılır (Dhar, 2002). Ancak opsiyon priminin muhasebeleştirilmesinde işlemin yapılmasında güdülen

amaç göz önünde tutulmalıdır (Sevilengül ve Akdoğan, 2002, s.97). Riskten korunma amacıyla yapılan sözleşmelerde opsiyon sözleşme priminin, ödendiği anda aktifleştirilip opsiyonun vadesi süresince itfa edilerek giderleştirilmesi gerekmektedir.

Opsiyon sözleşmeleri sözleşme süresince piyasa değeri ile değerlendirilir. Değerleme sonucu hesaplanan gerçekleşmemiş kazanç veya kayıplar opsiyon sözleşmesindeki amaca bağlı olarak ya dönemin sonuç hesaplarına aktarılır ya da özkaynaklar altında fon hesabında bekletilerek işlemin defter değerine yansıtılır (Selvi, 2000, s. 192-193).

Bu çalışmada üzerinde durulacak olan döviz opsiyonları, 1970'li yıllardan itibaren gerek uluslararası işlemleri gerçekleştiren firmaların, gerekse banka ve finansal kuruluşların karşılaştıkları döviz kuru riskine karşı korunmak amacıyla geliştirilen önemli bir risk yönetim aracıdır (Akkum, 2000). Alıcı, opsiyon işlemine girmekle ileri tarihteki döviz kurunu bugünden garanti etmektedir. Ancak bu kur, o tarihteki cari piyasa kuruna (peşin kura) kıyasla kendisi açısından avantajlı değilse, işlemi gerçekleştirmek zorunda olmadığından, opsiyonu uygulamayacaktır. Döviz opsiyon sözleşmeleri şarta bağlı yükümlülük olduğu için nazım hesaplarda takip edilmektedir.

2.2.5.1. Döviz Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

ÖRNEK 10 Riskten Korunmak Amacıyla Taraf Olunan Döviz Opsiyon Sözleşmesi (Selvi, 2000, S. 197)

1 Kasım 2002 tarihinde, Mega işletmesi Almanya'daki Gama işletmesinden 1 Nisan 2003 tarihinde ödenmek üzere 1.000.000 Euro tutarında ticari mal satın almıştır. Mega işletmesi mevcut Euro borcunu vade sonuna kadar olan süre içinde gerçekleşebilecek olumsuz kur değişimlerinden korumak istemektedir. Mega işletmesi bu amaçla 1 Kasım 2002 tarihinde Omega Bankası ile 5 ay vadeli ve 1 EUR= 1,711 milyon TL kuru üzerinden 1.000.000 Euro alımı için bir döviz alım opsiyon sözleşmesi satın almıştır. Opsiyon primi 1 EUR için 50.000 TL ve 1.000.000 Euro'luk sözleşme için toplam 50.000 milyon TL'dir. 1 Kasım 2002 tarihindeki cari kur 1 EUR= 1,640 milyon TL'dir.

1 Kasım 2002 kayıtları,

----- 01 /11/2002 -----

DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	1.000.000	
YURTDIŞI BORÇLAR HESABI(EUR)		1.000.000

----- 01 /11/2002 -----

TİCARİ MALLAR HESABI	1.640.000	
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		1.640.000
- EUR (TL)		

(EUR 1.000.000 x 1,640= 1.640.000 milyon TL.)
(Yurt dışından ticari mal alımı.)

----- 01 /11/2002 -----

GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GİDERLERİ		
- Döviz Alım Opsiyonu Zaman Değeri	50.000	
KASA HESABI		50.000

(Omega Bankası'na ödenen opsiyon primi)

----- 01 /11/2002 -----

EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)	1.000.000	
EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR TAKİP HESABI(NH)		1.000.000

(EUR 1.000.000 satın alımı için yapılan döviz opsiyon sözleşmesinin kaydı.)

----- 01 /11/2002 -----

TL DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN		
BORÇLAR TAKİP HESABI(NH)	1.711.000	
TL DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN		
BORÇLAR(NH)		1.711.000

(1 EUR= 1,711 milyon TL'den EUR 1.000.000 alımından kaynaklanan TL borcunun kaydı.)

----- / -----

31 Aralık 2002 kayıtları,

1 EUR= 1,703 milyon TL.

----- 31/12/2002 -----

TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI ZARARLARI		
-Döviz Alım Opsiyonu Gerçek Değeri	8.000	
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Döviz Alım Opsiyonu Gerçek Değeri		8.000

EUR 1.000.000 x (1,703 – 1,711)= 8.000 milyon TL.
(Opsiyon sözleşmesinin yıl sonu değerlemesi sonucu hesaplanan gerçek değerindeki azalışın kaydı.)

----- / -----

31/12/2002

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER

- Döviz Alım Opsiyonu Zaman Değeri	20.000
GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GİDERLERİ	
- Döviz Alım Opsiyonu Zaman Değeri	20.000

50.000 milyon TL x (2/5)= 20.000 milyon TL.
(Opsiyon sözleşme priminin zaman değerinin itfası.)

/

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Döviz Alım Satım (EUR)	-1.000.000	1,703	-1.703.000	-1.640.000	-63.000
Evalüasyon Farkı					-63.000

31/12/2002

KUR FARKI ZARARLARI	63.000
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	
- EUR (TL)	63.000

/

Sabit Kurla Tutulan Hesapların Evalüasyonu				
Hesaplar	Kalan	Kur	Değerlenmiş Tutar	Fark
Döviz Vaziyeti (EUR)	1.000.000	1,703	1.703.000	703.000
EUR Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar	1.000.000	1,703	1.703.000	703.000
				1.406.000
Yurt Dışı Borçlar(EUR)	1.000.000	1,703	1.703.000	703.000
EUR Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar Takip Hesabı	1.000.000	1,703	1.703.000	703.000
				1.406.000

31/12/2002

DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)	703.000
EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR	703.000
YURT DIŞI BORÇLAR HESABI	703.000
EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR TAKİP HESABI	703.000

/

Vaziyet hesabı ile alım satım hesabı kompanse edildikten sonra kalan hesapların durumu Tablo 2.20'deki gibidir:

**TABLO 2.20. MEGA İŞLETMESİNİN 31.12.2002 İTİBARIYLA HESAP DURUMU
(MİLYON TL)**

	Hesap	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
A) Bilanço Hesapları	Ticari Mallar Hesabı	1.640.000	
	Yurt Dışı Borçlar (EUR)		1.703.000
	Kasa		50.000
	Türev Ürünler Değerleme Farkları		8.000
	Gelecek Aylara Ait Türev Ürün Giderleri	30.000	
B) Gelir Tablosu Hesapları	Türev Ürünler Kur Farkı Zararları	8.000	
	Türev Ürünlerden Doğan Giderler	20.000	
	Kur Farkı Zararları	63.000	
C) Bilgi Hesapları(Nazım Hesaplar)	EUR Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar	1.703.000	
	EUR Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar Takip Hesabı		1.703.000
	TL Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		1.711.000
	TL Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar Takip Hesabı	1.711.000	
		5.175.000	5.175.000

2 Ocak 2003 kayıtları,

----- 02/01/2003 -----		
YURT DIŞI BORÇLAR HESABI	703.000	
EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR TAKİP HESABI	703.000	
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)		703.000
EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR		703.000

(Sabit kurla tutulan hesapların (döviz hesapları) evalüasyon iptali.)

----- / -----

28 Şubat 2003 kayıtları,

1 EUR= 1,732 milyon TL

----- 28/02/2003 -----		
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Döviz Alım Opsiyonu Gerçek Değeri	29.000	
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI		
-Döviz Alım Opsiyonu Gerçek Değeri		29.000

EUR 1.000.000 x (1,732 – 1,703)= 29.000 milyon TL.

(Opsiyon sözleşmesinin ay sonu değerlemesi sonucu hesaplanan gerçek değerindeki artışın kaydı.)

----- / -----

----- 28/02/2003 -----		
TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER		
- Döviz Alım Opsiyonu Zaman Değeri	20.000	
GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GİDERLERİ		
- Döviz Alım Opsiyonu Zaman Değeri		20.000

50.000 milyon TL x (2/5)= 20.000 milyon TL.
(Opsiyon sözleşme priminin zaman değerinin itfası.)

----- / -----

1 Nisan 2003 kayıtları,

1 EUR= 1,850 milyon TL.

----- 01/04/2003 -----		
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Döviz Alım Opsiyonu Gerçek Değeri	118.000	
TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI		
-Döviz Alım Opsiyonu Gerçek Değeri		118.000

EUR 1.000.000 x (1,850 – 1,732)= 118.000 milyon TL.
(Opsiyon sözleşmesinin ay sonu değerlemesi sonucu hesaplanan gerçek değerindeki artışın kaydı.)

----- 01/04/2003 -----

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER		
- Döviz Alım Opsiyonu Zaman Değeri	10.000	
GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GİDERLERİ		
- Döviz Alım Opsiyonu Zaman Değeri		10.000

50.000 milyon TL x (1/5)= 10.000 milyon TL.
(Opsiyon sözleşme priminin zaman değerinin itfası.)

----- 01/04/2003 -----

BANKALAR(EUR)	1.000.000	
DÖVİZ VAZİYETİ(EUR)		1.000.000

(Sözleşme gereği EUR 1.000.000 alımı.)

----- 01/04/2003 -----

DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	1.850.000	
- EUR (TL)		
KASA HESABI		1.711.000
TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI		
- Döviz Alım Opsiyonu Gerçek Değeri		139.000

(EUR 1.000.000 x 1,850= 1.850.000 milyon TL.)

----- 01/04/2003 -----

YURTDIŞI BORÇLAR HESABI (EUR)	1.000.000	
BANKALAR(EUR)		1.000.000

(Yurt dışı borcun ödenmesi.)

----- 01/04/2003 -----

EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR TAKİP HESABI(NH)	1.000.000	
EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN		
ALACAKLAR(NH)		1.000.000

----- / -----

----- 01/04/2003 -----

TL DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN
BORÇLAR(NH) 1.711.000
EUR DÖVİZ OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN
BORÇLAR TAKİP HESABI(NH) 1.711.000

(Nazım hesapların kapatılması.)

/ -----

Alım Satım Hesaplarının Evalüasyonu					
Hesaplar	Yabancı para tutarı(vaziyet kalanı)	Kur	Değerlenmiş Tutar	Hesap Kalanı	Fark
Döviz Alım Satım (EUR)	0	1,850	0	147.000	-147.000
Evalüasyon Farkı					-147.000

----- 01/04/2003 -----

KUR FARKI ZARARLARI 147.000
DÖVİZ ALIM SATIM HESABI
- EUR (TL) 147.000

/ -----

Dönem farkı göz ardı edildiğinde hesapların son durumu(sabit kurla tutulan hesaplar evalüe edilmeden) Tablo 2.20'deki gibi olur:

TABLO 2.21. MEGA İŞLETMESİNİN 01.04.2003 İTİBARIYLA HESAP DURUMU

Hesap	Borç	Alacak	Borç Kalanı	Alacak Kalanı
Sabit Kurla Tutulan Hesaplar (Döviz Hesapları)				
Yurt Dışı Borçlar(EUR)	1.000.000	1.000.000		
Bankalar(EUR)	1.000.000	1.000.000		
Döviz Vaziyeti(EUR)	1.000.000	1.000.000		
TL Üzerinden Tutulan Hesaplar				
Ticari Mallar	1.640.000		1.640.000	
Kasa		1.761.000		1.761.000
Türev Ürün Değerleme Farkları	147.000	147.000		
Gelecek Aylara Ait Türev Ürün Giderleri	50.000	50.000		
Döviz Alım Satım(EUR)	1.850.000	1.850.000		
Gelir Tablosu Hesapları				
Türev Ürünlerden Doğan Giderler	50.000		50.000	
Türev Ürünler Kur Farkı Zararları	8.000		8.000	
Türev Ürünler Kur Farkı Kârları		147.000		147.000
Kur Farkı Zararları	210.000		210.000	
Bilgi Hesapları (Nazım Hesaplar)				
EUR Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar	1.000.000	1.000.000		
EUR Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar Takip Hesabı	1.000.000	1.000.000		
TL Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar	1.711.000	1.711.000		
TL Döviz Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar Takip Hesabı	1.711.000	1.711.000		

TABLO 2.22. DÖVİZ ALIM OPSİYON SÖZLEŞMESİNİN ALICISINA NET MALİYETİ

İşlem (milyon TL)	Sözleşmesiz	Sözleşmeli
Yurt dışı borca ait kur farkı kazancı (kayıbı) (EUR1.000.000 x (1,850- 1,640))	-210.000	-210.000
Döviz Opsiyon sözleşmesine ait kur farkı kazancı (kayıbı) (EUR1.000.000 x (1,850- 1,711))		139.000
Döviz Opsiyon Sözleşme Primi Gideri		-50.000
Net kazanç (kayıp)	-210.000	-121.000

İşletme riskten korunma amacıyla sözleşmeye taraf olmasaydı katlanacağı 210 milyar TL kur farkı gideri yerine 121 milyar TL gidere katlanmıştır (Tablo 2.22).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

3.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Düzenlemeleri

1980 sonrası Türkiye'de uygulanan finansal liberalleşme politikalarının finansal kesim üzerinde önemli etkileri olmuştur. Faiz ve döviz kurlarının belirlenmesinin bankalara bırakılması ve bunun paralelinde ekonomik kurumlarca algılanan riskin artması, ekonominin özellikle dışa açılmasıyla oluşan kredi riskinin ve bankalararası rekabetin artması; oluşan büyük kamu açıklarının ve bunun finansman metodunun sonucu olarak özel sektörün finansal piyasalardan uzaklaşması, kredi piyasalarının olumsuz etkilenmesi ve son olarak kalifiye insan gücünün bulunabilmesi gibi faktörler bu dönemin içerisinde oluşmuştur. Türk mali sisteminin kendine has özelliklerinin yanı sıra liberalleşme sürecinde ekonomide ortaya çıkan bu yapısal değişiklikler, bankaların finansal yeniliklere karşı tepkisinde etkin olmuştur (Gündüz ve Tural, 1995, s. 24). Özellikle iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişim, piyasalar arası işlem ve bilgi transferini kolaylaştırmıştır. Piyasada farklı beklentilere sahip grupların olması da beklentilere cevap verecek ürünlerin gelişmesine yol açmıştır (Kaygusuz, 1998, s. 69). Türev ürünlerin daha yaygın kullanılmaya başlanması ile, risk paylaşımı ve daha düşük işlem maliyeti imkanının artırılarak piyasalarda etkinliğin artması beklenmektedir (Kaplan, 1999, s.30). Türkiye'de en çok kullanılan türev ürünleri swap ve forward sözleşmeleridir. Bu işlemlerin yaygınlaşmasında, bankacılığın dış rekabete açılmasıyla birlikte Türkiye'de şube açan yabancı bankaların önemli katkıları olmuştur. Forward ve swap sözleşmelerinin yanı sıra futures ve opsiyonlar kısıtlı olsa da bankalar tarafından kullanılmaktadır (Gündüz ve Tural, 1995, s. 24).

Türev ürünler konusunda en son düzenleme Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından Muhasebe Uygulamaları Yönetmeliği'ne ilişkin 1 sayılı tebliğ ile yapılmıştır. Finansal araçların muhasebeleştirilmesi standardını içeren bu tebliğin amacı, finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin esas ve usullerin belirlenmesidir. Tebliğ genel olarak UMS 39'da belirlenen kuralların uygulanmasını öngörmektedir. Bu çerçevede finansal varlık ve yükümlülükler ancak sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüğe taraf olunmasıyla mali tablolarda kaydedilir ve ilk olarak elde etme maliyetiyle kayda alınırlar ki bu değer rayiç değer olarak kabul edilir. Ancak piyasa fiyatının güvenilir ve tutarlı bir şekilde belirlenemediği durumlarda söz konusu finansal araçların rayiç değerinin gelecekteki tüm nakit akışlarının iskonto edilmiş değeri olarak hesaplanacağı belirtilmiştir. Banka kaynaklı kredi ve alacaklar ile vadeye kadar elde tutulacaklar veya aktif pazarda kote edilmiş fiyatı bulunmayan ve rayiç değeri güvenilir bir şekilde tespit edilemeyenler hariç olmak üzere, finansal varlıkların kayda alınmalarını izleyen dönemlerde satışta veya benzeri elden çıkarma durumlarında oluşabilecek işlem maliyetleri dikkate alınmaksızın rayiç değerleri üzerinden değerlendirileceği öngörülmüştür. Rayiç değerinin yeniden ölçülmesi sonucu ortaya çıkan kâr zarar, finansal varlık ya da yükümlülüğün niteliğine göre kaydedilir.

Bu tebliğe göre türev finansal araç

“belirli bir faiz oranında, teminat bedelinde, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, bir kredi değerlendirmesinde veya kredi endeksinde, veya benzer bir değışkende meydana gelen değışikliğe karşılık değeri değışen; net bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya piyasa koşullarındaki değışikliklere benzer karşılıklar veren diğer türden sözleşmelere göre daha az bir başlangıç yatırımı gerektiren ve takas işlemi ileri bir tarihte gerçekleşecek olan finansal aracı”

ifade etmektedir. Türevlerin her zaman ticarete konu olarak veya riskten korunma aracı olarak dikkate alınacağı, rayiç değer üzerinden ölçüleceği ve borsalarda alınıp satılan türev ürünlerin tebliğde belirtilen istisnalar hariç olmak üzere işlem tarihi itibarıyla kayıtlara alınacağı belirtilmiştir. Ancak bankaların muhasebe sistemlerinin, müşterilerden alınması ve takas kurumuna tevdi edilmesi gereken teminatlar ile diğer nakit hareketlerini alım satım işlemine bağlı olarak takas kurumu nezdinde hak ve yükümlülüklerin tesis edildiği takas tarihi itibarıyla izlemeye imkan verecek şekilde

düzenlenmesi zorunlu tutulmuştur. Tebliğde UMS 39'un forwardın net rayiç değerinden bilançoya taşınacağını belirten 28. ve 29. paragraflarına yer verilmemiştir. Bu çerçevede, finansal varlıkların teslim tarihine göre elden çıkarılacağından hareketle nazım hesaplarda izlenip, rayiç değerindeki değişikliklerin bilançoya yansıtılacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tebliğin dördüncü bölümü riskten korunma amaçlı finansal varlıkların muhasebeleştirilmesini kapsamaktadır. UMS 39'un 142. paragrafında belirtilen riskten korunma muhasebesinin kullanımı için gerekli şartlar bu tebliğde de aynen geçerlidir. İki tür risk tanımlanmıştır: rayiç değer riski ve nakit akım riski. Bunların muhasebeleştirme esasları UMS ile aynıdır yani rayiç değer riskinden korunma aracının değerinde meydana gelen değişiklikler cari dönem gelir tablosuna yansıtılır, nakit akım riskinden korunma amaçlı yapılan işlemlere ilişkin kazanç ya da kayıplar özkaynak kalemlerine dahil edilir.

Tablo açıklamaları ve dipnotlarında ise; vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile ilgili olarak bankalar ayrı ayrı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi cinsi bazında miktarlar da belirtilmek suretiyle sözleşmelerin cinsi, yapılış amacı, riskin niteliği, risk yönetim stratejisi, riske karşı korunma ilişkisi, bankanın mali durumuna muhtemel etkileri, nakit akışının zamanı, önceden gerçekleşeceği tahmin edilen ve bu tahmine dayanılarak muhasebeleştirilen ancak gerçekleşmeyeceği anlaşılan işlemlerin gerçekleşmemesinin nedenleri, sözleşmeler nedeniyle cari dönemde gelir tablosu ile ilişkilendirilmeyen gelir ve giderler, korelasyonun belirlenmesine ilişkin esaslar ve korelasyon katsayısı hakkında yeterli bilgi vermekle yükümlüdürler.

BDDK'nın Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'ne ilişkin 17 sayılı tebliğ kapsamında "Kamuya Açıklanacak Mali Tablolara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı" ikinci bölümü ek 1-b konsolide bilanço dışı yükümlülükler tablosunu göstermektedir. Bu tablonun türev ürünlere ait III. bölümü oldukça detaylı bir şekilde forward, swap, opsiyon ve futures işlemlerinin nazım hesaplarda izlenmesini sağlamaktadır. Tablo geçmiş dönemle cari dönemin beraber izlenmesi açısından her iki dönemi de göstererek tablo okuyucularına detaylı bilgi vermektedir.

3.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda(TCMB) uygulanacak muhasebe standartları ve politikaları gereği türev ürünlerle ilgili uygulanacak olan muhasebe politikalarında esas olarak 32 nolu "Finansal Araçlar Açıklama ve Sunuş", 39 nolu "Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi" uluslararası muhasebe standardı hükümleri ve Avrupa Birliği'nin birliğe üye merkez bankaları için yayımlanmış olduğu yönerge hükümleri ve Türkiye muhasebe standartlarındaki bu konu ile ilgili hükümler dikkate alınmıştır. Bu çerçevede muhasebeleştirilme esasları şu şekilde belirlenmiştir (Sevilengül ve Akdoğan, 2002, s. 72):

- 1) Türev ürünleriyle ilgili kazanç ve kayıpların kayda alınmasında "ihtiyatlılık", gelir ve giderlerin ilgili oldukları dönemle ilişkilendirilmesinde "dönemsellik" ve finansal olayların muhasebe kayıtlarına alınmasında "özün önceliği" muhasebe temel kavramları gözönünde bulundurulur.
- 2) Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde, değerlerinin makul ölçülere göre belirlendiği bir piyasanın olması koşulu ile rayiç değerleri esas alınır.
- 3) Türev ürünlerle ilgili olayların amaca uygun biçimde değerlendirilmesi ve muhasebe kayıtlarının güvenilir bir biçimde yapılabilmesi için, varlıkların;
 - a) Alacaklar,
 - b) Vadeye bağlı gelir amaçlı finansal varlıklar,
 - c) Spekülatif gelir amaçlı finansal varlıklar ve
 - d) Satılabilir diğer finansal varlıklar şeklinde ayrıma tabi tutulması uygun olur.
- 4) Türev ürün sözleşmesi, TCMB'nin sözleşmenin tarafı olduğu tarihte kayda alınır ve bu tarihten itibaren taraflara hak ve yükümlülükler yüklenir. Sözleşme tarihinde gerçek bir ekonomik değer hareketine neden olan finansal olaylar bilanço asli hesaplarında izlenir. Gerçek bir ekonomik değer hareketine neden olmayan finansal olaylar ise bilanço dışında nazım hesaplarda izlenir.

- 5) Türev ürünlerin kayda alınmasında, türev ürünün niteliğine göre rayiç değer veya sözleşme değeri esas alınır. Sözleşme değerinin kullanılması durumunda, finansal varlık edinimleri ilk kayda almada sözleşme değerine göre muhasebeleştirilir. Sözleşme tarihi ile teslim tarihi arasında ve teslim tarihinden sonra meydana gelen değer değişimleri, finansal aracın türüne göre ayrıca dikkate alınır ve dönem içinde veya dönem sonunda gerekli düzeltme kayıtları yapılır.
- 6) Finansal aracın ilk kayda alınmasında rayiç değer kullanılması durumunda, finansal araç rayiç değerine göre kayda alınır ve rayiç değer ile sözleşme değeri arasındaki fark prim ya da iskonto olarak işlem görür. Rayiç değer sözleşme değerinden düşük olması durumunda ortaya çıkan prim ile yüksek olması durumunda ortaya çıkan iskonto tutarları ayrı hesaplarda izlenerek, finansal aracın kalan ömrü boyunca eşit tutarlı olarak dönem sonuçlarına yansıtılmak suretiyle itfa edilir.
- 7) Finansal varlığın edinilmesi ile doğrudan ilgili olan giderler, finansal varlığın maliyetine dahil edilir.
- 8) TCMB'nin finansal varlığın tamamı veya bir kısmı üzerindeki kontrol etme hakkını kaybetmesi durumunda, finansal varlığın kontrol etme hakkı kaybedilen kısmı kayıtlardan çıkarılır.
- 9) Türev ürünlerin kayda alınmasında veya çıkartılmasında alınan ve verilen teminatlar da gözönünde bulundurulur. Teminatlar, teminatın niteliğine göre asli veya nazım hesaplarda izlenir.

Borçluların TCMB'ye aynen geri alma hakkı olmadan verdiği ve TCMB'nin teminat olarak aldığı, verdiği, satmak veya rehin etmek hakkının olduğu teminat işlemlerinde,

- a) Teminat olarak alınan varlıklar, TCMB varlıklarına dahil edilir ve teminata ait yükümlülük tutarı da borç olarak kaydedilir.
- b) TCMB'nin teminat olarak verdiği ve aynen geri alma hakkı olmadığı varlıklar ise, ilgili varlık hesaplarından çıkartılarak alacak olarak kaydedilir.

- c) Normal koşullarda satma veya başkasına devretme hakkı olmayan(nakit dışı) teminatlar nazım hesaplarda izlenir.

10) Rayiç değerle kayda alınması gereken bir türev ürün sözleşmesinde sözleşmenin değeri sıfırın altına düşerse, sözleşmeyle ilgili hak sahibi olarak TCMB'de bu tutar "finansal borç" olarak kayda alınır.

11) Türev ürünlerden kaynaklanan kazanç veya kayıpların kayda alınmasında aşağıdaki ilkeler uygulanır:

a) Spekülatif gelir amaçlı türev ürünlerde,

aa) Borsa şeklinde organize olmuş bir piyasa varsa ve makul bir ölçüye göre sözleşme konusu türev ürünün rayiç değeri belirlenebiliyorsa,

i) Türev ürünle ilgili olarak ortaya çıkan kâr veya zararlar ortaya çıktığı dönemde sonuç hesaplarına kayıt edilir.

ii) Türev ürün sözleşmesi sona erdiğinde sözleşmenin ve türev ürünle ilgili diğer işlemlerin iptal ve iade kayıtları yapılır.

ab) Borsa şeklinde organize olmuş bir piyasa yoksa ve sözleşmeye konu türev ürünün rayiç değeri, makul bir ölçüye göre değerlendirilemiyorsa;

i) Vade sonuna kadar sonuç hesaplarına ve sözleşmenin yeniden değerlemesine ilişkin herhangi bir kayıt yapılmaz. Bu türev ürünler için rayiç değer üzerinden değerlendirme yapılmaz. Türev ürünle ilgili kâr veya zarar ortaya çıktığı dönemde değil, sözleşmenin vadesinde kaydedilir.

ii) Vade sonu beklenmeden diğer düzeltmeler ile ilgili olarak karşılık ayırma veya karşılığın iptal edilmesi işlemleri yapılır.

iii) Türev ürünün alım sözleşmesinin gereği yerine getirildiğinde;

- rayiç değerle değerlendirilecek finansal varlıklar rayiç değerle,

- iskonto edilmiş değerle değerlendirilecek finansal varlıklar maliyet değeri ile

kayda alınır ve gerekli iptal, iade kayıtları yapılır.

- 12)Türev ürünlerden doğan kâr ve zararların tahakkuku ve tabi tutulduğu işlemler asıl finansal araçlardan kaynaklanan kâr ve zararların tahakkuku işlemleri ile aynı biçimde yapılır.
- 13)Döviz forward ve döviz swapının forward ayağına ve diğer yabancı para değişimini içeren işlemlere ait döviz kazanç ve kayıpları hesaplanır ve net döviz pozisyonuna ilave edilir.
- 14)Döviz esaslı faiz oranı swapları, future, forward sözleşmeleri ve diğer faiz oranlı işlemlerin her biri ayrı ayrı kalemler bazında hesaplanır ve yeniden değerlendirilir. Bu finansal araçlar, bilançoya dahil kıymetlerden ayrı olarak ele alınır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1970'li yıllarda Bretton Woods sisteminin çöküşünden sonra dalgalı kur sistemine geçilmesi işletmelerin fiyat ve faizlerde büyük dalgalanmalara maruz kalmasına ve gelecekle ilgili belirsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu belirsizlikler riskleri doğurmuş ve mevcut finansal araçların bu riskleri ortadan kaldırmada yetersiz kalışı ve bu risklerden korunma isteği yeni finansal araçlar olarak adlandırılan türev ürünlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Türev ürünlerin kullanılmasıyla birlikte, bunların kayda alınmasında çeşitli sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlar genel olarak kayda alma, değerlendirme, raporlama ve kayıttan çıkarma olarak sıralanabilir. Bu sorunların giderilmesi amacıyla uluslararası çalışmalar başlamış, 1995 yılında UMSK tarafından 32 numaralı standart ortaya çıkmıştır. Bu standart türev ürünlerin değerlendirme ve kayda alma yöntemleri üzerinde durmamış sadece finansal tablolara yansıtılması konusunda ilkeleri ortaya koymuştur.

1999 yılında UMSK, özellikle geniş portföyleri olan ve faiz ve döviz kuru riskinden korunmak amacıyla türev ürünleri kullanan şirketlerin kayıtlarını etkileyecek kurallardan oluşan 39 numaralı standardı yayımlamıştır. 39 numaralı standart, şirketlerin, risk yönetim stratejilerini ve hatta buna yönelik sistemlerini gözden geçirmeleri gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Genel olarak UMS 39 finansal varlık ve yükümlülüklerin sınıflandırılması, türev ürünler için rayiç değer ölçüsü ve riskten korunma muhasebesi ve bunun kullanımı için gerekli şartları ortaya koymuş ve ilk olarak türev ürünlerin kayda alınması, değerlemesi ve kayıttan çıkarılması konularında ilkeleri belirlemiştir.

UMS 39 mevcut uygulamalardan farklı olarak türev ürünlerin rayiç değerleriyle bilanço içinde gösterilmesini ve rayiç değer değişikliklerinden

ortaya çıkan kâr ya da zararların gelir tablosunda yer alması gerekliliğinin yanı sıra şirketlerin finansal risk yönetimi stratejileri, amaçları ve uygulamalarıyla birlikte bu konudaki muhasebe politikalarını da kamuya açıklama gerekliliğini ortaya koymuştur.

Tüm türev ürünlerin başlangıçta rayiç değerleri maliyetleri olduğundan maliyetleriyle kayda alınır. Forward bazlı türev ürünlerin ilk kayda alınışında, rayiç değerden varlık ve yükümlülük kayda alınacağından net değeri sıfır olacak, opsiyon bazlı türev ürünler de ise başlangıçta bir ödeme yapılacağından bu doğrudan maliyet olacaktır. Rayiç değerleri hesaplanamayan türev ürünler maliyet değerleriyle yine bilanço içinde gösterilecektir, ancak kural koyucular bu uygulamaya çok az raslanacağını ve rayiç değerini hesaplanabileceğini öngörmüşlerdir.

UMS 39'un diğer üzerinde durduğu konu olan riskten korunma, riskten korunma döviz kuru, faiz oranı, kredi ya da fiyat riski içeren riskten korunma araçla, bu riskleri azaltmak üzere girilen riskten koruyan aracın kâr ve zararlarının birbirini berataraf etmesi olarak tanımlanmış; bu iki işlemin belirlenen riski karşılama oranı ise riskten korunma etkinliği olarak tanımlanmıştır. Bunlardan doğan kâr ve zararların aynı anda gelir tablosunda yer alması gerekmektedir. İşletmenin gelir tablosunda istikrarı sağlayan ve dalgalanmayı engelleyen riskten korunma muhasebesinin kullanılması kesin kurallara bağlanmış ve ancak bu kurallar dahilinde kullanılmasına izin verilmiştir. Bu çerçevede şirketlerin her riskten korunma işleminin riskten korunma muhasebesini gerektirmeyeceği ortaya çıkmaktadır. Riskten korunma ilişkisinin belirlenmesi ve riskten korunma etkinliğini içeren bu kuralların sağlanması durumunda, bu muhasebeleştirme kullanılabilen ve işletmenin bunu riskten korunma işleminin süresi boyunca sağlaması ve bu ilişkiyi raporlaması beklenmektedir.

İşletmenin karşı karşıya olduğu ve korunmak istediği riskler, mevcut bir varlık ya da yükümlülüğün rayiç değerindeki ya da gelecekteki nakit akımlarındaki değişim olabileceği gibi, gelecekte olası bir işlemin nakit akım değişiklikleri de olabilir. Mevcut bir varlık ya da yükümlülüğün rayiç değer değişimlerinden korunma “rayiç değer riskinden korunma” olarak tanımlanmış ve riskten korunma araç ile riskten koruyan türev ürünün rayiç

değer değişikliklerinin gelir tablosuna yansıtılacağı belirtilmiştir. Mevcut ya da olması muhtemel bir varlık ya da yükümlülüğün gelecekteki nakit akım değişikliklerinden doğacak riskten korunma ise “nakit akım riskinden korunma” olarak tanımlanmış ve bunlardan doğacak kâr ya da zararın riskten koruyan araçtan doğan kâr ya da zararın örtüşmesini sağlamak amacıyla özkaynaklar altında bekletilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

UMS 39’un uygulamaya konmasından önce gelen tepkiler genellikle bu standardın oldukça kapsamlı, karmaşık ve uygulamada güçlük yaratacak bir model olduğu şeklindedir. Standardın yeniden düzenlenmiş şeklinin yayımlanması için çalışmalar devam etmektedir.

Avrupa Merkez Bankası, türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde genel olarak işlemlerin işlem tarihinde nazım hesaplarda izlenmesini, bunlardan kaynaklanan kâr ve zararın ise bilanço içinde izlenmesini benimsemiştir. Ancak 2005 yılında şeffaflık ve karşılaştırılabilirlik açısından tüm uluslararası muhasebe standartlarının Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde uygulanacak olmasından hareketle, UMS 39’un sadece rayiç değer esasını benimsemiş ancak bu ilkeler setinin uygulanabilmesi için, yeniden düzenlenmiş daha basit, anlaşılabilir ve uygulanabilir hale getirilmiş standardın beklendiği belirtilmiştir.

Türk bankacılık sektörü açısından türev ürünler konusunda en son düzenleme Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından Muhasebe Uygulamaları Yönetmeliği’ne ilişkin 1 sayılı tebliğ ile yapılmıştır. Finansal araçların muhasebeleştirilmesi standardını içeren bu tebliğin amacı finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin esas ve usullerin belirlenmesidir. Tebliğ genel olarak UMS 39’da belirlenen rayiç değer esasının uygulanmasını öngörmekle beraber, 17 sayılı tebliğ kapsamında “Kamuya Açıklanacak Mali Tablolara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı” ikinci bölümü ek 1-b konsolide bilanço dışı yükümlülükler tablosunun türev finansal araçlara ait III. bölümünde türev ürünlerin oldukça detaylı bir şekilde nazım hesaplarda izlenmesi sağlanmaktadır. Bu tebliğler çerçevesinde, finansal varlıkların teslim tarihine göre elden çıkarılacağından hareketle işlem tarihinden teslim tarihine kadar nazım hesaplarda izlenecek ve rayiç değerindeki değişiklikler bilançoya yansıtılacaktır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında uygulanacak muhasebe standartları ve politikaları gereği türev ürünlerle ilgili uygulanacak olan muhasebe politikalarında esas olarak 32 nolu “Finansal Araçlar Açıklama ve Sunuş”, 39 nolu “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” uluslararası muhasebe standardı hükümleri ile Avrupa Birliği'nin birliğe üye merkez bankaları için yayımlanmış olduğu yönerge hükümleri ve Türkiye muhasebe standartlarında bu konu ile ilgili hükümler dikkate alınmıştır. Türev ürün sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde rayiç değer esaslı kabul edilmiş ve Merkez Bankasının sözleşmenin tarafı olduğu tarihte kayda alınacağı ve bu tarihten itibaren taraflara hak ve yükümlülükler yükleneceği belirtilerek, sözleşme tarihinde gerçek bir ekonomik değer hareketine neden olan finansal olaylar bilanço içi asli hesaplarda, gerçek bir ekonomik değer hareketine neden olmayan finansal olayların ise bilanço dışında nazım hesaplarda izleneceği belirtilmiştir.

Uluslararası muhasebe standartları 2005 yılında tüm Avrupa Birliği ülkelerince kullanılmaya başlanacaktır. Ülkemizde de uluslararası muhasebe standartlarına uyum çalışmaları devam etmekte ve bu standartlara uygun finansal tablolar üretilmektedir. Türkiye’de gelişen ve değişen piyasa koşulları dikkate alındığında, risk yönetiminin artan önemine paralel bir şekilde önemi ve kullanımı artan türev ürünlerin, kayda alınmasının, değerlendirme yöntemlerinin ve riskten korunma muhasebesinin kullanımının önemi artmaktadır. Bu konuda Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırılabilir tablolar üretebilmek açısından UMS 39 konusunda gelişmelerin takip edilmesi büyük önem kazanmaktadır.

Mevcut uygulamalarda en şeffaf bilgiyi sunmak açısından, gerçekleştikleri anda henüz bir taahhüt aşamasında olan türev ürünlerin bilanço dışında nazım hesaplarda, ancak bu işlemler devam ettiği sürece bunlardan doğacak kâr ya da zararın bilanço içinde ayrı hesaplarda ve gelir tablosunda gösterilmelerinin şeffaflık ve finansal tablo kullanıcılarının doğru karar almalarını sağlamak açısından doğru finansal durumun ve performansın ortaya konulması için gerekli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Accounting Regulatory Committee. "International Accounting Standards Endorsed".2003.

http://europa.eu.int/comm/internal_market/accounting/ias/2003-07-ias-endorsed_en.htm (13 Ağustos 2003)

AKDOĞAN, Nalan ve Orhan Sevilengül. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında Uygulanacak Muhasebe Standartları ve Politikaları Kitabı. Ankara: 2001.

AKKUM, Tülin. "Döviz Opsiyonları ve Opsiyon Fiyatlama Modelleri", İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, C29, S:1, (Nisan 2000), s. 47-74

Andersen. Banka Muhasebesi, Tek Düzen Hesap Planı ve UMS Uygulamaları ile Kârşılaştırma. 2001

Anonim(a). "Financial Instruments: Recognition and Measurement" Accountancy (Nisan 1999): s.100-119.
<http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

Anonim(b). "IAS 39" Corporate Finance (Haziran 2002): s3.
<http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

Anonim(c). "IASC Puts Derivatives on the Balance Sheet" Journal of Accountancy (Temmuz 1999): s20-21.
<http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

Anonim(d). "International Standard on Financial Instruments" Management Accounting, (Nisan 1999): s.11-12. <http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

Anonim(e). "Still Evolving" Corporate Finance, (Haziran 2002): S25-S27.
<http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

BAILEY R E. "Swap Contracts and Swap Markets". 2003
<http://courses.essex.ac.uk/ec/ec372/>

Bank for International Settlements. Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms. 1999.
<http://www.bis.org/publ/bcbsc214.pdf>

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 17 Sayılı Tebliğ. 2002.
<http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/mevzuat.htm#7>

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ. 2002.
<http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/mevzuat.htm#7>

Basle Comitte on Banking Supervision and the Technical Committee of the International Oranization of Securities Commissions. Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms. Basle: 1998

BODIE, Zvi. Alex Kane ve Alan J. Marcus. Investments. Singapore: Irwin/McGraw Hill, 1999.

BPP Holdings plc.(a) Currency Risk Management Hedging Currency Exposures Londra: 1992.

BPP Holdings plc.(b) Interest Rate Risk Management Hedging Interest Rate Exposures. Londra: 1992.

BPP Holdings plc.(c) Interest Rate Risk Management Introduction to Interest Rate Risk. Londra: 1992.

BRADBURY Micheal. "Understanding IAS 39: Fair Value Accounting", Chatered Accountants Journal of New Zealand, (Eylül 2002): s.66-67. <http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

BUNN Evelyn. "IAS 39: A Synopsis", Corporate Finance, (Haziran 2002): S4. <http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

Chicago Mercantile Exchange.
http://www.cme.com/wrappedpages/end_of_day/daily_settlement_prices/zc.html. 2003

CHORAFAS, N. Dimitris ve Heinrich Steinmann. Off-Balance Sheet Financial Instruments. Chicago: Bankline Publication, 1994.

Deloitte Touche Tohmatsu. Uluslararası Muhasebe Standartları Cep Kitapçığı. İstanbul:2002

DREXHAGE Glenn. "IASC sets its standart on Derivatives Disclosure", Corporate Finance, (Nisan 1999): s.25
<http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

EBİÇLİOĞLU, Fatih Kemal ve Abdulkadir Kahraman. "Swap İşlemleri İşleyişi ve Vergisel Boyutu". TURMOB Yayınları. 1999.
<http://turmob.org.tr/yayinlar/sirkuler/sirk23.html>

ERÇEL Gazi. "Finansal Risk Yönetimi", 6. Yıllık "Global Finance Conference",(Nisan1999).
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1999/riskyon.html>

European Central Bank. Guideline Of The Central Bank(ECB/2000/18).1998

European Commission. Examination of the conformity between IAS 32(Revised 1998) and the European Accounting Directives. 1999. http://europa.eu.int/comm/internal_market/accounting/ias/ias-comparison_en.htm

European Commission. Examination of the conformity between International Accounting Standards(IAS) and the European Accounting Directives: IAS 1- IAS 41. Nisan 2001. http://europa.eu.int/comm/internal_market/accounting/ias/ias-comparison_en.htm

European Commission. Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on the Article 54(3)(g) of Treaty on the Annual Accounts of Certain Types of Companies 78/660/EEC. 1978. www.pca.uz/database/Companyleg/d78-660.htm

European Commission. Seventh Council Directive 83/349/EEC of 13 June 1983 based on the Article 54(3)(g) of Treaty on Consolidated Accounts. 1983. www.pca.uz/database/companyleg/d83-349.htm

European Financial Reporting Advisory Group(EFRAG). EFRAG Comments on the Exposure Draft Amendments to IAS 32 and 39. 2002

Financial Accounting Standards Board. Summary of Statement no.80. 1984. <http://www.fasb.org/st/summary/stsum80.shtml>

Financial Instruments Joint Working Group of Standard Setters. Financial Instruments and Similar Items. IASCF 2003

GÜNDÜZ, Lokman ve Mehmet Tatal. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği, 1995.

GÜNGÖR Bener. "Finansal Türevlerin Muhasebeleştirilmesi ", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 15, (Mart 2001), s.189-214.

HSH Associates, Financial Publishers. <http://www.hsh.com/indices/libor00s.html>. 2003

HWANG Angela L J. "Practical Issues in Implementing FASB 133" Journal of Accountancy (Mart 2001). <http://www2.uta.edu/hyland/Derivative.html> (3 Nisan 2003)

International Accounting Standards Committee. International Accounting Standards 2000. Londra:2000.

KAPLAN, Cafer. Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, 1999

- KAVAL Hasan. "Bankalarda Likidite Yönetimi". <http://www.ciibf.gazi.edu.tr/Personel/yayinlar.html> (22 Nisan 2003)
- KAVAL, Hasan. "Bankalarda Kambiyo Riskleri ve Korunma Yöntemleri", Bankacılar Dergisi, Sayı 26, (1998), s.16-47.
- KAYGUSUZ, Sait Yüksel. Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 1998.
- MANSON, Bernard. Interest Rate Risk Management. Londra: Graham&Trotman, 1992.
- MCKENZIE, Sandy. Risk Management with Derivatives. New York: Stockton Press, 1992.
- ÖNCE, Saime. Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri. Eskişehir: Türkiye Bankalar Birliği, 1995.
- ÖRTEN, Remzi ve İpek Örtten. Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları. Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- ÖZTÜRK, Veli. "Yeni Türev Ürünlerden Faiz Tavan Sözleşmesi(Caps), Faiz Tavan Sözleşmesi(Floors) İşlemleri ve Türk Banka İşletmelerinde Uygulaması ", Muhasebe ve Denetime Bakış, (Ekim 2002), s.93-111.
- PriceWaterHouseCoopers. Financial Instruments IAS 39: The Essential Guide to the Q&As. 2001. <http://www.pwcglobal.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/>
- PriceWaterHouseCoopers. International Accounting Standard 39 Financial Instruments Pocket Guide. 2001. <http://www.pwcglobal.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/>
- PriceWaterHouseCoopers. International Accounting Standard 39 Financial Instruments Understanding IAS 39. 2001. <http://www.pwcglobal.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/>
- SELVİ, Yakup. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi. İstanbul: ARC Yayınları, 2000.
- TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html>. 2003
- TENKER, Nejat ve Orhan Sevilengül. "Özellik Gösteren İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi", Bankacılar Dergisi, 13, (Ocak 1994), s. 29-38
- TENKER, Nejat ve Orhan Sevilengül. "Özellik Gösteren İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi", Bankacılar Dergisi, 14, (Temmuz 1994), s. 36-41

The European Parliament and The Council Of The European Union.
“Regulation (EC) No 1606/ 2002 of the European Parliament and of
the Council of 19 July 2002 on the application of International
Accounting Standards”. [http:// europa.eu.int.html](http://europa.eu.int.html) (13 Ağustos 2003)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Terimler Sözlüğü. 2003.
<http://www.tcmb.gov.tr/işlevselbilgiler>

WEEL P G J. “FAS 133: Impact on Corporate Hedging: Practical Experience
from Europe”, AFB Exchange, (Ocak/ Şubat 2002): s.52-55
<http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

WILL Frank. “Derivatives and Hedging: An analyst’s response to US FAS
133”, Corporate Finance, (Haziran 2002): S22-S24.
<http://proquest.umi.com/pqdweb> (5 Kasım 2002)

YÜCEL, Göksel. Vadeli İşlemlerde Muhasebe Sorunları, İstanbul
Üniversitesi, İşletme Bölümü, Şubat 2003

YÜKÇÜ, Süleyman ve Tülay Yücel. Bankacılıkta Türev Ürünlerin
Muhasebeleştirilmesi, Bugünkü Durum ve Yapılaması Gerekenler.
İzmir: Türkiye Bankalar Birliği, 1995.

EK

HESAP PLANI

TÜREV ÜRÜNLER DEĞERLEME FARKLARI

Niteliği:

Türev ürünler değerlendirme farkları hesabı, türev ürünlerin değerlemesi sonucunda ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz farkların izlendiği hesaptır. Forward Sözleşmeler için ödenecek prim giderleri işlemin vadesinde ödeneceğinden türev ürünler için olumsuz bir değerlendirme unsuru oluşturur. Bu nedenle bu prim giderleri de bu hesapta yer alır. Bu hesap bir bilanço hesabıdır ve borç bakiye verdiğinde varlıklardaki artışı alacak bakiye verdiğinde ise varlıklardaki azalışı temsil etmektedir. Bu nedenle türev ürünlerin vadesi sonuna kadar borç bakiye verdiği zaman bilançonun aktifinde yer alacak bu hesap, alacak bakiye verdiğinde bilançonun pasifinde yer alacaktır. Türev ürünlerin vadesi sona erdiğinde eğer olumlu değer artışı gerçekleşmişse bu hesap alacak kaydı yapılarak türev ürünün maliyetinden düşülmek suretiyle kapatılır, olumsuz değerlendirme sonucunda ise tersi gerçekleşir.

İşleyişi:

Türev ürünler değerlendirildiğinde spot fiyat ve sözleşme fiyatı ile spot fiyat ve raporlama dönemi fiyatı arasındaki olumlu farklar bir alacak hakkı doğurduğundan bu hesaba borç, tersi durumda alacak kaydedilir. Karşı hesap rayiç değer riskinden korunma amaçlı forward sözleşmelerinde riskten korunan aracın kâr ya da zararından mahsup şeklinde ya da forward, swap ve opsiyon sözleşmelerinde “Türev Ürünler Kur Farkı Kârları” “Türev Ürünler Kur Farkı Zararları” şeklinde olabileceği gibi, bir nakit akım riskinden korunma amacıyla yapılan forward ve opsiyon sözleşmelerinde “Türev Ürünler Değer Artış Fonu” olacaktır. Rayiç değer riskinden korunurken forward sözleşmeler için ödenecek prim giderleri “Forward Sözleşme Prim Giderleri Hesabı”na borç, bu hesaba alacak kaydedilmek suretiyle dönemlere yayılarak itfa edilir.

Eğer nakit akım riskinden korunma sözkonusuysa “Gidere Dönüşecek Forward Sözleşme Primleri Hesabı”na borç, bu hesaba alacak kaydedilir.

TÜREV ÜRÜNLER DEĞER ARTIŞ FONU

Niteliği:

Türev ürünlerin nakit akım riskinden korunmak amacıyla kullanıldığı durumlarda, bu işlemlerden kaynaklanan kâr ya da zararlar doğrudan sonuç hesaplarına kaydedilmeyerek bekletilir. Bu hesap bir özkaynak hesabıdır ve türev ürünler nedeniyle bekletilen olumlu ya da olumsuz farkları gösterir. Pasif karakterli bir hesaptır, alacak bakiye verdiğinde özkaynaklardaki artışı, borç bakiye verdiğinde ise azalışı ifade eder.

İşleyişi:

Türev ürünler değerlendirildiğinde spot fiyat ve sözleşme fiyatı ile spot fiyat ve raporlama dönemi fiyatı arasındaki olumlu farklar bir özkaynak artışı doğurduğundan bu hesaba alacak kaydedilir, karşı hesap “Türev Ürünler Değerleme Farkları”dır. Futures sözleşmelerinde ise “Döviz Futures Sözleşmesi Teminat Hesabı” ile karşılıklı olarak çalışır. Olumlu kur farkları bu hesaba alacak, teminat hesabına borç kaydedilir, olumsuz farklarda ise tersi kayıt yapılır.

GİDERE DÖNÜŞECEK FORWARD SÖZLEŞME PRİMLERİ

Niteliği:

Gidere dönüşecek forward sözleşme primleri hesabı, nakit akım riskinden korunmak amacıyla yapılan forward sözleşmelerinde ödenen primin, sözleşme gerçekleşene kadar izlendiği hesaptır. Aktif karakterli bir bilanço hesabıdır. Borç bakiye verdiğinde forward sözleşmelerinden kaynaklanan henüz gerçekleşmemiş prim giderlerinin tutarını gösterir.

İşleyişi:

Sözleşmenin gerçekleşme tarihinde ödenecek olan prim giderleri sözleşmenin yapıldığı tarihte bu hesaba borç, “Türev Ürünleri Değerleme Farkları” hesabına alacak kaydedilir. Sözleşme gerçekleştiğinde, sözleşmenin yapıldığı tarihten gerçekleşme tarihine kadar geçen sürede

oluşan kur farklarının yer aldığı “Türev Ürünler Değer Artış Fonu”ndan mahsup edilerek kapatılır.

GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GELİRLERİ

Niteliği:

Türev ürünlerle ilgili olarak, gelecek aylara ait olduğu bilinen gelirlerdir. Pasif karakterli bir bilanço hesabıdır.

İşleyişi:

Peşin olarak tahsil edilen gelir bu hesaba alacak, “Kasa Hesabı”na borç kaydedilir. İlgili ay geldiğinde bu hesaba borç, gelirin ait olduğu “Türev Ürünlerden Doğan Gelirler” hesabına alacak verilerek aylar itibarıyla tutarların sonuç hesabına yansımaları sağlanır.

GELECEK AYLARA AİT TÜREV ÜRÜN GİDERLERİ

Niteliği:

Türev ürünlerle ilgili olarak, gelecek aylara ait olduğu bilinen giderlerdir. Aktif karakterli bir bilanço hesabıdır.

İşleyişi:

Peşin olarak ödenen gider bu hesaba borç, “Kasa Hesabı”na alacak kaydedilir. İlgili ay geldiğinde bu hesaba alacak, giderin ait olduğu “Türev Ürünlerden Doğan Giderler” hesabına borç verilerek aylar itibarıyla tutarların sonuç hesabına yansımaları sağlanır.

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN ALACAKLAR

Niteliği:

Türev ürünlerden doğan, henüz tahsil edilmemiş alacakların kaydedildiği aktif karakterli bir bilanço hesabıdır.

İşleyişi:

Türev ürünlerden doğan tahsil edilmemiş alacaklar(örn. faiz alacağı), dönem sonlarında hesaplanarak bu hesaba borç, “Türev Ürünlerden Doğan Gelirler” hesabına alacak verilmek suretiyle kaydedilerek sonuç hesaplarına

yansıtılırlar. Alacak tahsil edildiğinde “Kasa Hesabı”na borç, bu hesaba alacak verilerek kapatılır. Rayiç değer riskinden korunmak için türev ürün sözleşmesine girilmişse, bu alacak, riskten korunan kalemin döneme yansıyan giderine mahsup edilir. Daha sonra tahsil edilen bu alacak, riskten korunan kalemin vadesinin sonunda tahakkuk etmiş olan faiz giderlerinin ödenmesinde kullanılır.

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN BORÇLAR

Niteliği:

Türev ürünlerden doğan, henüz ödenmemiş borçların (örn. faiz borcu) kaydedildiği pasif karakterli bir bilanço hesabıdır.

İşleyişi:

Türev ürünlerden doğan ödenmemiş borçlar, dönem sonlarında hesaplanarak bu hesaba alacak, “Türev Ürünlerden Doğan Giderler” hesabına borç verilmek suretiyle kaydedilerek sonuç hesaplarına yansıtılırlar. Borç ödendiğinde bu hesaba borç, “Kasa Hesabı”na alacak verilerek kapatılır. Rayiç değer riskinden korunmak için türev ürün sözleşmesine girilmişse, bu borç, riskten korunan kalemin döneme yansıyan gelirinden mahsup edilir ve böylelikle riskten korunan kalemden elde edilecek gelir miktarı azalmış olur.

DÖVİZ FUTURES SÖZLEŞMESİ TEMİNAT HESABI

Niteliği:

Döviz futures sözleşmesine taraf olduğunda başlangıç teminatı olarak borsaya yatırılan ve sözleşme devam ettiği sürece borsada oluşan günlük değişmelerin izlendiği aktif karakterli bir bilanço hesabıdır.

İşleyişi:

Döviz futures sözleşmesine taraf olduğunda yatırılan başlangıç teminatı bu hesaba borç, kasa hesabına alacak vermek suretiyle kaydedilir. Borsada oluşan olumlu günlük fiyat değişimleri bu hesaba borç, “Türev Ürünler Kur Farkı Kârları” hesabına alacak kaydedilir. Olumsuz fiyat değişimleri ise bu hesaba alacak, “Türev Ürünler Kur Farkı Zararları” hesabına borç olarak

kaydedilir. Sözleşmenin sona ermesiyle birlikte bu hesabın bakiyesi Kasa Hesabı'na aktarılır.

FORWARD SÖZLEŞME PRIM GİDERLERİ HESABI

Niteliği:

Forward sözleşme prim giderleri hesabı, rayiç değer riskinden korunmak amacıyla yapılan forward sözleşmelerinde sözleşme gerçekleştiğinde ödenecek olan primin sözleşme süresi boyunca itfa edilerek sonuç hesaplarına yansıtılmasını sağlayan bir gelir tablosu hesabıdır.

İşleyişi:

Dönem sonlarında sözleşmenin gerçekleşme tarihinde ödenecek olan prim giderlerinden döneme isabet edenleri bu hesaba borç, "Türev Ürünleri Değerleme Farkları" hesabına alacak kaydedilir. Sözleşme gerçekleştiğinde, primin tamamı itfa edilmiş olur.

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GELİRLER

Niteliği:

Türev ürünlerden doğan gelirler, türev ürünün niteliğine bağlı olarak kur değişimleri hariç olmak üzere hangi kıymetin getirisinden türetilmiş olduğuna göre elde edilen gelirlerin izlendiği bir sonuç hesabıdır, gelir tablosunda yer alır.

İşleyişi:

Türev ürünlerden kaynaklanan faiz alacağı gibi henüz tahsil edilmemiş alacakların sonuç hesaplarına yansıtılmasını sağlamak için "Türev Ürünlerden Doğan Alacaklar" hesabına borç, bu hesaba alacak verilmek suretiyle kaydedilirler.

TÜREV ÜRÜNLERDEN DOĞAN GİDERLER

Niteliği:

Türev ürünlerden doğan giderler, türev ürünün niteliğine bağlı olarak kur değişimleri hariç olmak üzere hangi kıymetin getirisinden türetilmiş olduğuna

göre ortaya çıkan giderlerin ve sözleşme giderlerinin izlendiği bir sonuç hesabıdır, gelir tablosunda yer alır.

İşleyişi:

Türev ürünlerden kaynaklanan faiz borcu gibi henüz ödenmemiş borçların sonuç hesaplarına yansıtılmasını sağlamak için “Türev Ürünlerden Doğan Borçlar” hesabına alacak, bu hesaba borç verilmek suretiyle kaydedilirler.

TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI KÂRLARI

Niteliği:

Türev ürün sözleşmelerinin yapıldığı tarih ile gerçekleştiği tarih arasındaki dönemde gerçekleşen olumlu kur farklarının kaydedildiği hesaptır. Rayiç değer riskinden korunma sözkonusu olduğunda kullanılan sonuç hesabıdır ve gelir tablosunda yer alır.

İşleyişi:

Türev ürünlerden kaynaklanan olumlu kur farkları bu hesaba alacak, “Türev Ürünler Değerleme Farkları” hesabına borç olarak kaydedilir. Futures sözleşmelerinde günlük fiyat değişmelerinin izlendiği “Döviz Futures Teminat Hesabı”yla karşılıklı olarak çalışır. Olumlu farklar teminat hesabına borç, bu hesaba alacak olarak kaydedilir.

TÜREV ÜRÜNLER KUR FARKI ZARARLARI

Niteliği:

Türev ürün sözleşmelerinin yapıldığı tarih ile gerçekleştiği tarih arasındaki dönemde gerçekleşen olumsuz kur farklarının kaydedildiği hesaptır. Rayiç değer riskinden korunma sözkonusu olduğunda kullanılan sonuç hesabıdır ve gelir tablosunda yer alır.

İşleyişi:

Türev ürünlerden kaynaklanan olumsuz kur farkları bu hesaba borç, “Türev Ürünler Değerleme Farkları” hesabına alacak olarak kaydedilir. Futures sözleşmelerinde günlük fiyat değişmelerinin izlendiği “Döviz Futures Teminat

Hesabi"yla karşılıklı olarak çalışır. Olumsuz farklar bu hesaba borç, teminat hesaba alacak olarak kaydedilir.